

Vate

Kovara Kulturî

Hûmare: 19

Zimistan-Wisar 2003

Serredaktor

Malmîsanij

Redaksiyon

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Însiyatîfê destpêkerdişî

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemîl Gundogan,
Lerzan Jandîl, Huseyîn Kulu,
Seyîdxan Kurij, Robîn Rewşen,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temsilkarê Almanya

Mûnzûr Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seba aboneyîye û têkiliye (Almanya de)

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlin/Almanya

Temsilkarê Norveçî

M. Darrêz

Munkegt. 2

0656 OSLO /NORVEÇ

Temsilkarê Hollanda

Şukrî Atik

Poelenburg 30

30 85 KT Rotterdam/HOLLAND

Sertê aboneyîye

Welat	serrêk	6 aşmî
Tirkîya:	20 Euro	10 Euro
Almanya:	20 Euro	10 Euro
Swêd:	250 SEK	125 SEK
Welatê bînî:	40 Euro	20 Euro

Vayî: 5 Euro/50 SEK.

Îlan

Rîpelêk: 100 Euro/1000 SEK

Nêmrîpel: 50 Euro/500 SEK

Çarêgrîpel: 25 Euro/250 SEK

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN: 1401-2995

Postgiro

Kurdiska Kultur och Språkföreningen

475 16 98-4 SWEDEN

Adresa têkiliye

Ihsan Türkan

Eksättravägen, 186

S-127 61 Skärholmen/SWEDEN

Tel: +46-(0)8-97 76 56

E-mail: ihsan.turkan@chello.se

Berpîrsiyariya her nuştayi ya nuştaxi/muştaxe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê	3
Mûnzûr Çem , "Nê Miletê Mezlumî Se Kerdîvî?"	4
Roşan Lezgînî Xelata Weşanxaneyê Apecî Girewte	17
Roşan Lezgîn , Binê Dara Valêre de	20
W. K. Merdimin , Pê Se Kirî?	27
Huseyîn Karakaş , Xewf	29
Aydin Bingol , Kayanê Domanan ra: Do-do	43
Mehmet Uzun , Weqayê Kerbelayî	45
Mela Muhemmed Elî Öztürk , Weqayê Kerbela	57
Malmisanij , Madalyaya Tuncelî	65
Serdar Bedirxan , Vateyê Verênan	67
Yekta Lezgîn , Mertalî û Lezvateyî	71
C. Z. Pîrani , "Adirî Ez Nimnena"	73
Firat Çelker , Vateyê Verênan	75
Mela Kamilê Puexî , Mewlidî Nebî	76
Roşan Lezgîn , Îdyomê Ma-III	83
Nevzat Gedik , Resmê Vayî	86
Xezala Şarikî , Gûlala Gulxatun	87
Heydo Keçanic , Ha Wurze	90
J. Îhsan Espar , Çapa Dîyina Hotay Serra Usivê Qurzkizî	91
Seyîdxan Kurij , "Zerac û Xozanê"	96
Gawanê Welatî	98
Mihanî Licokic , Mar û Citêr û Liwe	99
Hamdî Ozyûrt , Vatişê Bêvateyî	102
Seyîdxan Kurij , Fekê Çewlîgî de Antişê Karan (Fîlan) -III	103
Hesenî Giran , Rojê Malimanê Dinya	107
Alî Adir , Şima rê Silayî ya	109
Muzafer Ceylan , "Gaxan Ke Bî, Endî Ma Zonêne Ke Zimiston Amo"	110
Kitabê Kirmanckî (Zazakî) -IX	112

WENDOXAN RÊ

Wendoxê delalî,

Na hûmara ma Newroza 2003yî dima vejîyêna. Wa newroza şîma pîroz (bimbarek) bo.

Na hûmare de zî ma çend eseranê menzûman ê şairanê kirmancan (zazayan) resnenê şîma. “Mewlidî Nebî” yê Mela Kamilê Puexî û “Weq’ey Kerbelay” a Mela Mehmed Elî Hunî (Hacî Xoca Muhemmed ’Elî Öztürkî) nînan ra yê. Nê eserî musnenê (nawnenê) ke şarê ma mîyan de, tay zî bibê eserê nuşte yê çapnêbîyayeyî (basılmamış) estê. Eke eserê winasî (inasarênî) bikewê destê ma, ma ewro ra pey zî wazenê neşr bikê.

Roportajê Mûnzûr Çemî û çend hîkayeyê balkêşî zî na hûmara ma de estê. Nînan ra “Xewf”ê Huseyîn Karakaşî, Hepisxaneyê Bartînî (Bartın Cezaevi) ra yeno. Winî aseno ke hepsîyanê kirmancan (zazayan) ra, kesê ke kirmanckî ser o xebitîyênê (gureyênê) û eseranê edebîyan nusenê estê. Hêvîya ma a ya ke na xebata hepsîyan, kirmancanê teberî rê zî bibo nimûne û ê zîwanê xo ser o hîna zaf bixebitê.

Ma anê vîrê şîma wendoxan ke heme 18 hûmarê Vateyî Tirkîya de zî neşr bîy û kitabrotoxan (kitabçîyan) de estê. Şîma şenê (bese kenê) nas û dostanê xo naye ra xeberdar bikê.

Weşîye de bimanê.

Vate

“NÊ MILETÊ MEZLUMÎ SE Kerdîvî?”

Roportajkerdox: Mûnzûr ÇEM

Mûnzûr Çem: -Keremê xo ra, ti nameyê xo vana?
Namê mi Bava Nêzdî yo.

-Bava Nêzdî, ez wazen verê (sifte) ti xo bidêne naskerdene. Ti kotî ra ya, nameyê pîyê to çik o, şima ra keyeyê (çê) kamî vajîno?

-Hay hay, ez to rê vajîne. Zeke mi va, namê mi Bava Nêzdî yo. Ez Dêrsim ra wûne. Yanê ma sarê (şarê) Dêrsimî me. Ma ra Çê Mamedê Qerî, ya kî (zî) Çê Mursayê Dewrêşî vanê. Mursayê Dewrêşî lazê Mamedê Qerî yo. Ma Bîrmon de vindeme. Pîyê mi, Bava Uşênê Bîrmon o. Ez 1938 ra avê (ver) maya xo ra bîyûne.

-1938 de ti çendserre bîya?

-Ez nêzonen, herhalde ez juserre bîyûne.

-Eke winî (henî) yo, 1938 era to vîrî nîno.

-Nê, era mi vîrî nîno. Hama ma zaf çî hesno (eşnawito) . Ma wertê ê meselo û qeso de bîme pîl. Se bîyo, çitur bîyo; pîlonê ma her roz qesey kerdêne. Heya, o hengame de, o qetlîam de, ma domonî bîme hama kalikê ma kîşiyavî, xalê ma kîşiyavî, kincê dîne (înan) verê çimonê ma de bî. Mayê ma berbêne, wayê ma berbêne, her roz ê meseleyî qesey bîyêne.

-Ganî mi pers bikerdêne hama to bi xo qal ard ra, qirkerdişê 1938î de keyeyê şima ra kes amo kîştene?

-Ya, ma ra kî tayê amê kîştene.

-Kam ê? Ti şikîna nameyê înan vazêne?

-Çê pîyê maya mi ra Hemedê Ambarî ve (bi) lazonê xo ra kîşiyê.

-Ambar nameyê dewê yo?

-Ya, dewê ya; dewa Paxê Suron a.

Birayê xo rê vajîne, Tirkêle ra Xalê maya mi Şixo Pîl kîşiyavî. Grubê kîşiyavî, werte de bavayî zaf bî. Dîne (înan) ser o lawikê vatêne, a lawike ra tayê çekuyî nîya (wina) bî:

“Wayî, wayî, bêbextîye!

Ma ra çekî kerdî topî,

Perr û payê ma şikîyayî.

Ma ra hot berdî têpey de qir kerdî, girê dayî. . .”

Na vatene de belu beno ke uza xeylê îsû qir kerdo. Çê Rayveronê Hovare qir kerdî, Bakê Seydê Nesî ve Heydê Seydê Nesî ra kîştî.

-To va “berd”, berd çiqas o?

-“Berd” de hîris tene esto. Eke va “berdê mordemî”, yanê hîris mordem.

-Bakê Seydê Nesî ve Heydê Seydê Nesî ra çi kes ê, kotî ra yê?

-Kurêson (kurêşan) ê, kurêsonê Sovayîge ra yê.

Zeke mi na ra ver kî va, ma wertê ê haylemî de, wertê a şuyare de bîme pîlî. Kincê dîno çeyonê (keyeyanê) ma de bî. Kincê goninî, kincê qersunkerdeyî (qurşunkerdeyî) bî. Ayê ke kîşîyavî, salê dîne (şalê înan) uza bî. Şapik û fosê (fesê) xo uza bî. Pîlonê ma, ma rê nê meseleyî tek û tek qesey kerdêne. O dormagê (derûdormeyê, çorşmeyê) ma de kamcî aşîre ra, kamcî qelfe ke qir kerdo, ma ke bîme pîl kî ma astikê dîne dî. Astikî verê çimonê ma de bî, ma diyêne. Astê (esteyê, kateyê) xo nîya pêsero bî, rafisteyî bî.

-Şima bi xo esteyî diy yanê?

-Ya, ma wertê dîne de bîme pîlî. Ez to rê çond mîsalo vajîne:

Dewa ma hetê Kertê Mazgêrdî ser, wertê game de bîye. Dormê dewa ma de çor (çar) cawo de millet qir kerdo. Nê çor cawo de grub-grub, qelfê girsî; dî-rê cayo de kî tayêna senik, vajîme ke çor-ponc kesî pîya qir kerdîvî. Mileto ke mintîqa Qereqolê Paxî de kuno ra dest, îne benê Mazgêrd. Miletî kenê top, vanê “Beme Mazgêrd”, hama anê rawû (rayîran) ra qir kenê. Zeke mi va, dormagê dewa ma de kî zaf cayî bî ke millet tede qir kerdîvî.

-Cayê ke tede millet winî (bi o tore) qir kerdîbî, nameyê ucayan to vîrî de estê?

-Ya, estê. Mesela, Warê Xarasige vame cayê esto, uza ze tenê çole (çale) ya, qelfêde heyderû ardîvî uza qir kerdîvî. Grubê kî berdîvî Mazgêrd, dot ra ardîvî, diyarê Kasê Kemera Banîye ra kîştîvî. Yar (teraş, tîr) esto, o yar de qir kerdîvî. Uza heyderû, demenû, kurêsu têwerte de bîyê. Qismê kî Derê Qapî de kîştîvî. Derê Zuxurî bî, o rastî kî derê

zuxurî ⁽¹⁾ bî. Naver-boverê xo çengel (zinar, kemer) o, serê xo kî çirtan o. Yanê jê (sey) wertê hîrê dêson o. Kemerê hetê juyî berz o, ê hetê bînî tenêna alçax (nizm) o. Milet berdo kerdo verê kemerê boverî, verê kemerê berzî, naver ra axir makînelî çarnê ra ser. Çepraz no pira, qir kerdê. O dere pêro aste bîy. Ma ke şîyêne mektev amêne, uza raya ma ser o bî, ma hertim dîyêne. Honde millet qir kerdîvî, çêvesawû (keyveşayan) qe ke nê tenê wele (herre) kî ra ser nêdavî. Almanya de waxtê Hîtlerî de Almano millet qir kerdo, qe nêbo cendegî berdê kerdê binê wele. Tirko hen (winî) kî nêkerdîvî.

-Hen aseno ke Dereyê Zuxurî de zaf millet qir kerdo.

-Zaf qir kerdo, ya. Uza ra kesî bese nêkerdo biremo, kesî bese nêkerdo bixeleşîyo.

Verva Kemerê Çîle de, çem nîya tenê lîf dano xo, sono verê kemerî. Tavî (tabî) amnon o, uwe onciya, bîya senike (tay, tikê) . Miletî ra tayê kî anê, uza qir kenê. Eke îne qir kenê kî pîyê mi verva ci beno, şêr (seyr) keno. Pîyê mi o qese ma rê nîya qesey kerdêne:

Qelfê dot ra ard ve Mazra Sondalo. Mazra Sondalo kî hawa corê Kemerê Çîle der a. Qelfê kî heto bîn ra, hetê Usivo ra ard. Hama no qelfe senik bî, hondê ayê bînî nêbî. Hur dî (her di) qelfeyî ke ardî pêser, dayî arê kerdî zerê bono. O ra dime du darîya we. Du ke darîya we, jîvatîya milletî da ra ê kowû. Kerdî zere, adir na pa, pêro vêsnyî.

-Mazra Sondalo kamcî hetê çemî de manena, hetê Mazgêrdî de, yan heto bîn de?

-Hetê Mazgêrdî de nîya, hetê Usivo der a.

Pîyê mi va: O sire de dewlete cade virasto, hetê Derê Seyidxanû (Qutî Dere) ser berdo. Mi nîyada (ez ewnîyaya) ke cor de, o cade ra na yê di qelfeyî ardî. Ê di qelfeyî ardî Kemera Çîle. Uza verê kemerî de ardî pêser, makînelî qurmis kerdî, nayî milletî ra, o millet gina pêser o. Tenê ke mend, eskero sungî kerdî tira, ameyî wertê meyîto, keso ke wes (weş) o sungî kerd, kîşt. Gonî nîya meyîtû ra cêr bîvî pêser. O ra dime endî esker bî ra rast, tekî şî. Tenê ke mend, mi nîyada ke cênîkê hawa wertê meyîto de lewîye (xo têw da) , uste ra (werişte) xo ser. Daye (aye) ra avê kî di domonî ustîvî ra xo ser. Çem ci ra nêzdî yo, ê domonî

1. **zuxur**: Cawo teng û tarî yo ke vernîya (virênîya) xo girewte ya.

ameyî uwe werde, werdene ra dime kî ginayî war ro. Dêmak ke dirvetinî bî, uwe (awe) ginê ro ci (înan) , merdî.

Cênîke ra dime pede-pede tayê domonê bînî lewîyayî. Domonû ra di teneyî şî lewê a cênîke. Aye se va, se kerd ez nêzonen, çêneke destê lazekî guret, ginayî ro neqevê Kemerê Çîle, piro şî.

-Her di domanî uca ra kewtê durî, şîyê yanê.

-Ya.

Rozê Almanya de, Stuttgart de mi na qese nîya qesey kerd, ju lewê ma der o, namê xo Qemer o, eve xo demeniz o. Dîne ra Çê Silê Bolê Kirtî vanê.

-Kamci dewe ra yê?

-Bor ya kî Ginîye ra yê. Ez hen zon Bor o.

Aye de Qemerî vake “Pîro, o domon ez bîyo”. Hem nîya vake û hem kî kincê xo kerdî berz, kaleka xo misnê ra mi, vake: “Nîyade Pîro, nê pêro cayê sungîyon ê. O çax sungî ginavî ro mi, ez bîvî dirvetin. Bado dirvetî bî wes hama hurêndîya xo mende.”

Qemerî kaleka xo misnê ra ma, o ra dime kî vake: “Waxto ke ma berdîme uza sanayîme têver, maya mi zona kê ma qir kenê; pê lingonê xo binê xo de qum da ra yan (kîşte) , çole viraste, ez kerdûne ci, vake ‘Ero ronîse ronîse’. Ez kewtû a çole, coka qersunî ra mi nêkewtî, ez xeleşîyûne.”

Ey ke hen va, na ra kî mi va “Eke henî yo ma rê qesey bike. To çi dîyo, çi nêdîyo, vase.”

Vake “Ma ko ra bîme”. Zobîna qesey nêkerd. Tivar nêkerd ke qesey bikero, tersa.

-Ma a cinîka ke to qal kerd, to vat mîyanê meyîtan ra usta ra (werîşt) , eceba se bîya?

-A cênîke merda. Mîyano barî de qersûnû gureta, hen usta ra xo ser hama nêşkîya şêro cayê, merda.

Çîyêde bîn esto, zof (zaf) dez dano mordemî, zerê mordemî ra nîno ke vazone (vajo) hama oncîya kî ez vajîne. Pîyê mi vake:

Waxto ke o millet ard Kemerê Çîle de sana têlewe, hona ke qir nêkerdo, eskerî di veyvikî ci ra birnayî ra, neqev ro vor ro (veracor, acor) berdî. Juye hawa hona wes a, Ela Paşî vanê ci ra. Mamekîye der a. Tavî ê veyvik ê, hêsîr ê, hermet ê, neçar ê; dest ra çîyê nîno. Eskero

berdê, ci rê heqaret kerdo, pê kay kerdo.

-Yanê tecawuz kerdo!

-Ya. Berdê ci rê heqaret kerdo. Heqaret kerdo, zulum kerdo. Endî ti çi ke say kena! Name çi nanê pira, pira ne.

Tavî nê çîye ke ez van, dormagê ma de bîyê. Çîyê ke cawonê bîno de bîyê, çiqas ke ma bizonîme kî kafî nîyo. Her kes gere ê dormagê xo vazo. Çike her kes ê mintîqa xo rind zoneno. Hen nîyo?

-Tabî, ti kerem ke vatena xo tamam ke.

-Seke mi na ra avê kî va, 38 de ez qiskek bîyûne, çîyê nîno ra mi vîrî hama o ra dime aşîra demeno ke hona ko ra bî, êno (yeno) ra mi vîrî.

Nara millet boyna qalê ê meselo keno, vano eskerî nîya-nîya sar qir kerd, berd-ard, nefî kerd, nêzonen çi... Ez kî meraq ken, van hala esker senên o. Raste ke vajîne a domonîye de sarê (sereyê) mi de esker îsû (însan) nêbî, mi vatêne belkîya çîyêde bîn o.

Binê dewa ma de tuyî estê. Rozê ma uza baxçê tuyû der îme; ma nîyada ke hîrê teneyî hayê lewê merge ro ênê. Ju qatirêda sîyaye ser o yo, di teneyî ke ver-ver ro ênê, peya yê. Reyna ke ê esker ê, cenderme yê. Ma ke zona ke cenderme yê, na ra kî ma tersayîme, ma va “Ma benê kîsenê”.

Nara birayêde mi esto, tirkî zoneno; cendermeyî ke ameyî nêzdî, ma voz da peyê deyî. Peyê ê birayê mi. Ey naye ser o ma ra vake “Metersê, tuwa (teba, çîyê) nêkenê”, ma hen vinetîme.

Awo ke qatire ser o yo, belu yo ke zabit o. Hurdemênayî bînî kî esker ê. Eke ameyî lewê ma, silam da û zabit qatire ra ame or (war) . Torbêde sîya têt r' o, o kî hard de na ro, nîstî ro, qesey kerd. Birayê mi de qesey kenê hama ma yê bînî nêzoneme ke mesele çik o, çi qesey kenê. Tavî tirkî qesey kenê, ma kî tirkî nêzoneme.

Peyê coy, ê zabîtî destê xo kerd torbe. Ez kî van “Hala çi vezeno?”, çimê mi teder o ke çîyê werdene vezone. Hama hen nêbî, zabîtî vet ke sarê mordemê yo. Porê xo qetelnabî (qesnabi) , pulikê xo derg bî. Sare cêravî simer ra, gonî ve simer ra ser o têwertê de bî. Zon fek ra vejîyavî, erzîyavî tever.

Mi ke o sare (sere) hen dî, ez zof tersûne. “Hey wax” mi va xo ve xo, “nê nika ma kî sare birnenê”. Ez hen motê ci bîyo, eve ters tey nîyadan;

mi dî ke zabitî reyna destê xo kerd çuwal, na ra kî sarê lazekêde qizî (qijî) ci ra vet. A aye de endî ez bolmiş bîyo (xeriqîyaya) . Eke werte ra çiqas vêrdo ra ez nêzonen, peynîye de ez amo ra xo. Amo ra xo ke apê min o, pîyê min o, cenderme yê. O werte de pîyê mi heredîyo (hêrs bîyo) , vato “Sima sareyî cira kerdê, qey şima anê dewo ra fetelnenê, misnenê ra domononê ma?”

Peyê coy rozê mi pîyê xo ra pers kerd, mi va “Bawo ê sarê kamî bî, o çik bî?” Vake “Sarê Dewrê Xirançikî û lajî bî”.

Dewro Xirançik, Çarsancaq de lewê bego de bîyo. Begê uzayî tirk bîyê. Rozê êna Dewr sono eskerîye. Cênîya Dewrî veyvike bîya. Siro ke o esker bîyo, begî çim verdo cênîke, hama aye dest ci nêdo. Rozê şîyo ke hawa nû mîr kena, reyna dest esto ra ci, aye kî reyna rî ci nêdo. Naye ser o sesadir (şeşderb) onto we, no cênîke ra; cênîke tîkmîsê legana mîrî bîya, gonî ve mîr ra qelevîyê têwerte.

Dewr ke eskerîye qedêneno êno, mesele miseno. Sono begî ve birayî ra pîya kîseno, lazê xo cêno (gêno) uza ra remeno, sono wertê demeno. Xoloz de beno, Xolozê demenû de. Eke se beno, çitur beno, gerre êno kerdene.

-Kamî gerre kerdo?

-Muhîm nîyo, kamî kerdo kerdo.

-Eke ti zonena vaje.

-Pîyê mi vatêne “Usivo ra tayîne kerdo”.

-O ra dime se bîyo?

-A endî hen gerre kerdo, dê (dayî) ra eskerî dest. Eskerî kî pî ve lajî ra pîya sare birnê, sareyî ardê ke berê Mazgêrd.

-Kîştê wina sareyî cira kerdê, yan weşa-weş sere birnê?

-Hen wesa-wes sare birnê.

-Ma ke na ra aver qesey kerd, to qalê cinîkêda dixazkane ⁽²⁾ kerd. To va ama keyeyê pîyê maya to, peyê cû kewta ra eskerî dest. O çik bî, ti reyna vana?

-Ya, cênîkêda dixazkane (zacilane) bena. A cênîke dewa demeno Xozmerge ra ya. Cira Senga Hemê Tolî vatêne. Demeno 38 ra dime

2. **dixazkane:** Cinîya ke bi domanan (gedeyan, qican) bena nêweşe, domanî ana dinya. Zacilane.

siro ke ko ra bî, a cênîke rozê kuna birêno ver, teknena êna Ambar, çê kalikê mi, çê Hemedê Ambarî. Çê kalikê mi, yanê pîyê maya mi, pîrê daye bî. Tavî eskerî 38 de camêrdê Ambarî kîştê hama cênî wes ê. Cênîya Hemedê Ambarî kî verê coy dewa demeno Bor de mêrde kerdo, yanê Hemedê Ambarî merdê didîne yo. Coka Senge aye nas kena.

Ma bêrîme qesê xo ser. Waxto ke birênî⁽³⁾ erzenê ci, Senga demenize vana “Ez son Ambar, va (wa) Emîna Ambarî mi rê yardim bikero”.

Emîna Ambarî dest ra êno, sirê bîyayîşê domono de cênîyo rê yardim kena.

Peynîye de Senge êna Ambar, uza ci rê yardim kenê, cêxelesnenê⁽⁴⁾, domon beno. Seke domon beno kî tersenê, vanê nêbo ke kes gerre bikero, esker bêro bero falan; dotê (weverê) dewa Ambarî de Ambaro Xirave vajîno gomeyî estê, cênîke benê uza. O sire de de kî Sey Silemanê Ambarî vanê bekçiyê bîyo. Dewlete kerdo bekçî. O şîyo qereqol ra vato, yanê cênîke îxbar kerda.

Maya mi qesey kerd vake: Ma nîyada ke esker ame, şî gome, cênîke ve domonî ra guretî berdî. Eskerî cênîke berde Qereqolê Paxî. Nara Fata Qemî vanê Ambar ra cênîke esta, aye Pax de mêrde kerdo, mêrdê xo kî qereqol de odecî yo. Ma rê zof bî meraq, ma vake “Eceva cênîke se kerde?” Peyê coy ma vake “Fate zona, belkîya Fate aye bixelesno”. Naye ser o ma domonî kerdî temeyî, rusnayî lewê Fate, ma vake: “Fatê, cênîke tirkî-mirkî nêzonena. Mêrdê to uza r’ o, tirkî zoneno. Ci ra vase, gunek a, va cênîke rê wayîr vejîyo, sola (mela) ci rê heqaret mekerê.”

Fate dot ra domonî kerdî temeyî vat: “Xevera mi domonî ra çin a. Endî ke kîştî, raye ra esto, ya kî çiyêde bin kerdo, ez nêzonen. Peyê Qereqolî de mixare esto. Cênîke hawa berda kerda o mixare, esker sano ver, pê kay kenê. Kam gos (goş) nano ro mi? Ez bese nêken tuwayê bikerî.”

-Peyê cû?

-Ezo qesey ken. Eskero uza pê a cênîke kay kerdo, şiyê het⁽⁵⁾, o ra

3. **birênî**: Wextê bîyayîşê domanî (gedeyî, qicî) de dejo ke maye ancena. Sancîyê domanardişî (gedeardişî, qicardişî) .

4. **cêxelesnayene**: 1-cinîka dixazkane rê ardim kerdene û winî (bi o tore) mayaxorabiyayîşê domanî. 2-yewbinî ra durî fistene, cêra kerdene

5. **het şiyene**: cînîkê de têkilîya cinsî kewtene, cinayene, serra kewtene

dime kî berda kemer de esta, eve o tore kîšta.

Tavî çîyo ke îno kerdo vîcdanê îsonî qewul nêkeno, Heq qewul nêkeno, qe kes qewul nêkeno. Nê miletê mezlumî se kerdîvî? Guna xo çike bîye? Dêrsim çinayî ser o nîya qir kerd? O honde zulum çik bî? Vanê “Dêrsim de dizdîye bîya, coka”. Nê lawo, ma dizdîye kotî çîn a, kotî nêbena? Hem eke dizdîye bîye, dewlete bişîyêne ayê ke dizdîye kerda ya kî kenê, ê biguretêne, ceza bidêne ci. Hama hen nêbî. Dewlete kewte ra wertê miletî, heto ju ra qir kerd, kok ro ci vet. Sebeb çik bî? Domono, cênîyo, kokimo, feqîr û fiqarî se kerdîvî ke qir kerdî? Tarîx de çîyo nîyanê çîn o. Zulumo nîyanê ne amo ne şîyo.

Ju kî çenekêda demenize çê ma de bîyê, ez çond çekuyo daye ser o kî vajîne:

Çê ma rew ra wertê demeno de bîyê, bado amê Bîrmo herîno. Eke ênê Bîrmo kî çênêda tolivê (talibê) ma tey anê, çê ma de bena pile. Eke bena pile, teknena sona çê pîyê xo. O ra dime Sulî Axayê Çuxure a çêneke beno, xo rê keno carîye. Namê a çêneke nika nîno mi vîrî. Pîyê mi vatêne, hama mi vîrî ra şîyo.

Pîyê mi qesey kerdê, vatêne: Rozê destasodir, juyî hen eve lertz da pençere ro. Ma nîyada ke vengê çenekê yo êno. A çêneka demeniza ke çê ma de bîya pile, vengê daye yo. Eke hen veng ame, mi xanima xo ra va “Çênê, hala urze, vengê a çêneke yo”. Ma uştîme ra, çêver kerd ra; çêneke seke ginena war ro, hen kewte zere. Maya mi pers kerd vake “Erê cîgera mi, ti kotî ra êna, se bî?” Aye dot ra vake “Axlerê Çuxure qir kerdî”. Ma nîyada ke qe halê xo çîn o, xo ser o nêvindena. Endî ma non û uwe dê çêneke, ci rê cilî kerdî ra, merednê ra. Bado amê ra xo. Reyna ke axayê Çuxure berdê, hetê Mazgêrdî de pîl ra ve qiz, pêro qir kerdê.

Pîyê mi vatê mi o werte de cênîyû ra pers kerd, mi va “Halê çêneke çitur o?” Îno vake “Halê çêneke qe çîn o. Eskero pê kay kerdo, zof dazna”. Tavî kam çî zoneno çond tenû tecavuz kerdo! Rozê-di rojî ke mende, tenê bîye wese, vake “Pîro ez son”. Mi va “Erê cîgera mi, kata sona?” Vake “Pîro, Solexa de eskerî di domonê Çê Axayî ma ra birnayî ra, ez van ê domonî xeleşîyayî; ez şêrî nîyadî, hala kotî yê?” Hen va û şîye. Reyna ke şîya ê domonî dîyê. Domonî çê amika xo de benê. Hama a sewe mêrdê amike gureto berdo kîšta. Domonî ve çêneke ra pîya kîştê.

-Nameyê mêrdeyê emika domanan çik bîyo?

-Ez name nêzonen. Ez nêzonen hama ayê ke zonenê estê, ti ke pers kerê, misena (6) .

Meselêda bîne esta, aye kî to rê vajîne. Na kî têtîya pîyê mi qesey kerdêne. Pîyê mi vatê “Hetê demeno de werezaya ma bîye, rozê mi wast ke şêrî aye pers kerîne.”

-Demenû de kotî, keyeyê kamî de bîya?

-Çê Alê Hesê Kurrî de. Pîyê mi vatê: Mi wast ke pers kerî, hala merda, wes a. Eke nêmerda, kotî ya, se kena; bimisî, bêrî. Ez pesewe ustûne ra, mi sana raye şîyûne. Tayê ca ke şîyûne, kaleka raye de dalik esto. Ez lewê ê dalikî de şîyûne hênî ser ke uwe burîne. Ez ke şîyûne, mi dest û rîyê xo şutî, uwe werde. O werte de reyê-di reyî hen zê vengê domonê veng ame. Mi ke gos na ro ser, mi nîyada ke veng o bûk ra, yanê dalik ra êno. Ez şîyûne uza, mi nîyada ke cênîkê ve çênêkê ra kîştê, lazek hona wes o. Lazek cizikê maya xo lîno hama lesa maye bîya serdine, cizik ra sit nîno, coka lazek berbeno (bermeno) . Reyê cizikê maya xo keno fekê xo lîno, reyê vindeno berbeno. Tavî hem vêsan o hem kî serdde çîno. Mi lazek pilêsna (pişt) sala (şala) xo ro, kerd wertê şapikê xo, guret berd Harçik (7) . Mi berd da Memedê Dilî, mi va “Ero Memed, no layek mi hard de dî. Maye kîşîya, kam o ez nêzonen. Hala va îta çê to de vîndo, hata ez şêrî dot a bêrî”. Ez şîyû, dot a amû, mi nîyada ke înu xevere gureta; ayê ke uza kîşîyê demeno bîyê. Endî mi lazek uza çê Memî Dilî de ca verda, ez şîyûne. Peyê coy pîyê xo ame berd. Pî, o sire de ko ra bî.

Nîyade, maye kîsenê, domonî virare de wes ca verdanê. Çi dezêde giran o!

Waya mina pile, maya nê Kazim Yildirimî ya. 38 de, siro ke esker hen êno, waya mi veyvike bena hama çê ma de bena. A se (senî) ama çê ma, ez wazen to rê vajîne.

Pîyê mi şîyo waya mi ve mêrdî ra ardê çê ma. Mêrdê waya mi, tornê Ap Alîyê Gaxî yo. Lazê Usênê Alîyê Gaxî Sey Xidir o. Kazim Yildirimî ke ez van, lazê ê Sey Xidirî yo.

6. Keyeyo ke ê domanî şîyê ey, ey ra “Çê Alê Sîyayî” vajîno.

7. **Harçik (Harçig)** : Mamekîye ra çend kîlometreyî cor, raya Qisle (Nazimîye) û Pilemurîye ser o, fekê çemî de mezrayê ya.

38 de ke esker êno, Şovayîge de qonaxê Ap Alîyê Gaxî îşxal keno, uza de maneno. Esker ke her het ra êno kuno Dêrsim, sarê Dêrsimî şife kenê. Pîyê mi aye de sono leweyê Ap Alîyê Gaxî, vano: Apo, esker zof amo Dêrsim, her ca bîyo pirr. Nê îsê ve Dêrsim kenê. Ti bê xo ra yan de (xo bide kîşte) . Ma Sagulo der îme, cayê ma verê koyî yo, tede rehet xo dame we. Sodir ve sodir some kume wertê birrî, tede vindeme. Bê ma şîme.

Pîyê mi dayma qesey kerdêne, vatêne: Mi ke nîya va, Alîyê Gaxî mi ra vake “Usênê mi, ti rind vana hama ma ve îno ra na wo têwerte der îme, ê qey ma bikîsê?”

Vano mi va: Apo, Apo, ti nîyamede ê ewro nîya kenê. Meste-bîro beno ke bivurîyêne. Xeylê mazîyê to esto. To waxtê xo de qereqolî vêsne (veşnayî) , millet urzno ra, millet berdo cepho ⁽⁸⁾ . Ma nê to hen ef kenê?

8. **Alîyê Gaxî:** Pîle aşîra kurêşan bî. O, serranê Herbê Verên ê Cîhanî de verba (vera) osmanîyan vejîyo, îdareyê tirkan nêwasto. 1916 de rojhelatê Dêrsimî de millet do arê (kerdo top) , eşto Qisle (Nazimîye) , Mazgêrd, Çarsançaq û Pêrtage ser; dest no ro qereqol û dayîranê dewlete ser, leşker û memurê dewlete Dêrsim ra kerdê teber. Siro ke leşkerê rûsî (ûrîsî) amo vakurê Dêrsimî û Erzîngan gîrewto, wasto ke Dêrsim kuyone, dêrsimijan hetê ra do pêro, hetê ra kî nîstê ro, tey qesey kerdo û amê werê (hurê) . Înanê ke bi no tore qesey kerdo, înan ra yew kî Alîyê Gaxî bîyo. O şîyo qumandarê rûsî diyo, bi kilmekiye vato ke: Ma nêwazeme şîma de pêro dîme. Mabênê ma û tirkan xirab o, ma bi înan ra dame pêro. Ma rê ardim bikerê, çekan bidê ma ke ma tirkan welatê xo ra teber kerîme.

Vatena mîyanê milletî ra gore, o bi rûsan ra amê werê, rûsî endî nêkewtê Dêrsim. Têpîya (reyna) vatene ra gore, mabênê Alîyê Gaxî û qumandarê rûsî de senede virazîya (nusîya) . Hata tayê vanê ke a senede 1938 de kewta ra leşkeranê tirkî dest. Goreyê vatena tornê lajê Alîyê Gaxî û tayê kesanê bînan, Alîyê Gaxî bi xo tirkî nêzano labelê armenîkî zano. Armenîyê mabênê ey û qumandarê rûsî de berfekîye (tercumanîye) kerda.

Mîyanê dêrsimijan de qeseykerdişê Alîyê Gaxî û qumandarê rûsî ser o yewna (juna) vatene yena vatene, ez wazen tîya de qalê aye kî bikerîne: Siro ke Alîyê Gaxî qumandarê rûsî de qesey keno, qumandar pers keno vano “Şîma bi çinayî verba tirkan herb kenê? Cebilxaneyê (cebxaneyê) şîma, çekê şîma kotî ra ênê?”

Alîyê Gaxî nîya cewab дано: “Ser vê pîyê mi bo, name (ma nanê) eskerê ra ey kîseme (kîşeme) ; qersuna ke dey ser o cême (ma gênê) , pê ayê bînî kîseme.”

Naye ser o qumandar vano: “Eke henî yo karê şîma zaf zor o Alî Axa. Nîyade, ma dewlet îme, ancîya kî honde tenge anceme. Bi o qayde şîma se (senî)

Bêrê ma şîme Sagulo leweyê ma, uza rind o. Hata linga eskerî ra uza kuyo xeylê zeman vêreno ra, ma xo dame we.

Aliyê Gaxî reyna vano “Ti hen vana hama ma wo çond asmî yo îta têwerte der îme, tuwa nêbeno, esker tuwa nêkeno”.

Pîyê mi vano, mi va “Apo, eke henî yo ez çêna xo ben”. Mi ke henî va, ey kî va “Ma gonîya daye ma ra şîrên a ke ti aye bena?” Mi va “Apo sira gonî şîrênênî nîya. Ez çêna xo ben. Ez sima ra kî van bêrê. Eke ênê bêrê ma pîya şîme, eke nînê kî ez çêna xo ben”.

Nê qeseyî ra dime, mi çêna xo ra va “Erê Kivara mi, çî-mîyê xo top ke, ma şîme”.

Naye ser o Aliyê Gaxî reyê mi de nîyada, reyê tornê xo de, yanê mêrdê Kivare de nîyada. Hona ke ey çîyê nêvato, mi reyna va “Apo, ez çêna xo ben”.

Mi ke hen va, Kivare qesê mi ra nêvejîye, xo kerd hazir. O sire de mi va “Apo, ti pîlê ma ya, hurmetê mi to rê esto hama ez çêna xo ben”.

Tenê ke vêrd ra, Kivare boxça xo arde, verê çêverî de mi nê ro qatirê xo ser, ma kewtîme ra raye. Ma Pulê Tuye ra kewtîme ra raye. Waxtê xo de qonaxê Aliyê Manqulî⁽⁹⁾ no pul (tepe) ra bîyo.

Ma ke da-vîst mêtro raye şîme, Ap Alî veng fist ra xo vake “Eke henî yo zamayê xo kî tey (xo de) bere”.

Naye ser o Sey Xidir kewt ra raye ame. Çeketê xo esto hermonê xo ser, penîya postalônê xo sikita ra ci, hen ame lewê ma.

Aye de Ap Alî na ra kî veng da vake “Ero, tenê kî cilû tey berê”.

Mi va “Sirê cilberdene nîyo Apo, cilê ma estê”.

Ma eve o tore ameyîme Sagulo.

Nara nat-dot ra endî girre-girr a, vengê makînelîyû êno. Hîrê çor rojî yo makînelî osenê, dormê ma de tayê cawû de millet qir kerdo. A, a roza ke mi Sey Xidir ve Kivare ra berdî çê, roza bîne ma nîyada ke esker Sagulo de vejîya. Kewto ra raye, cêr ro êno. Mi ve Sey Xidirî ra kî

verba tirkan ser kewenê (kunê) ?” (No derheq de seba haydariya zêdîye nîyade: Çem, Munzur, Kulê 38î, Weşanên Kom-Kar, Köln, 1988, r. 193-200)

9. Demeyê bi nameyê Aliyê Manqulî begêde kurdano zaf zengîn bîyo. Qonaxê Aliyê Şovayîge de bîyo. Bava Nêzdî naca de qalê ey keno. Derheqa nê meseleyî de seba haydariya zêdîye nîyade (biewnî) : Çem, Munzur, ec. r. 193-194.

-Çem Munzur, Hotay Serra Usivê Qurzkizî, Weşanên Deng, İstanbul, 2002, r. 288-294.

tifongî baxçe de, binê qewaxe de dardê we. Seke ma ê dî, ma tifongê xo guretî, hetê Qilxerû ser şîme, kewtîme geme.

Pîyê mi ve Sey Xidirî ra kewtê geme hama saro bîn uzawon o. Nara esker hona ke lewê bonû nêamo, waya mi Kivare mi cêna, bonû ra kuwna durî. Bonû ra tenê dot Sinco Boyîn esto, serê xo nîya zê serê çardaxe gurete yo, uza tencikî (tencireyî) nê ro ser, cênî sonê rovar kenê (kincan şuwenê) . Waya mi na peyê coy mi rê qesey kerdêne, vatêne “Mi nîyada ke ti berbena, mi ti berda binê Sincê Boyînî de na ro, tencik ard viroşîya to kerd, tekîtû şîyûne”. Mi va “Ma to nêva ke ez bin de xenekîn (fetisîyêna)?” Vake “Nê, nê, sakîl-makîl bin de bî, mi zona tuwa nêbeno.”

Waya mi vatêne: Ez uza ra şîyû, zêde ranêverd maya mi kî amê. Maya mi ke amê, pers kerd vake “Ku yo lazek?” Mi va “Mi kerd binê tencikî”. Aye vake “Lazek binê tencikî de nika xenekîyo, so bizê (bigîre) bê.” Ez şîyayene rê son hama ez tersen. Fîstanêde çiftexas⁽¹⁰⁾ mi ra yo, ez nêtoren (nêewtana) . Eke tenê bî herey, ez şîyûne mi tencik fist ra hewa, ti bin ra veta berda. Ti hen xo ra şîvî, nêmbolmîsbîyaye bîya. Mi uwe kerde to rî ra. Mal-gayî ma ra dot fetelînê. Bizêda ma pîye, ma ci ra Pule vatêne, mi wende, a amê lewê mi. Tavî ma bese nêkerdo mal nêdito, cizikê xo bîyê zê xîyarî. Sit tede zof bî hama to cizikê bize nêguret. Mi nîyada ke to cizikê bize nêlit, na fa (fine, rey) kî mi ti berda na cizikê manga ra. To o kî nêguret, naye ser o mi sit dit, kerd lapa xo, bi o tore tenê da to.

Pîyê mi vatêne: Esker ke ame, ma şîme kewtîme geme. Ma xo dard we hama lewê bonû de wareyî estê, tayê domonî ê warû de mendê. Eskerû ê domonî ve cênîyû ra dayî arê, berdî peyê bonî de, verê qurçî de sanayî têkaleke (têkişte) . Eke hen berdî, mi va “Sey Xidir, eskerû hayê ê berdî, qir kenê”. Nara qurç wertê hêgayî der o, peyê xo kî birr o, kemer o. Ma nêvînetîme, pey ra ameyîme peyê eskerî. Tavî birro six o, ê ma nêvênenê. Esker dormê cênî û domonû der o, dorme de surre onta. O werte de, eskerî di axir makînelî ardî, çepraz nayî ro. Mi va “Sey Xidir, nê waxto ke miletî qir kerê, eskerî oncenê ju het, hetê bînî kenê tol (veng) . Ma nîyadîme, waxto ke esker endî linga makîneliyû bionco, nîşancîyê juyî ti pane, juyî kî ez. Ma ke eve no tore makînelî dayî

10. **çiftexas**: Çîto (bezo) sipîyo ke kalîta xo rind a û cinî ey ra fîstan derzenê.

vindarnayene, eskerê bînî de dame pêro. Heqî endî çi ke dê dîne, çi ke dê ma. Hama meterse, ê bese nêkenê çiyê bikerê. 30-40 esker o. Des des û ponc deqeyî ancax ma rê îdare bikero. Dest ve Heqî ra nêverdame ê çimonê xo wekerê (akerê) .”

Ma dizmeyî kerdî hazir, hergû juyî hot-heyşt destê fisegû lewê xo de nayî ro, vinetîme. Ha ênê peyê makîneliyû, ha eskerî dorme ra oncenê. Eve o hal werte ra xeyle waxt vêrd ra. Peyê coy ma nîyada ke suyarîyê dot ra vejîya, dudike cinite. Suyarî ame, kaxite cêvê xo ra vete dê subayî, ey wende, o ra dime bî sukut. Cênî, domonî tayê uştî ra şî uwe werde, peyser ameyî. Endî kes qir nêkerd.

Hen ameyena ê suyarî, kayêde eskerî bî. Ayê ke qir kerdî, kerdî şî; ayê ke qir nêkerdî kî hen kerdêne top, ardêne pêser, makînelî nêno ro, xeyle dêne vindarnayene; peyê coy yek de suyarîyê vejîyêne, kaxite ardêne û millet endî qir nêkerdêne. Bi o tore ters dêne milletî. Tayîne kî vatêne “Fevzî Çaxmaxî (Çakmakî) ef veto”. Xo rê hen pê milletî xapitêne.

Nika bira Mizur, ma nîya qesey keme, çiyê ke ma dîyo hesno vame; meste-bîro lazim beno. Domononê ma rê lazim beno. Kaşkîya nê çiyê ke mi to rê qal kerdê zur bîyêne! Kaşkîya o honde zulûm û neheqîye ro ê milletê feqîrî nêamêne kerdene! Hama se kena ke bîya. Honde milletê ma berdo eve hêsîrîye, eve bêbextîye qir kerdo. Awa ke bîya kî mordem gere wemedaro, vazone.

-Ma waya to ve mêrdî ra, yanê Kivare ve Sey Xidirî ra se bî?

-Tay waxt uza mendî. Qirkerdene ke dê vindarnayene, payîzî şî teslîm bî, rusnayî surgin.

-Keyeyê Aliyê Gaxî ra ayê bînî pêro qir kerdî?

-Ya. Xora to kî kerdo kitab. Çê Aliyê Gaxî pêro qir kerdî.

-Keyeyê şîma kî nefî kerdî?

-Nê, çê ma nêşî. Ma surgin ra xelesîyayîme.

-To zahmet kerd, ez zaf teşekur ken.

-Ez teşekur ken. Ma mi çiyê kerdo? Milletê ma honde tenge dîya, mi kî çiyê ke hesno to rê qesey kerdo. Karêde giran nîyo.

-Va (wa) bo, qîymetê nê qisayanê to zaf o, nê zaf muhîm ê.

-Ma eke fikrê to henî yo, Heq rajî bo; zobîna se vajî?

ROŞAN LEZGÎNÎ XELATA WEŞANXANEYÊ APECÎ GIREWTE

Kitabê Roşan Lezgînî yê hikayeyan "Binê Dara Valêre de", xelata Weşanxaneyê Apecî girewte. Na reya verîn a ke Weşanxaneyê Apecî xelate dano kitabêkê ke bi lehçeya kirmanckî (zazakî) nusîyayo. Na mesela ser o ma wayîrê Weşanxaneyê Apecî Elî Çiftçî reyra (reyde) qisey kerd.

-Weşanxaneyê Apecî kam babetan de û seba çiyî xelate dano?

-Weşanxaneyê Apecî xelate dano eseranê edebîyan û faktayîyan ke bi zîwanê kurdkî nusîyayê. Ma goreyê tecrubeyanê xo zaf ra tay wezîyetê zîwan û weşangêriya (yayincılık) kurdan zanê. Çi welat de çi zî welatî ra teber, gelekî weşanxaneyê (yayinevi) kurdan eseranê hêcayan weşanênê (neşr kenê). Coka ma rê qenaet hasil bîyo ke nuştoxê mayê gelekî jêhatî, bi zîwanê kurdkî eseranê hêcayan nusenê. Zaf erey (berey) bibo zî ma waşt ke gamêka inasarêne bierzê,

Elî Çiftçî

yanî her serre xelate bidê di eseranê nuştoyanê kurdan. Bi kilmîye di sebebê mayê maqulî estê:

Ma bi zanayîşê qedr û qîymetê nuştoyanê xo serfiraz benê û wazenê bidê zanayîş ke xebata hêca, yena teqdîrkerdiş.

Ma wazenê bara ma zî xebata averberdiş û geşkerdişê edebîyat û

ziwanê kurdî de biba.

-Emser serra hîrêyin a ke Weşanxaneyê Apecî xelate dano. Seba xelate krîterê şima çi yê?

-Eser ganî di serran ra kehenêr nêbo.

Namzedî ganî eseranê xo lê aşma êlule ra ver biresnê ma.

Kitab ganî hetê ziwan, huner (senet) , muhtewa û çapî ra kalîteyin bo.

-Baş o, şima namzedanê xelate senê tesbît kenê?

-Ge-ge (rey-rey) nuştoxî bi xo eseranê xo ma rê erşawenê (rusnenê) ge-ge zî endamê jurîyê ma yan zî sewbîna kesî kitabî pêşniyaz (teklîf) kenê.

-Heta ewro şima xelate daya kam kesan?

-Heta ewro Apecî xelat daya nê nuştoxan:

Babeta (konuyê) xelata serra 2000î edebîyatê ciwan û gedeyan (domanan) bi. Lehçeya kurmanckî de nuştoxê "Gurê Bilûrvan"î M. Emîn Bozarslan, lehçeya sorankî de zî nuştoxê "Dîwanî Mindalan" Letîf Helmet bîy wayîrê xelate.

Serra 2001î de babeta xelata ma kitabê tadayeyî (tercumeyî) bîy. Osman Ozçelîkî seba ke romanê Aleksandr Soljenîtsînî, Rojêk Îvan Denîsovîç tadabi kurmanckî û Enwer Qadirî zî seba ke kitabê Astrîd Lîndgrene, Mîyo Mîyokey tadabi sorankî xelate girewte.

Serra 2002 de zî ma xelate day di eseranê edebîyan. Roşan Lezgînî seba kitabê hîkayeyanê kirmanckîyan (zazakîyan) ke bi nameyê "Binê Dara Valêre de" weşanîyayo û Dîlawer Zeraqî zî seba kitabê xoyê bi nameyê "Kakil"î xelate girewte.

Emser vera, yanî serna (2003) babeta Xelata Apecî kitabê faktayî yê.

-Seke to zî va, xelatgirotaxanê emserî ra yew zî nuştoxanê kovara Vateyî ra Roşan Lezgîn bi. Şima emser çi rê xelatêk day

ROŞAN LEZGÎN KAM O?

Roşan Lezgîn serra 1964 de dewa Dingilhewa ya Licê de ameyo dinyaya. Heta nika gelekî nuşteyê ey se şîr, hikaye, meqale û arêdayeyê folklorîkî kovar û rojnameyanê sey Vate, Nûdem, Azadiya Welat, Jiyana Rewşen, Zend, Hîwa, Nûbihar û Özgür Politika de weşanîyayê.

Kitabê eyo verên "Binê Dara Valêre de" yo. Roşan Lezgîn wayîrê di qican (gedeyan) o û Dîyarbekir de roşeno.

eserêk bi lehçeya kirmanckî (zazakî) ?

-Sebebê nê vîjnayîşî (weçînayîşî) jurîyê ma wina îfade kerdbi: "Verê heme çî seba ke hîkayeyê Roşanî hetê edebî ra xurt û pêt î. Hîss û heskerdena kurdan weş îfade kenê. Heto bîn ra lehçeya kirmanckî (zazakî) de hîkayeyî zaf kêmi nusîyayî û Roşan bi hîkayeyanê xo beno nimûneyêka başe, bi nê hîkayeyan edebîyatê kurdkî rê xizmet keno."

Merdim ganî naye zî vajo: Demeyo ke eserê edebî bi lehçeya kirmanckî binusîyê, hem ziwan xurt beno hem zaf çiyî vîndîbîyayîşî ra xelisîyênê û hem zî edebîyatê kurdkî hîna pêt (zengîn) beno.

-*Gelo sewbîna weşanxaneyê kurdan zî xelatanê inasarênan danê?*

-Ez nêzana, eke estê zî ez xeberdar nîya. Ez hêvi kena ke bibê.

-*Seba nê roportajê kilmekî ma to rê sipas kenê. Homay kar û gureyê şima raşt bîyaro.*

-Sipas.

Roşan Lezgîn, Binê Dara Valêre de, Apec, Stockholm, 2002, 75 rîpelî

BINÊ DARÀ VALÊRE DE

Roşan LEZGÎN

Hemeyê dewijanê ke yaban ra, mîyanê hêgayan de paleyîye kerdêne, germî ver remêne amênê keye. Badê ke bi nan û do kalekî şidênê, bi çimanê wexerîyayan eywananê honikan de kewtêne verara hewnêkê xoriyî. Heta ke qîyale şikîyê. Xora erdî dewe ra nêzdî bî. Her perçe qilçikêk. Teber ra şiwaneyan bolê pesî vera dêne fekê çeman, binê çinêyeran de kerdêne mexel. Heme heywanê kovî, teyr û tuyûrî hewnê mîyanrojî de bî. Dinya, tenya germî rê mendêne.

Ez nêzana ke reyna min çi sûc kerdbi, çi weqîet dabi ke dadîya min binê goşan ro min kerdbi sûr û ez werdişê mîyanrojî ra mehrûm mendbîya. Ez kewta verûverê çemî, acêr şîya, heta ke ez resaya binê baxçeyê Gola Sipîye. Teber ra germî ver erdî leylan dayêne. Serê daran de çirre-çirra çirçileyen û kêzikan bî. Semedo ke awa Gola Sipî zaf zelal a û binê aye zî sera-ser yan helan o yan zî xîzo pak o û beriqîyêno, uca ra vanê Gola Sipî. Cayo tewr xorî qasê qamêka camêrdan o. Beno ke pancas metreyî dergî û des metreyî verinîya gole bî. Weverê Gola Sipî de zinarêko zaf xişn, yekpare kerre bi. Nê zinarê berzî, sey şîlê penêrîyo ke yewî bi kardî tera kerdo, tim gole binê versîya xo de verdêne. Nover de zî tenya baxçe bi. Baxçeyê Ap Wusî. Baxçe zî hema baxçe yo ha! Eynî yew kuncikê cennetî. Ti dara kam fêkî mirad bikerî Ap Wusî tede naya ro. Încasî deresabîy. Ap Wusî darê digoşî şanaybî binê gilê încasêranê nazikan ê ke nêşînayne binê barê xo de pay ra vinderê. Încasêrî sey kênekanê dewijanê balixbîyayîyan, bi rengê încasanê erxewanîyan û pelanê keweyan xemelnaye bîy.

Ez veyşan bîya, eynî zereyê min neselîyêne. Senî ke çimê min gina ra încasan awe mi fek de şî. Xora hetê ra zî ez hêrsbîyayî bîya. A game min waştêne ke ez belayê xo yewî sawî. Ez kewta mîyanê baxçeyî. Buxêko tenik, sey mijî niştbi ra încasan. Mi pistinê xo kerd pîrr încasî û ez şîya leweyê Gola Sipî de, binê versîya valêre de rûniştta. Mi piştîya xo şana ra zinarî û mi heredan-heredan încasê xirpokî gaz kerdî. Didanê min tirşîya înan ver bîy har.

Tam ez ka warzî û cilanê xo vejî, şêrî mîyanê gole, qirçênîya lingan de ke serê xîçanê fekê çemî ra amêne de ez ceniqîya ya. A ke amêne Cemîla bî. Dewijanê ma aye ra vatinê Ceme. Cemîla, kênaya mehla cêrî bî. Mehla înan hîna nêzdîyê çemî bî. Qet birayê aye çinê bîy, panc hebî wayê aye estbîy. Cemîla, pîla hemine bî. Nika ez hol nêzana, la ez vana qey şîyês yan zî hewtêsserra bî. Ez emrê xo ra zana. Ez o wext hîrêsserrî bîya û a di-hîrê serrî min ra pîlêre bî.

Cemîla hêdî-hêdî amêne. Seke ro yewî bigêro, seke goş bişano ro vengêk, sewtêk, xiştênîyêk ser; wina bi dîqet ewnîyê dorûver ra. Min ca de xo binê gilê valêre de nimit. Sereyê min mîyanê gilê valêre de bî la min a weş dîyêne. Bi qasê panc-şeş metreyan min ra wet bî. Ver bi qeraxê gole şîye. Solê xoyê naylonî yê sûrî xo lingan ra vetî. Panceyê berşoyanê xo acor antî. Bi her di destan pêşê fistanê xoyo gulgulên tepîşt. Pêşê fistanê aye sey baskanê teyrêka ke wazena firr bido xo û biperro wina abibi. Ewilî serê engiştanê linganê xo kerdî mîyanê awe. Dima ra heta nême çaqê aye kewtî mîyan. Verûverê gole wa acor şîye. Reyna agêra û vinderte. Reyna bi dîqet ewnîya nat û wet ra.

Dinya bêvenge bî. Awa gole binê tîrêjanê mîyanrojî de eynî sey şitî bî. Pak, zelal. Cemîla amîye verê solanê xo de vinderte. Ewilî çîta xoya kewîya mûrekerdî sereyê xo ser ra ante. Dima ra gileyê porê xoyê sîyayî kerdî a. Sereyê xo têşana. Porê aye sey pêlanê awe ro mîyanê piştîya aye ra herikîya war. Derg bi. Reyna leza-leze awir da a kîşte, na kîşte û fistanê xo serê sereyê xo de qelibna. Binê fistanî de çîyekî piradaye çinê bî. Mîyane ra cor bedenê aye viran bi. Qirike ra cêr sey vewre sipî bî. Memikê ayê ke her yew bi qasê seyêka girde bî, kîşte ra min ra asêne. Çîlsipî bî. Tenya sereyê çîçikanê aye sûrik bîy. Fistanê xo bi fesale eşt çîta xo ser. Destê xoyo çep verardkî na ra memikanê xo ser. Bi berşoyanê xo wa ver bi mîyanê gole şîye. Sey marî herikîya û dekewte mîyanê

gole.

Min nefesê xo de girewtbi. Kulpe-kulpa zerrîya min bî. Ez hem zaf keyfweş bîya ke ez kêneyêk wina viran vîna û hem zî ez mat mendbîya; herhal ez tersayêne zî. Heyecanêk ke ez nika nêşîna tarîf bikerî hemeyê bedenê min, ruhê min, hîsê min kerdîbî xo dest. Hîsanê xerîbanê ke min heta a game qet nêşinasnayêne, zereyê sîneyê min de pêl dayêne, têro girîyayêne. Bedenê min lertzêne.

Heta ke awe resa nakê aye şîye mîyanê gole. Bi destê xoyo rast awe eşte sîneyê xo. Ceniqîya. Dima ra dest eşt serê zinca xo û xo kerd binê awe ra. Porê aye serê awe de sey kevze bibi vila. Bi şelpî sereyê xo mîyanê awe ra vet teber. Nefesê xo pêsero-pêsero dayêne û girewtêne. Reyna xo verada binê awe, reyna, reyna. Dest bi asnaberîye kerd. Bi her di destan awe antêne xo bin û pey ra bi berşoyanê xo wa lingê xo awe ro dayne. Porê aye mîyanê piştîya aye de bibi vila. Bi qasê çend qamanê xo wina şîye û fetilîya. Amîye lewê gole. Bi her di destan porê xo eserna. Memikê aye tam vera min de bî. Min bi xişm gaze day încase ro. Berşoyê xoyê hîyî vetî. Têro lefênayî, tadayî.

Nika Cemîla rut û repale, bi heme azayanê bedenê xoyê tezeyî vera min bî. Sey maseyêkî, sey perîyêka binê behran. Berşoyê xo serê tehte de ravistî. Cemîla bana û banqilîze bî. Sere ra heta payan: memikî, nake, hêtî, ranî, çaqî, heme. Mîyanê faqan. Pirçin bi mîyanê faqan. Pirço sîya. Hîrêgoşe. Bi qasê latê destêk. Nişka ra mîyanê faqanê min tîr da. Min hemeyê dinya viranîya Cemîla de xîyal kerde: Dar û lemê ke hemeyê pelanê xo weşênenê. Teyr û tuyûrî, heywanê ke purtê xo rişnenê, marê ke verre erzenê. Heme çiyê ganî, viran, viran. Kayînat sera-ser verê çimanê min de viran mend. Cemîla virane. Awa gole zelale. Roj sipî, helan û xîçê binê awe sipî, kerreyî û zinarî, tehtî heme sipî. Bedenê Cemîla sipî. Çilkê awe govdeyê aye ra acêr herikîyêne. Poro sîya, sey şelaleyî. Çimî şehlayî. Memikê tezeyî. Nêmendê memikanê cinîyanê ke min ê viran keleşo de dîbî. Lewê goştinî, rengê sûrevilan de. Cemîla mîyanê awa Gola Sipî de sey lema nîlufere. Ruhê min o xoraşiyaye mîyanê heyecanêkê neweyî de, heyecanêkê xerîbî de xewesîya bi. Temamê bedenê min bi lertzayîşê zewqêkê ecêbî cezbe kewtbi.

A virane bî, mîyanê awe de. Bîyêne çewt. Awe de kay kerdê. Temamê

nê çîyan tenya min dîyêne, tenya min temaşeyê aye kerdêne. Bi asnaberî şîye heta sereyê gole. Verê çîmanê min ra bîye vindî. Min nêşînayê aye rê nêewnî, çîmanê xo na rindî ra mehrûm bikerî.

Di hebî încasî mîyanê destê min de mendibî. Ez cayê xo ra vejîyaya, şîya verê cilanê Cemîla. Sey heykelî pay ra menda. Çimê min ziq Cemîla wa. Min temaşeyê heme tégêrayîşanê aye kerd. Ez kewta mîyanê xîyalanê xorîyan: Ez û Cemîla pîya ma mîyanê awe de. Bedenê ma binê awe de, verara hewnêkê sivikî de resaybî pê. Hewnêko wina weş bi ke... Binê awe de ma nefes nêgirewtêne, la merg zî ma ra zaf dûrî bi. Tîrê mîyanê faqanê min zêdetir bibi.

Ez hema hewt-heştserî bîya. Nika nîno vîrê min ke seba ardişê çîyî bi, la dadîya min dewa ma de ez şawita keyeyê cinîkêke. Yewêka vîst û panc-hîrisserrî û ocaxkore bî. Domanê aye çinê bî. Serê sibay bi. Ez ber ro kewta zere. Çew nêasêne. Berê oda piştî ser akerde. Ez ewnîyaya ke cinîke ha verê lîlikî de porê xo şane kena. Porê aye hîy bî. Porêko sîyayo tarî. Meleqofê ayeyê sûrî de awe eştebî teber. Memikê aye yê girdî heta nême teber ra bî. Cinîke yewêka qelewa goştine bî. Govdeyê aye zî sipî. Hayê ro min nêbîye. Ez xo rê mat mendbîya. Ne ez eftarêne vengê xo bikerî ne aver şêrî û ne zî tepîya agêrî. Fekê min akerde. Sey gulê verrojî yê ke rojî taqîb kenê, çîmanê min wina aye taqîb kerdinî. Nê halî epey ramit. Nişka ra a hayî ro min bîye. Wina bi beşerîyayîş û biney zî şaşmenda va:

-Wîî! Ti key ameyî?

Min va:

-Dadîya min...

Û mi nêşîna çîyêna vajî. Qirika min zip û ziwa bibî. Ziwanê min nêgêra. Ez teber kewta. Vengê aye min dima amêne la min hendî nêzanayne ke se vana.

Reyna rojêk a cinîke amîbî keyeyê ma. Min kardî dabî destê xo ro. Aye û dadîya min pîya destê min pişt. Dadîya min misêwa pilpilîyêne û çelpnêne pê milê min ra. Ez bermaya. Aye ez kerda verara xo. Sereyê min mîyanê her di memikanê xo de pêt şidêna. Boyêka wina weşe memikanê aye ra amêne ke ez xovero aş bîya. Bermî min ca de vindertbi. Awêka şîrike, ro hemeyê bedenê min bibî vila. Min nêwaştêne ke sereyê min mîyanê memikanê xo ra hewa no. Min waştêne wina

bimano. Heta heta.

Ez vana qey min zerrî devistebî aye. Heskerdişêko bêqusûr, pak mîyanê zerrîya min de girîyayêne. Bi ê xîyalanê xoyê masuman min waştêne ke mêredeyê aye bimiro û ez bibî mêrdeyê aye.

Rojêk zî min keleşo de vucudê tayê cinîyan biney viran dîbi. Min cilê babîyê xo dadîya xo dima berdîbî keleşo. No keleşo yê hemeyê dewe bi. Binê versîya gozêran de, wişkdêsêk ra viraşte bi. Serê ey akerde. Rojo îne hemeyê cinîyê dewe şîyêne uca kincî şutêne. Zafê cinîyan nêmviranî bî. Ez ke kewta zere, cinîyêk verê beroşî de sereyê xo şutêne. Çimê min gina mîyanê faqanê aye ro. Sîya kerdêne. Ez mat mendbîya. Nişka ra hemeyê cinîyan têfek ra min ser de qîrayî:

-Wîî dayê! Ero ti bi qasê herêk î! To çi şimşêr û mertalê xo girewto, ti ameyê mîyanê cinîyan. Leze teber kewe! Leze!

Ters û şermi ver çimê min biyî pirr hesrî. Gama ke ez kewta teber vengê dadîya min amêne, vatê:

-Kelesuyana, şima lajê min qerefna heww!!

Hîr-hîra cinîyan bî. Têfek ra qisey kerdêne. Eynî sey kergan qirqirîyêne.

Cemîla asnaberî kena. Sey maseyêk. Xo kena binê awe ra, vejîna teber. Fekrû, piştî ser.

Nişka ra çim verda min. Qîştîni kewte ra ser.

-Wîî daykê dayê! Ero kutik, ti ro çi gêrenî tîya? Verê xo tade, ez viran a! Ez bana ya!

Yew destê xo leze na ra her di memikanê xo ser, desto bîn zî berd mîyanê faqanê xo. Ziq ewnîyê min ra. Mîyane awe de gamê xo herahera eştêne. Eynî mendêne xezalêka kovî ya ke kewta dama seydbazan. Ez cayê xo de mat menda. Cemîla pêsero-pêsero min ser de qîrayê:

-Law kutik, ez to ra vana zanî! Vera xo weta ke! Ez vana ez bana ya, wîî!

Zaf hêrs bibî. Adir fek ra perrayê. Rîyê aye, alişkê aye bibî rasûr. Xo resna fistanê xo, piştîya xo taday. Memikê aye hendî nêasêne. Fistanê xo xo ra da û hêrsî reyra ramit min ser. Ez, cayê xo de eynî sey heykelî cemedîyabîya. Fekê min nêmakerde.

Senî ke resay verê min, heta ke aye ra ame lematêk day alişka mina çepe ro. Virsikî çimanê min ra perrayî. Vengê şîrqîya alişka min zinarê

weverî de olan da. Min xo têw nêda. Ez nêzana se bibi bi min. Seke sêhr ro min bibo. Ne ganê min deja û ne zî min xo cayê xo ra leqna. Tehmêko şor, ro fekê min werê gêra. Gonî goştê didananê mi ra amîye, mîyanê lewanê min ra da teber. Min gonî tif kerde. Şerman ra çimanê min hesrî varnay. Çimê min çimanê Cemîla wa aleqîyabîy. Mat. Her di încasî mîyanê lepanê min de mendbîy. Hêrsan ra hema zî destê Cemîla recifiyêne. Lewê aye lertzêne:

-Ti çi ewnîyênê mi ra? Ti kor î? Ti sey şeytanî ro çi gêrenî nê germê hamnanî de?

Bi eynî hêrs agêra şî. Solê xo kerdî xo pay. Misêwa vajiriyêne, pitpitîyêne. Çi ke biameyê fek tepîya nêdayêne. Ez nêzana ke min senî va, la mi her di încasê xo hetê aye wa kerdî derg û bi vengêko sucdar va:

-Încasî...

-Încasî ha! Ti şî dizdîya baxçeyê Ap Wusî? Ero kutik, ti vinde hela! Vinde ez dadîya to ra vajî ke wa to poste bikero!

Dest eş berşoyanê xo. Qay zaf hîybî ke girewtî qelebnayî, reyna serê tehte de ravistî.

A zî xo şaş kerdbi, nêzanêne ke se bikero.

Her di încasî destê min de, destê min wina hewa ra. Ez agêraya cayê xoyo verên. Binê versîya valêre de, ez reyna mîyanê qelşê zinarî de ništa rû. Min piştîya xo şana kerreyî. Fekê min ra gonî û çimanê min ra hesrî amêne.

Cemîla zî amîye. Ewilî min ser ra sey heykelî vinderte. Her di destê aye kalekanê aye de. Ez zî cêr ro ziq ewnîyaya mîyanê çimanê aye ra. Ez vana qey zerrîya aye bi min veşay. Va:

-Ero ti bermenî?

Vengê aye de nika hêrs nê la şefqet û poşmanî estbî. Bîye piro her di încasî destê min ra vetî û tam vernîya min de nişte rû. Min bi vengêko sistek va:

-Dadîya min da min ro. Ez zî heredîyaya, amîya tîya.

Cemîla hem încasê min werdêne û hem zî awa tirşe ya încasan fekê xo de dayêne arê. Hewayîşêko ke hem poşmanî û hem zî şeytanî tede estbî, lewanê aye ra niştîbî. Va:

-Ero zanî ti kesî ra nêvajî ke min Cemîla viran dîya. Ez to kişena ha!

-Ez nêvana! Zîyare min şano ke...

Min bi destanê xo hesrê xo kerdî pak. Reyna min gonî tif kerde. Aye zî hem încasî werdê û hem zî ziq ewnîyê mîyanê çimanê min ra. Pêşê fistanê xo antibi mîyanê linganê xo, çaqê aye heta bi hêtan asêne. Ge çaqê xo ardêne pê û ge akerdêne. Va:

-Biewnî, eke ti çi kesî ra vajî, ez zî ko vajî ti şî dizdîya încasanê Ap Wusî.

Dendikê încasan ver bi gole vir kerdî, eştî. Govdeyê aye yê hîy ra fistanê aye zî heme bibi hîy. Çiçikê aye mîyanê fistanî de bel bibîy. Fam kerd ke ez memikanê aye ra ewnîyêna, wina kone-kone ewnîya min ra, va:

-Memikê min rind ê?

Mi va:

-E.

Va:

-Ê to zî estê?

Min va:

-E, la yê min zaf dejenê.

-Haa?! Ti hendî benê camêrd coka! Hela ka bimusne min, ez bivînî!

Min leze gocagê paçê xo akerdî. Sêneyê min heme asa. Cemîla ver bi min amîye. Her di çaqê min kerdî mîyanê çaqanê xo û dest eşt memikanê min, vilênayî. Pêsero-pêsero cîf dayê û girewtê. Boya petêxan fekê aye ra amêne. Memikê min dejêne. Min destê aye tepîya dayî, min va:

-Dejenê!

Her di gocagê fistanê xo akerdî, memikê xo vetî teber. Her di destê min girewtî û nayî serê memikanê xo, va:

-Memikê min rind ê yan ê to?

Versîya valêre honik, dinya germine bî. La germinîya memikanê Cemîla tewirêna bî.

PÊ SE KIRÎ?

W. K. MERDIMÎN

Mal û peranê bêfaydeyan pê se kirî?
Nezaney' alîm û zanayan pê se kirî?

Kam ke wayîrê qalanê xo vejya, mêr o
Ek' va û nêkerd, ê vateyan pê se kirî?

Kam ca ke heyat bib', uca de hêvî esta
Ez camêrdanê bêhêvîyan pê se kirî?

Her dare ristimanê xo ser' bena zergûn
Ziwanê şarî de nuştayan pê se kirî?

Ma kar û gurey' xo de, gerek rep û raşt bî
Ez zurkeran û risîyayan pê se kirî?

Eke ciwanan rê havilê yin çine bo
Ez pîranê herdîşsipîyan pê se kirî?

Heş û aqil merdim' sere de bo, tewr baş o
Ez ciwananê çimtarîyan pê se kirî?

Roşnvîr, gerek zîr û zeberan ra aga bo
Ez wendoxanê çimbesteyan pê se kirî?

Oyo k' dêza virazeno, zan' qulpan pano
Gure k' sere nêşi, mehneyan pê se kirî?

Wexto k' tengane de gire gina ziwane
Cuwa pey, qalan' beradayan pê se kirî?

Wexto ke sînayîş' Homa'y' kewt merdim' zerre
Hîn çimsîya û bejnbarîyan pê se kirî?

Merdimîn, gama ke serfirazî çine bo
Ez qalanê derg û dilayan pê se kirî?

Teşrîne-2002

XEWF

Huseyîn KARAKAŞ

Dest û bazîyê dewijan pistin de girêdaye mendî. Xeylê keyeyan hona kar û tîdarekê xo nîkerdbî ke zimistan nîşt qolinc. Vewre zaf xirab kerdbî pira. Hayleme û çîkîye ginê cinî û camêrdan ro. Hergû fek ra qisayê vejîyêne. Tayê dewijan arê, genim, ard vatêne tayêne kî (zî) velg, kolî, koçen. Vewre da-des rojan de şana mîye. Veng û vazê dewe birîya; yê teyr û turî kî. Meydan va û pukî rê mend. Şewe û şodir guvayîşe vayî bî. Ko û gêrisî, dar û ber, her çî binê vewre de mendbî.

Tîdarekê zimistanî amo diyene yan nîamo? Werdena mal û mulî esta yan çîn a? Heta wisarî, heta wextê pîvok û şîngan, sosin û gulşînan, qeremux û şîlanan, sung û ribêsan çî yeno çîyî ser? Se beno, se nîbeno? Kam mireno, kam maneno? Mîyanê zimistanî de kam fikirîno ke nê persan pers bikero.

Vewre ameybî sey gayê çîmsûrî mexel bibî. Çêra nêzdîyê ci bi. Şo verê pirke de tîkmîş bi û vaje “oha, oha”. Kam çî bese keno? Manga merda, xape birîya. Zanû bikuyê kî se beno? Pozxinîye ver bibacîye kî kam vînenno? Çînebîyayîye û bêkesîye kewta va û varîşî ver, bîya semê nêçareyan. Şewe-şodir va û varîş, puk vay dêne. Şuye, kert, tum û kaşan de vewre kertug bi kertug erzîyaya pêser. Xewfê hewrêsi (vewrêsi), tersê kurasê sîsi yo. Pejna xo megino zereyê kesî ro. Serdê merdene, sey sîya elkan şewe keweno leşa însanî. Dewran dewrano verên nîyo. Camêrdê ke bazûyanê xo bisemernê we, bivazdê kar nîmendê. Verê bîyêne, bêçikanê dewijan pêruno Cem musnêne.

Cem kokim bî. Kewte bî. Cem endî Cemo verên nîbî. Serrê xo dêm dîyabî şîbî. O, axirê emrê xo de bî. Serrê xo resaybî hewtayî. Ancîya kî kar û gureyê xo ra nîvisîyêne. Heme kar dest ra amêne. Dîkanê şodirî de wustêne ra. Karê xoyo verên, adirwekerdene bî. Pêruno ra raver lojina ey dû kerdêne. Her roje, adirwekerdene ra dima, şîyêne velgêre ra di-hîrê cemayî velg ardêne, verê keyberî de kerdêne vila û bizî verdêne ser. Bizan cîfê (solixê) de velg kotêne û hejîkê rutî vewre ser o mendêne.

Dima ey bizî kerdêne zere û hejikî kerdêne binê çengê xo, şîyêne verê lojine. Karê ey zimistanî no bi.

Sey dewijan pêrunê Cemî kî velgêra xo payîz ra nîjnêne. Qet tîdarekê xo kem nîmendêne. La a serre karê xo sey verên nîşîbî. Bese nîkerdbî ke tîdarekê xo bivîno. Tenya o kî nê, dewe pêro bêtîdarek kewtbî zimistan.

Bêvengîye sey vewre nîştîbî dewe ser. Cîranî bese nîkerdêne şero keyeyê cîranî. Dewe çokşikite ancîyaybî verê lojine. Pêrunê pozzin-pozzin çim verdebî adir. Vanê “Keyeyo dewlemend dûye lojine ra nas beno”. Lojînanê dewe ra dûyê darîyêne we ke heta a serre o dîyar de kesî henên nîdîyîbî.

Pozzinîya dewijan vêşanîya malî rê bîye. Eyam bêbext o. Vewre bîya sey cinawirî, roje bi roje erzîna pêser. Eşkera bî ke no zimistan sey verênan nîşono. Zaf kesî zerrîya xo de vatêne: “No ke xora wina şî, eskifle ke mal û mulê ma zere de qîrr beno, qedîno.”

Hona aşma gucige bîye. Yê zaf keyeyan velgê xo qedîyabî. Bi cema ney-ey yewbînî (jubîn) ra girewtêne. Dewijan zanêne ke bi awa biroşî kemera arîyê niçerexîna. Dewijî zanê are bi çi çerexîno feqet çimê kesî nîbirneno vejîyo raste, qisayê vajo. Çunke pêrunê zanêne ke yew (ju) ke bivejîyo vajo “No kar munasîb o”, pêro solixe de gêrenê (cêrenê) ra ey ra vanê: “Hah! Datîzayî (derezayî) qisaya weşe vate. Na dewe de to ra ber (teber) kes bese nîkeno nê karî bikero. Mevinde, çuyê xo bigîre (bice) ver kewe.”

Tengasîya dewe sey şîya vewre verê çîman de bîye. Ganî (gerek) bizî biberdênê birr (daristan). Biberdênê ke bizan birr de koçen biwerdênê. La no kar kî karêde çetin o. Çelxeyê birrî temitaye yê. Çixir, rêçe. . . Boya Heqî teba çîn o. Dar û berê birrî kî binê vewre der o. Ey ra raver kî xewfê hewrêşî.

Cemî, şewe heta sodir çimî nînaybî yewbîn a. Ancîya kî heta dîkan nîwend cile ra nîvejîya. Çitur ke dîkan veng fişt ra xo, Cem xilê serê xo bî. Adirwekerdiş nîame vîr. Winî hêrsin bî ke lew û pirnikê xo erd ra kaş bîyêne. Teber ra guvîya vayî amêne. Zereyê keyeyî sey teberî serd bî. La sireyê serdeçîyayîşî nîbî. Çitur ke sulendîra xo ante, şemuge ser bî rast. Pejna linganê ey ver qirayî û telaşe kewt bizan. Vengê bizan

ver Cem hîna (daha) zaf hêrs bî; bi keyber ro, bi zingîye û tingîye kerd ya û vejîya teber. Vaydayîşê vewre sey xençerîya tûje dev-rî lişt. Vayî heta şodir verê keyberî vewre ra nîjnaybî. Cemî çitur ke gama xo eşte, tîkmîşê vewre bî, mend. Roje hona nêbîbî zelale. La o hay rê şeweşodirî nîbî. Vewre çir kerde û şî leyê velgêre ke çî velgêr a! Cayê velgêre de vayî vewre vay dêne. Cemî bi xo kî zanêne ke herinda velgêre de gilê velg çîn o. Ancîya kî heta uca şî. Nata nîyada, bota nîyada û xo bi xo va:

-Ez de giresteyê pîyê şîma n. . .!

Û vengê xo birna.

Binê pukî de xeylêk fikirîya, dewijanê xo ra Bet ame vîr. Aye de huya û reyêna vajirîya:

-Mi gon de to ra kerdêne Beto!

Û vera xo şanayî mîyanê dewe.

Bet xorto vîstserre bî. Xurt û çêr bî. Cemî, dewe de pêruna ra zîyadeyêr ey ra hes kerdêne.

Cem şî, zingîye nê ro keyberê keyeyê Betî. Bet xilê serê xo bî û vost. Hona nîreştîbî keyberî ke Cem dot ra qîrra:

-Beto!

Betî zing va kozê keyberî ant û piştî ser kerd ya. Va:

-Çik o Apo Cem, se bî?

Cemî va:

-Xirrê herî bî!

Û sey vayê pukî kewt zere.

Desinde pîya şî verê lojine. Betî taf de kolî nay ro tiramî ser, kile kerde berz. Cemî tenê destê xo kerdî germ û vajirîya:

-Nê ero Beto! Mal û mulê ma ges de qirr bî. No wina se beno?

Betî va:

-Yê ma kî o hal der o.

Ey hona qisayî xo nîxelîsnaybî ke o hêmê (yemê) banî ra vengê maya xo ame.

-O kam o no şodir ra zingîye fişta keyber?

Betî va:

-Ap Cem o, dayê.

Vengê maya Betî reyêna nêvejîya.

Cemî ancîya va:

-Çayê ma malî meberîme berr?

Û çimî ardî ro rîyê Betî.

“Beno ke. . .”, va Betî vengo nîştkek ra. Xeylêk bêvengîye ra dima ancîya va:

-Cîranî se vanê?

Naye ser ra Cem hêrs bî, bi vengêde berz va:

“-Cîranî” vano! Çi cîranî! Nê binerdî nîtorenê vejîyê verê keyberî.

Kotî ra malî berê berr?

-Min û to ya nîşkîme Ap Cem. Vewre zaf a. Çar-panc rojan ra raver ez şîya zerencan. Diramê mend ke ez puk de bixeniqî. Vewre her çî temito. Gereke ma xo de huyan berîme, berr û çekeman yadîme ke mal boro. Ez coka vana “Min û to bese nîkenime”.

Aye de Cemî da zanûyanê xo ro. Dima bi vengêde janin vajirîya:

-Heywax hey! Kokimîye çitur çokê mi şikitî!

Zereyê Betî veşa.

-Ti xo medejne Ap Cem. Hal kenîme.

Veng û vaz birîya. Sukunêde giran ronîya. O mabên de maya Betî amê. Cem û maya Betî amver bî. Çimê kokime çitur ke gina Cemî, bi huyayîş va:

-Nê hophopik, çayê bîyo qîje-qîja to?

Cemî sereyê xo çarna, rîyê kokime ro nîyada û va:

-Qey zevzekîya naye?

Û rîyê xo çarna lojine.

Kokime nîyada ke keyfê Cemî çin o, qîsa derg nêkerde. Şîye kenarê dotênî ra çaydane kerde pîrr û arde dêwezan ser o nê ro. Dima ban ra vejîye şîye.

Betî destê xo na zanûyê Cemî ser û va:

-Ap Cem, ti zana çî ame mi vîr?

-Çi?

-Xebere bidîme dewijan. Keyeyê de ronîşîme, na mesela ser vatena înan çik a, goşdarî bikîme. Aye gore bifikirîme. Wina bikîme hol beno. Ti se vana?

-Ez bi xo nê binerdan ra bêomid o. Ancîya kî ti zana.

Awa çaydan girîye. Bet wuşt ra lepê çay arde, eşte ci. Maya xo kî amê. Solixê de ara kerde amade û heme hîrêne dormeyê xonça girewt.

Araya xo hakron û toraq bî.

Ara ra tepîya Bet wuşt ra, kewt mîyanê dewe, keye bi keye fetilîya. Heta peroj camêrdî pêro keyeyê muxtarî de ardî yew ca û cemat viraşt.

Dewe de camêrdo ke xo ser fer o, Alo Sûr bî. Hal û wextê xo xeylê baş bî. Kar û gureyê xo ca de bî. Muhtacîya xo mal û bizan rê kî çinê bîye. Alî berz-berz rîyê dewijan ra çimî fetilnayî û va:

-Nê, bira nê! Şima xo şaş kerdo? Na vewre û puk de kam bese keno bizan bero birr. Birrşîyayîş merden a. Kam hende canê xo ra bêzar bîyo? Şuyî û tuman çitur kertug girewto, Heq zano. Birrşîyayîş karê aqilî nîyo. Se bikîme? Mal qirr beno va (wa) qirr bo. Destbera ma ra çi yêna ke? Heqî çitur ke vato, winî (henî) beno. Dêmak ke qedere ma de na roje kî bîya.

Dima dest eşt cebê xo, cixarayêda derge vete û fişte ra ci.

Alî ra dima yew mêrdeko kokimî û erdîşîpî gêra ra Alî ser, bi vengêde berz va:

-A senê qisa ya ti kena bira?

Alî xo çarna, temaşe-temaşe rîyê kokimî ro nîyada û winî mend.

Kokimî va:

-Çitur yeno fikrê to ke ti vana “Va mal şêro qirr bo?” Ênsan caran qirrkerdena malî qebl keno? Kam ke vano “Birrşîyayîş destbera ma nîna”, va rayîrê (raya) bînî vajero.

Bet û Cem pê vatena kokimî şa bî. Tenê bêvengîye ra dima yewê bînî qisa girewte:

-Çimê mi kî nîbirneno. Çixir-mixir çin o. Ênsan çitur ke gama xo bierzto, vewre de beno vîndî. Tenya rojê bo, belka vajî “heya”. Feqet no kar karê rojê-dî rojan nîyo ke. Ma yo ke heta wisar şîme-bêrîme. Nê, nê. . . Çiyêde bîn persenê, na saete mi vîr de teba çin o, va û lingê ante binê xo û bî tîr-top, winî mend.

Ancîya bêveng mendî. Ti vanê ke oda îp-îssiz a. Pêro xo zere de fikirîyênê. Hetê de qirrbîyayîşê bizan hetê de kî va û puk, xewfê hewrêsi û qir-kewebîyayîşî. Kes nîşîkîno ke qisayê vajero. Ema tebanêvatene kî qet nîbîyêne. Cem cayê xo de sey hophopikî erzîya we û va:

-Merdimo ke kewt reqes, dest dano we û bêçikan şeqneno. Mi ke des bizî nîvetî wisar, çayê xo merdim bihesibnî ke? Vernîye (virêndîye) ra nat mi karê na dewe ra boya Heqî teba fam nîkerd. Şima çitur Heqî ra

nîtersenê û vanê “Mal mireno va bimiro şêro”. Caran qisaya winasî (nîyanêne) ameya vatene.

Û murxê xo kerd tirs, lew-pirnikî verday ro û rîyê xo çarna.

Vatena Cemî ra tepîya, yew dewijê binî qet wext nîvîyarna, va:

-Rast a Ap Cem, vatena to rast a feqet xo vîr ra meke; ma nê mîyanê veyvî der îme nê kî seba reqesî ameyîme têleye. Aşma gucige ya. Ma xo şaş kerdo ke ma no xisim û xezeb de bizan berîme birr. Meşte şîme cayê de bicemedîme, yan kî binê hewrêsî de bimanîme, kes bese nêkeno meyîtê ma kî bivîno. Bize raver a, yan canê ma raver o? Nê, nê. . . Ez canê xo bize de nîvurînena va û vengê xo birna.

Cem cayê xo de dîn û îmanî ra kewtbî dûrî. Hêrsan ver erzîyêne we. Mêrdekî çitur vengê xo birna, Cemî sey xisimî fek çarna û va:

-Nê ero binerd, hewrês çik o? Ti qalê çi hewrêsî kena? Kamî hesno ke tersê hewrêsî ver şarî malê xo dayo qirrkerdene. Ma ti çitur zana ke hewrês qurifîno? Ti û êyê sey to hewarîye xo rê kenê mane. Tew, tew, tew! Camêrdan de sêr kere! Qalê pintî û gendîya xo nîkeno, hewrêsî xo rê keno mane. Ez to rê û înanê ke sey to fikirînê rê qisayê vajî: Hewrês mequrifîyo kî şima bi tersonikîya xo ey qurifînenê.

Dima ancîya lew-pirnikî verday ro, rîyê xo çarna.

Umrê Cemî zîyadeyêr şîwaneyîye de vêrdî. Ko û wareyê dewe kamecî ca de zaf vewre gênê (cênê) û benê kertug, hewrês ke bêro kotî ra yêno, şewa salaqe, nermayîya vewre, êrxuçe, yan kî kamecî eyam de zerencî pê gêrînê, ey weş zanêne. Kokimîye ver dest û payê xo zaf karan ra antbî. Coka rew-rew zerrîya ey bîyêne teng û miradîyêne. Coka hophopikîye kerdêne û cayê xo de erzîyêne we. Dewijan pêrunê xuya ey baş zanênê. Cem çiqas ke giran qisey keno bikero, kesî nîgirewtêne xo ser; huyêne û vêrdêne ra. A roje kî qisayê ey giran bîy. Qisayê xo vatî feqet fayde nêkerd. Qiseykerdena ey ra tepîya dewijî bibîy di belî û qelibîyay yewbînî ver. Her sere ra fikrê, her fek ra vengê vejîyêne.

Zaf dewijî bibî sey kemera sîyaye. “Nê” vatêne, sewbîna teba nêvatêne. Êye ke vanî “Malî benîme birr” bibî şêr, nîştîbî yaxeyê ê bînan. Muxtar kî bibî hetdar. Kes nêmendbî ke mabên kewo. Yewbînî nata ant nêbî, bota ant ancîya nêbî. Fek çarna, qisayî şanayî yewbînî. Waştênê ke yewbînî bidejnê. Destbera biamêne, yewbînî ra zolî kerdênê we. Qisayê yewî yewî rê nêmendbî. Fekê yewî ra ke qisayê vejîyêne,

yewê bînî cewab resnêne ci.

Roje vêrdîbî, şîbî. Dewijî hona gama verênê de bî.

Axirê pêro qefilîyay û veng û vazê pêrunê birîya. Kesî kesî de omîd nêdîyêne. Zaf kesan xo zere de vatênê “No çi qedayo sîya bî? Ma kotî ra soyayîme ci? Nêxelîsna ke wurzîme şîme keyeyanê xo.”

Veraşan bî. Teber ra puk vay dîyêne. Betî sereyê xo dard we, pencere ro matê teberî bî. Va winî jîbêne ke esteyanê însanî tezî kerdêne. Betî xeylê vengê vayî goşdarî kerd. Dima çimê xo rîyê ronîştayan ro fetilnayî: Alê Sûrî, xo ser fer, tutin vay dêne. Kaleka ey a raste de Heydo Kej ronîşte bî. Heyd **koçekê** Alî bî. Tim fekê ey ra qisey kerdêne. Kaleka Alî ya çepe de kî Avdo Çolx ronîşte bî. Çimî şanaybî erd hurdî-hurdî tozbe antêne. Nê hetê Avdî û o hetê Heydî de Heso Qerece û Daş ronîşte bîy. Daş xeylêk kokim bî. Erdîşa xoya sipîye sêne ra axme bîbî. Nê hetê Daşî de Cem ronîşte bî. Pozxin û miradîyaye asêne. Betî çitur ke çimê xo çarnayî ci, ameyî têçim. Betî çimê xo remnayî. O, vera Cemî vileçewt bî. Coka çimê xo remnayî. Xo bi xo vatênê: “Ez bîya sebebê pêserameyîşê nê cematî. Ez qet nê cîranan nas nêkena? Mi çitur na xeletîye kerde?”

Betî reyêna sereyê xo dard we, nat û dotê xo ro nîyada ke ronîştayî yew pay de çayê xo de nata-bota xixxizînê. Eşkera bî ke waştêne rawurzê. Kamî rê çi bizê Cemî û di-hîrê cîrananê bînan ges de qirr bîyê. Eyîne Alê Sûrî û qefleyê ey der o? Heme çi hebinê xo ra giredaye yo. Zerrîya kamî kamî rê veşena? Kam kamî rê vano “Heq karê to rast bîyaro”? Bet xo xo de gîrîyêne, firsend fetilîyêne.

Wayîrê keyeyî kî çayê xo de nata-bota xixxizîyêne. Binê çiman ra ronîştayan ro nîyada û xo xo de vajirîya:

-Nê, zerrîya kesî çîn a fekê xo yakero.

Feqet sebrê ey bi xo nêmendbî, va:

-Nê ero çayê ti vana ma yewbînî ra merdimî dê waro, na bêvengîye çik a?

Qisaya ey ra dima Alê Sûrî va:

-Eke vatena kesî çîn a, wurzîme şîme keyeyanê xo.

Vengê Alî çitur birîya, Betî bi vengêde zelal va:

-Keyeyê ma de des bizî estê. Ez sey nameyê xo zana ke wisarvetene girêdayeya birrberdene ya. Malê mi, mi çim de zaf qîymetin o. Ez texmîn kena ke yê cîranan pêrunê wina yo. Feqet no cemat de mi fam kerd ke

tayê dewijê ma bîye dewlemend. Winî bîye dewlemend ke qirrbîyayîşê malî rê benê razî. Nê bira! Va mal pêro hetê de bimano, ez merdena yew tuşkî kî nêgêna xo çim.

Nê qisayan ra tepîya, reyêna rîyê pêruna ra çimî fetilnayî. Dima, fekêna qisey kerd. Hergû vatiş ra tepîya vengê xo tayêna bîynî berz. Winî hûmaritêne ke ti vana fek ra çikî perrêne. Dewijê ke vanê “Malî meberîme bîrr”, ey înan ro adir varnêne. Qiseykerdena Betî dima bêvengîyêda girane ronîyaye. Alî û belê xo ti vana cemedîyaye bîy. Kardî kamî ro biginaynî “ih” nêvatêne û dilopê gonî ci ra nêamênê. Ema rîyê Cemî û çar-panc dewijanê bînan huya. Gamê ra tepîya Cemî bi keyf va:

-Mi gon de to ra kerdêne. Xizir bo ke vatena to ver astikê mi aresîyay!

Û vengê xo birna. Gamê fikirîya. Ti vana qey çiyêde newe amo vîr; rîyê xo reyêna bî tirş û tal, winî va:

-Dewe tirrekan rê menda! Tirrekan tersê hewrêsî nayo xo zere. Rîyê xo ke bigêro, sey veyveka newîye kewenê peyê perdeyî. Çayê na dewe de da-des camêrdê sey Betî çînê bê? Ax ez. . . Ezo verên bîyene ke şima bidîyênê mal çitur şono bîrr.

Wina va û hesre ante.

Diramê ra dima çimê xo tîkmîşê rîyê Avdî û Heydî kerdî û va:

-Nê ero şima nêşermayînê? Meşte-bîro êl-qom tû nêkeno rîyê nê dewijan? Eke şima Daşê kokimî û mi ra nêşermayînê, aha nê lacekî ra şerm bikerê!

Û bi destê xo Bet musna.

Qisayê Cemî sey telîyê şîlane dirbete nê ro Avd û Heydî. Her di kî bîy sûr û şermîyayî. Reyîna veng û vazê pêruna birîya. Wextê ra tepîya bîy vila, şîy keyeyanê xo.

Bet û Cem pîya vejîyay teber. Mexreb newe kewtbî. Her di kî şa bî. Bet vernî de, Cem dima, şana çixirê keyeyî ser. Çixir verê keyberê Betî ro vêrdêne ra û şîyênê keyeyê Cemî. Xeylêk ke bî nêzdîyê keyeyî, Betî va:

-Ap Cem, şîme keye, şamîya xo biwerîme.

Cemî va:

-Nê, nê, berey (herey) o, ez şîrî keye.

Nişka ra Bet huya, Cemî tenê goş na ser û va:

-Nê ero çi bîya hîrqe-hîrqa to?

-Pê to huna.

-Çayê?

-Qisayê ke to Avdî û Heydî rê vatî, ê ameyî mi vîr coka.

-La-law ca verde ê tirrekan! Heyd û Avd çik ê ke. Sox kercikê qina Alî yê.

Hîrqayîşê Betî her ke şî bî zîyade. Winî reştî verê keyberî. Bet kewt zere, Cem kî qet nêvindert û vêrd ra şî keyeyê xo.

Huyayîşê Betî zere de kî nêvindert. Maya ey mat mende, ema teba kî nîva.

Bet qet solixê nîvindert. Nata ame lekanî vetî, bota şî kulike û egale arde. Reyêna gêra ame ke dest de yew dareya newîye esta. Betî tîdarek dîyêne. Maye fam kerd ke laj amadekarîya karê keno. Kokime xo bi xo ra persê, boya Heqî teba nêame vîr. Çik o, çik nîyo hona fikirîyêne ke lajê xo gêra ra ci ser û va:

-Dayê, pûçê minê rêsin û lepikê minê tiftikinî kotî yê? Ti bese kena mi rê bîyara?

Mayê gêrê ra ci ser û va:

-Na şewe no çî hayleme yo ti kewta ci?

-Şodir ez malî bena birr.

Qalê birrî çitur kewt goşê maye, cayê xo de çikîye û va:

-Wîy! Kemer û kuçî mi ro bê! Nê lajê mi, birrşîyayîş çik o? Na vewre û puk de, no serd û cemed de, no hewa de caran beno? O Cemo hophopik dest kuwno piştîya to ra, ti kî winî zana ke beno. To xapnenê biko, to xapnenê! To xapnenê finê ver, ê bi xo sey pisînga qineveşayîye binê manqale ra nîvejînê.

Bet ame bî kokime ro, givişnê, pê şa bî û bi huyayîş va:

-Reyê Pulê de nîyadê, çî Pule ya! Haylemeyo ke kerd têra.

Maya xo reyêna miradîye û va:

-Lawo, Heqî kena zevzekîye meke.

Nameyê maya Betî, Pule bîye. Bet ke pê şa bîyêne, nameyê kokime vatêne. Na rey kî winî kerdbî. Şabîyayîş ra tepîya kokime tenê bîye nerm. Wuşte ra, şîye sandiqe kerde ya, citeyê pûçî û lepikê neweyî vetî ardî. Her di citeyî kî bi destanê xo viraştibî. Her di kî ornagin û nexşên bî. Ornagê pûç û lepikan heskerdiş o, zertenikî ya, kezzebveşayîş o.

Betî her di citeyî girewtî verê xo de nayî ro, destê xo kerdî tira.

Nermîya rêş û tiftike zereyê xo de hîs kerde. Genco vîstserre çik o. Zereyê xo sey çimeyê zîyar o. Ge heskerdiş û huyayîş der o ge kî şîn, şîvan û berbîşê zerrî der o. Bet kî henên bî. Nika pûç û lepikan ser o keyf û eşq de bî. Wust ra, lewe naye destê maya xo ra û destê aye na çareyê xo ra, va:

-Destê to weş bê daye. Maya kamî sey to wayîrê hunerî ya? Maya kesî sey to hes (sînayîş) û lîlekanê xo kena neqîş, pûç û lepikan ra varnena?

Vatena Betî ver zereyê kokime veşa û berbîşê aye ame. Winî keleberrî va:

-Betê mi! Ez to rê kor bî! Meke biko, meke! Serehuşkiye meke, maya xo goşdarî bike! Çikê to rê mal? Birrşiyayîş çikê to rê? Şonê se kenê va bikerê. Heta binê cehenemî rayîrê xo esto. Qirr beno va şêro qirr bo!

Betî nîyada ke kokime nîvindena, reyêda bine bî ro ci, givişnê û va:

-Pulê, Heqî kena ke bes o. Endî ca verde na pozzinîye!

Vatena Betî rê kokime hêrs biye:

-Ez gîyî (cî) de giresteyê piyê to kerî! Vatena to vaten a.

Hîrqiye ginê Betî ro, pê-pê huya.

O şan kokime heta nêmeyê şewe verê Betî de wend. Feqet diramê kî fayde nîkerd. Qerarê Betî qerar bî. Xiziro kokim kî biamêne ancîya nîşkiyêne qerarê ey bivurîno. Kokime nîyada ke vatene fayde nîkena, vengê xo birna û şîye cilî ardî, fiştî ra.

Betî sertenê xo vet û piştî ser bî derg. Her di destê xo binê sereyê xo de resnayî pê. Misqalê hewn çiman de çînê bî. Karê şodirî rê fikirîyêne. Xo bi xo vatê "Ez malî kotî ro berî birr ke hewrêsi ra dûrî bimanî?" Sere de no pers, winî hewn a şî.

Va heta lêlî şodirî sey vergî dormeyê dewe de zurra. Kokime peyê soba de goş nabî vengê pukî ser, heta şodir çîzê. Ge-gane xo bi xo duayî kerdî, ge-gane kî hêrs biye, zewtî dayî Betî û piyê Betî ro. Piyê Betî rew ra merdbî. Kokime bi çar domanê xo binê banî de mendebî. Bet domanê xoyo qij bî. Domanê xoyê pîlî zewejiyaye biy û dewe ca verda biy şibiy şaristanan. Bet ezeb bî. Roşt û omidê aye bî. Ustin û hezanê keyeyî bî. Destê kokime de tenya o mendebî. O kî bibî koçek û kewtbî miyanê dewe.

Bet şodir saete heşt de hîşyar bî. Solixê de kincî dayî xo ra û vost

teber. Eyam bîbî nermayî. Va tenê kewtbî. Hurdî-hurdî vewre varêne. Betî xo bi xo va “Eyam weş o” û gêra ya, kewt zere. Kokime ara nay bî ro. Nîşt ro, taf de werd, wuşt ra. Pûçê rêsinî antî zanûyan û lekanî kerdî xo linge, qayîm girê dayî. Şî axure û şerteyê bizan kerd ya. Bize heywanêda seretîk a. Serd û sext ci rê çî; bi vazdayîş û kay qine eşte we û şî teber. Bet pê şa bî û xo xo de vajirîya:

-Çayê kay mekerê, na vewre de kam ke şêro birr kay keno.

Dima kî vengê xo kerd berz:

-Dayê!

Veng û vaz nîvejîya. Betî reyna va “dayê”, kokime amê. Çimê Betî çitur ke gina aye, va:

-Dayê, dabançeyî bigîre (bice) bîya.

Kokime sey dabançeyî peqê:

-Çi dabançe yo! Ti dabançeyî se kena? Cemo hophopik dest kewno piştîya to ra; ti bîya qeda, kewta koçika mi!

Û xeylê kî xeberî dayî. Dima keyber girewt û çiman ver ra bîyê vindî.

Keyfê Betî qet xirab nêbî. Bi xo şî dabançe girewt. Çarêsinêde baş bî. Carcur ant, qerşunan ra nîyada; qerşunî kêmbî nêbî. Carcur ton da ca, dabançe kerd mîya xo ver û vejîya teber. Bizî şanayî xo ver, çixir ro ramitî, ardî cuwenanê dewe ser. Çimê dewijan çitur ke gina Betî û bizan, hayleme kewt de. Tayêne nat ra tayêne kî dot ra veng dênê:

-Nê ero Beto!

Betî hona vengê xo nêkerdo, “Çik o? Ti malî bena birr?”, va yewê bînî.

Bet winî fekgirêdaye mend. Feqet dewijan yew pay de vatênê:

-Meke ez kî yê ma raverdî.

Cemî kî malê xo şanaybî xo ver ardbî. Mabên ra zaf wext nivêrd ke dewijan pêrunê mal verda ra. Keyfê Cemî zaf ame, va:

-Beto!

Betî hona fekê xo nîkerdbî ya ke Cemî dewam kerd:

-Mi gon de to ra kerdêne Beto! Ti kî mebê na dewe xan û xirabe ya.

Û berz-berz huya.

Alo Sûr kî amebî. Cemî çimî çarnayî Alî û va:

-Xiremallo Alo, çitur rîyê to gêno ti vejîna teber! Vizêr vatênê “nîbeno”,

ewro kî heme çî kerdo xo vîr ra, mal şano xo ver ardo.

Betî dot ra nîyada ke Cem raver şono, vatena ey birnaye û va:

-Ap Cem!

Cem gêra bi Betî ser, va:

-Vaje ez heyran.

-Eyam senîn o, huyî û dareyan xo de bigîrîme?

Yew ke seba karî Cemî ra persê bipersaynê, o zaf şa bîyêne. Na rey kî winî bî. Xo nat û bot çarna û va:

-Eyam weş o, weş o. Ema ancîya kî hedar bibê! Huyî û dareyan kî xo de berê. Heq teala karê şima rast bîyaro. Yamû, yamû! Cayo ke vewre zaf a, uca ra dûrî vinderê. Hewrêsî xo vîr ra mekerê!

Di gencê bînî ameyî leyê Betî, heme hîrê kewtî malî ver. Panc camêrdî kî dima bî. Vewra xame çir kerde, heta game şî. Vewre nîjnaye bîye. Dest eşt huyan, xeylê birr da ya.

Bizî veşan bîy, winî kewtî birr ke to vatê qey çend aşmî yo veşan ê. Bet bi embazanê xo ya heta şan qet nîvînetî, tim birr da ya.

Sertenê her heştine bibî awe. Feqet diramê serdde nêçîyêne, ereq dêne. Nêzdiyê veraşanî bizî çarnayî dewe. Ca-ca vayî vewre vay daybî û çixiro ke înan dabî ya, kerdbî vîndî. Ancîya kî zaf tengîye nêante û ameyî reştî dewe.

Şabîyayîşê dewijan dewam kerdêne. Cem kewtbî mîyanê dewe vatênê: "Mi gon de to ra kerdêne Beto" û fetilîyêne.

Çend hefteyan ra dima, tîjî zor dabî vewre, vewre ca-ca vilêşîyaybî ro, erd bibî belek. Ema cayo zime û der-dexule pêro sîya kertugan de bî. Xewfê hewrêsî cayanê xorîyan de fetilîyêne.

Dormeyê dewe de cayo en xorî, mabêne birrî û dewe de bî. Celxeyo ke dewe ra şono, birr uca ro vêrdêne ra. Nameyê uca'yî Sorax bî. Feqet dewijî tersê hewrêsî ver o celxe ro nêşîyêne nêamênê.

Dora malî gêrê, gêrê, amê Betî. Eyam huşkayî bî. Vewre bibî êrxuçe. Betî tîdarekê xo dî û mal verda ra. Cîranan kî mal verda ra, ard kerd tîmîyan. Betî mal fişt ra xo ver, şana Celxeyê Soraxî. Dewijan fam kerd ke Bet malî Celxeyê Soraxî ro beno. Zaf kes vajirîya. Ema Betî goş nîda vatena kesî. Gêra bi dewijan ser, va:

-Çik o bira! Şima no hayleme çayê kerdo têra? Na êrxuçe de caran

hewrês qurifno? Şima heta nika çîyo winasî hesno?

Vatena Betî rast bîye. Dewijan kî zanêne. Feqet ancîya kî kesî Sorax ro şîyayîş munasîb nêdiyêne. Munasîb mevînê se beno? Serehuşkîya Betî sere ra bîye. Mal vernî de, bi xo kî dima, ameyî reştî mabênê tumanê Soraxî. Betî sereyê xo dard we, no het û o hetê xo de çimî fetilnayî. Her di tuman de, kertugan sey cinawiran fek kerdbî ya. La çimê Betî nîtersa, mal weş û war vîyarna ra, berd resna birr.

Birr de vewre xeylêk vilêşîyaybî ro. Dar û ber pêro yadaye bî. Betî dareya xo girewte, bi xeyret heta şan koçen kerd war û bizî kerdî rewke.

Roj tuman û koyan ser ro dêm dîya şî. Sîya şanî heme het temit. Betî vernîya bizan çarnê Celxeyê Soraxî. Vewre heta şan binê tîje de bijîyaybî ya. Êrxuça şodirî bîbî vîndî, şîbî. Herinda êrxuçe de vewra nerma girane ramerdaye bîye. Kertugan, diyarê tumanê Soraxî ser o meterîs girewtbî û bi celxe pîyêne.

Bet qefilîyaye bî. Kertug, hewrês, heme çî kerdbî xo vîr ra. Malî dima bi jan û dej gamî eştênê.

Gama ke vernîya bizan kewte mabênê tumanê Soraxî, Betî sereyê xo dard we ke çî wedaro! Xewf nîşt ro serê zerrî. Aye de kewt telaşe. Bi nê telaşeyî vost vernîya malî ke biçarno. Kotî ra. . . Bizî axme bîbî, hergû yewe nîştî cayê. Betî kerd nîkerd nîşikîya biçarno. Tersê hewrêsî ver nîtorêne vengê xo kî vejo. Feqet çareyê xo kî nîmendbî. Wuşîrêda mazêne dest de bîye. Simotnê mîyanê bizan ra. Aye de bî qire-qira bizan. Telaşeyê Betî, her kî şî bî zêde. Qirayîşê bizan kî. Dereyê Soraxî de hayleme vejîya erş. Her di kertugî bî verçêr. Gurmî û zingîya hewrêsî winî bîye berz ke vengê bizan û telaşeyê Betî tede bîyî vîndî şîyî. Bizî xo rê, Bet xo rê. . .

Gurmî û zingîya hewrêsî taf de amê dewe ra bîye vila. Maya Betî çitur ke hesna, va “wîy lemin” û xo dard we, da erd ro. Nekelîye de ci, porê xo ruçikna. Cinîyan sere şanabî yewbînî, zirçiyêne. Dewe şîn û şîvan de mendbî. Haylemeyê dewijan ver Cem bî har mend. Va:

-Gendîne xerepîyayî, se bîyo, çik o? Birr de qonqalî yewbînî gine, şima noca finê ra yewbînî û berbenê. Şima heta ke winî kenê, wurzê Soraxî ser rast bê, hala çik o, se bîyo.

Wina va û xilê serê xo bî, vera xo şanayî Celxeyê Soraxî.

Dewijê bînî kî kewtî Cemî dima.

Zaf nîşîbî, nîyada ke çî bivînê! Bizî vernî de, Bet dima, hayê ver bi dewe yêne. Çimê Betî çitur ke gina dewijan, dot ra qîrra:

-Se bî? Ez kewta şima vîri, şima vera mi yêne?

Huyayîşê xo rî ra bî.

Cem kî no het ra qîrra:

-Mi gon de to ra kerdêne Beto!

saradistribution.com seba taqîbkerdena medyaya kurdî, seba peydakerdena kitab, kovar, rojname, kaset, CD û vîdeoyanê kurdî, çî yê neweyî çî yê kehenî (bi sorankî, kîrmanckî/zazakî, kurmanckî), bêrênê Înternet de *kitabxaneyê kurdî yê Ewropa yê tewr kehenî* ra biewnîyênê (nîyadê).

Erje û eseranê xo yê kulturî baş biseveknê!

www.saradistribution.com

Tel/fax: +46 8 331229

saradistribution.com ji bo lêçûna (taqîba) li medya kurdî, ji bo peydakirina pirtûk, kovar, rojname, kasêt, CD û vîdeoyên kurdî, çî yên nuh û çî jî kevin (bi soranî, kîrmanckî/zazakî, kurmanckî), fermo werin li Înternetê serdanekê li *kevintirîn pirtûkxaneya kurdî ya li Ewrûpayê bikin*.

Nirx û berhemên xwe yê çandî baş biparêzin!

www.saradistribution.com

Tel/fax: +46 8 331229

Kayanê domanan ra:

DO-DO

Kayê do-doyî ê lajekan o labelê ge-gane kênekî (çênekî) kî (zî) nê kayî kay kenê. No kay bi grubêde çar domanan ⁽¹⁾ ra zêde, hetanî des-di-wês (des û di) domanan êno kaykerdene. Seba nê kayî, di domanan ra her yew (ju) xo rê hevalan (embazan) çînenno we (vîcnenno) , domanî mîyanê xo de benê di grubî.

Hacetê nê kayî, di kemerî (kerreyî) , wuşîre (şewti) yan kî çuwe (çuye) û zel ê.

Kemerî: Di kemerê çarkoşe yê. Verinîye û berzîya her yewe qederê vîst-hîris santimî ya. Eke berzîya înan sey yewbînî bo hol (baş) beno. Ganî (gereke) mîyanê nê di kemeran, goreyê dergîya zelî yakerde (akerde) bo.

Wuşîre: Darikêde qederê metroyî derg o û qasê qalindîya di bêçikânê (engîştanê) destî qalind o. Dara mazî (mazêre) an jî vîyale ra eno viraştene. Her kaykerdox şîkîno (şîno) wayîrê yew wuşîrê bo labelê kaykerdoxî pêro pîya kî şîkînê tenya (teyna) yew wuşîrê bixebitnê. Bi wuşîre domanî zelî erzenê, yan kî danê zelî ro.

Zel: Darikêde qederê çewres santimî derg o û qasê qalindîya di bêçikanê destî qalind o. No darik seba eştene êno xebitnayene.

Cayê kayî gereke raste (raşte) bo. Yew nuqtaya (noxtaya) kayî esta, na nuqta cayê destpêkerdena kayî yo. Ganî na nuqta bêro tesbîtkerdene û her di kemerî uca bêrê ronayene.

Aydın BİNGOL

1. **doman:** geda/gede, qeçek/qeçeke, qic/qice, tut/tute

Kaykerdena kayî

Di gruban ra yew grube yan bi zerrîya xo yan kî bi hûmaritene (mordene) bena “pîre”. Di kemerî têlewe (têhet) de ênê ronayene. Zel nê di kemeran ser o ronîyêno. Hevalê gruba yewine (juyine) pey kemeran de benê kom. Gruba dîyine, yanî gruba ke bîya “pîre” kî meydanê kayî de qasê menzîlê eştena zelî bena vila û kay dest pêkeno. Domanê ke pê kemeran de bîyê kom, kewenê (kunê) dora zeleştene. Domanê ke dora ey (ci) a, wuşîra xo keno binê zelî ra û zelî erzeno.

Eke gruba pîre ra yewî (juyî) no zel hewa ra pêgirewt (tepîşt), domanê ke zel eşto veşeno (kay ra vejîyêno).

Eke zel hewa de nêyame pêgirewtene, domanê ke zel eşto wuşîra xo kemeran ser ra (o) nano ro. Yew mîyanê gruba “pîre” ra zelî erzeno ke bido wuşîre ro. Eke bi zelî da wuşîre ro, domanê ke zel eşto veşeno û dore êna domanê bînî.

Eke domanê gruba yewine pêro bi no qayde veşayî, gruba yewine bena “pîre”. Na rey domanê gruba bîne pê kemeran de benê kom û bi dore zelî erzenê.

Eke domanî bi nê di qaydeyan nêveşayî, her doman hîrê reyî (dolimî) bi wuşîra xo dano sereyê zelî ro û zelî fineno bi hewa; wexto ke zel hona (hema) hewa de yo kî dano zelî ro û zelî erzeno dûrî. Tîya de çîyo muhîm o yo ke zel bierzîyo dûrî. Eke gruba “pîre” ra yewî no zel hewa ra pêgirewt, na eştene bena puç û dora eştena bîne êna. Bi no qayde grube ra her kes hîre reyî dano zelî ro.

Wexto ke zeleştene qedîye (qedîyayî), domanê gruba “pîre” yew bi yew zelî gênê (cênê) destê xo û dest pêkenê bê nefesguretene, têdima bi vengêde berz vanê “do do do do...” yan jî “zûû zûû zûû zûû...” Ke domanan pêro no vengdayîş qedêna û domanî reştî (resayî) kemeran, na rey kî gruba bîne bena “pîre”.

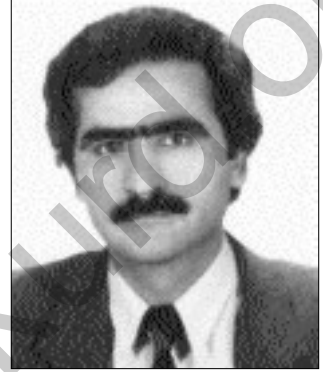
No kay, hetanî ke domanî biwazê kay bikerê bi no qayde dom keno (2).

2. Tayê mintiqayan de nê kayî ra vanê “zû” yan kî “tellur” û çend versiyonê bînî yê nê kayî kî estê.

WEQAYÊ KERBELAYÎ

”WEQAYÊ KERBELAYÎ” SER O HÎRÊ QESÎDEYÎ MELA MEHMED ELÎ HUNÎ

Dunya d’ bêbextey çinê bîn, wa ina
dunya d’ bext bibîn,
*Dunya bişîn Huseyn nişîn, dunya
ra şî Hezret Huseyn* ⁽¹⁾.

Mehmet UZUN

Mela Mehmed Elî, Weqayê Kerbelayî ser o hîrê qesîdeyî nuştî. Hîrê heme qesîdeyî bi nameyî ”Kerbela Vakası”, destnuşteyî ey de rîpelanî 23-28 de ca genî. Qesîdeyê verên ”Weqay Kerbelay Hesên, Huseyn”î ya. Mela

Mehmed Elî, qapaxî na qesîde ser o di hebî goşareyî viraştî. Nê di goşareyî asmên (asmîyen) ra aleqnaye yî û înan ra gonî (guîn) yena war. Mîyanî înan de zî nameyî Hesên û Huseynî nuştî. Eynî rîpel de bi tirkî wina nuştû: *”Kerbela Vak’ası”*.

Û dim a zî wina nuştû:

”Uçlarından şehidlik kanı damlayan arş-ı a’lanın iki küpesi”

Hazreti Hasan ile Hazreti Hüseyin

Zazaca manzume ile yazan Hacı Hoca Muhammed Ali Öztürk, 1975.”

La binê beytê pêyênê na qesîde de wina nuştû: *”Miladi 1971’de te’lif edilmişdir. Hacı Hoca Muhammed Ali.”*

Binê beytê pêyênê de qesîdeyanî bînan de zî wina nuşte yo: *”Miladi 1970’de te’lif edilmişdir. Hacı Hoca Muhammed Ali”*.

Qesîdeyê verên 20 beytî ya. Qesîdeyê diyin ”Weqay Kerbelay Hezret

1. Mela Mehmed Elî Hunî, Weqay Kerbelay Hezret Hesên Hezret Huseyn, destnuşte, r. 23

Hesen”î ya û 20 beytî ya. Qesîdeyê hîreyîn ”Weqay Kerbelay Hezret Huseyn”î ya. Na qesîde zî 30 beytî ya. Hîrê heme qesîdeyî zî bi wezn (bi 16 heceyan) nusîyayî. Mela Mehmed Elî, nê hîrê qesîdeyî bi yew ziwano şîrin û weş û bi yew tewiro (terzo) lîrîk nuştî. Hîrê heme qesîdeyî yewbînan temam kenî, mîyanî nînan de aheng estû. Wendox, wexto ke nê qesîdeyan wanenû, hem înan ra zewq genû hem zî bi xo tede ciwîyenû.

Mela Mehmed Elî, nê qesîdeyî bi herfanî erebkî nuştî. Nê qesîdeyî heta nika çap nibîy. Ma dest de destnuşteyî nînan estû. Mi no destnuşte herfanî erebkî ra tada herfanî latînkî ser. Hûmarê heştêsina Vateyî de ”Heketey Yûsuf û Zelîxa” ya Mela Mehmed Elî neşr bibî. Badê na hûmare, tayî wendoxî kovarê Vateyî persayî: ”Tu qet ziwani nuşteyî Mela Mehmed Elî bedelna yan nibedelna?” Nîye (ney), mi qet ziwani ey nibedelna, teyna herfanî erebkî ra çarna herfanî latînkî ser. Ma sey prensîbî, çiyî folklorîkî, tarîxî û belgeyanî orîjînan sey eslê înan neşr kenî. Û xora (xuera) merdim ziwani nuşteyanî Mela Mehmed Elî bibedelnû, weznî ey xeripîyenû. Heta ke mumkun û ma nuşteyanî winayînan sey orîjînalî înan vecinî. La hewce yo merdim vacû ke bi herfanê alfabeyê erebkî nuştîşî kurdkî zehmet û. Nuşteyanî Mela Mehmed Elî tayî çayan de merdim raşt bikerû belkî hêna weş û rahat yenû fehmedî. La senî ke mi cor (cuar) ra zî vatibi, hancî (ancî) zî mi qet mudaxeleyî nuşteyan nikerd, mi nuşteyî sey orîjînalî înan tadayî (transkrîbe kerdî).

Mela Mehmed Elî, nê hîrê qesîdeyan ra qesîdeyê verên (Weqay Kerbelay Hesen, Huseyn) band (kaset) de zî wenda. No bandî ey mi dest de estû. Beyntarê (beynateyê) destnuşteyî û wendişî bandî de tayê ferqî estî, mi nê ferqî zî notanê binênan (dîpnotan) de nuştî. Band de fekî mintîqa hêna zaf belu benû.

I) QESÎDA ÇI YA?

Mela Mehmed Elî, teyna Weqayê Kerbelayî nîye, la nuşteyî xo yê bîni zî ekserîya bi tewirî (terzî) qesîde nuştî. Ez bi xo reya (giranga) verên a ke edebîyatî kurdkî de no qeyde hera raştî nê tewirî, yanî ”qesîde” yenû. Semedê ney ra zî ez wazena tîya de biney ”qesîde” ser o vinderî, no derheq de melumat bidî.

Qesîde, edebîyat de, bîlhessa edebîyatî dînî de, yew tewiro (terzo) edebî yo menzûm o. Tewirî qesîde, edebîyatî ereban ra yenû. Qesîde, edebîyatî erebkî de tewirî edebîyatî yo en kehen (kan) û meşhur û. Verî îslamîyetî zî edebîyatî ereban de qesîde estibî. La îslamîyetî ra pey, no tewir, edebîyatê dînî de zaf raver şî. Îslamîyetî ra pey, qesîde rayîrî (raharî) dînî ra kewti mîyanî edebîyatî farisan, kurdan û osmanîyan zî. Bîlhessa fariskî de qesîde bî yew hunero edebî yo meşhur.

Tayê şairanî kurdan, dima zî bîlhessa medreseyan de melayan û feqîyan xêlek qesîdeyî nuştî. Welakîn kurdan mîyan de, edebîyatî nuşteki de hancî zî yew cayî muhîmî qesîde (se yew terzo edebî) çinî yo. Çend şairanî kurdan ê ke bi kurmanckî qesîdeyî nuştî: Melayê Batê (1417-1491), Elî Herîrî (1425-1490) Melayê Cizîrî (1570-1640), Feqîyê Teyran (1590-1660), Ehmedê Xanî (1650-1706), Mela Xelîlê Sêrtî (1835-?), Pertew Begê Hekarî, Haris Bedlisî (1758-?), Mewlana Xalid (1777-1822), Sîyahpûş û sewbîna şairan. Nê şairan ra tayêne ne't û munacatî zî nuştî⁽²⁾. Hewce yo merdim vacû ke edebîyatî kurdkî de tayî merdimî ge-ge çekuyê (kelîmeyê) "qesîde" û "beyt" eynî mana de xebitninî.

Kurdan mîyan de qesîde, sey edetî, hêna zaf edebîyatî fekkî (sözlü edebiyat) de esta. Kurdîstan de normal deyirbazî (dengbêjî) zî qesîdeyan vanî la eslê xo de, ê ke qesîdeyan vanî "derwîş" (derwêş, dorêş) î. Derwîşî ekserîya "ehlî terîqetî" yê. Kurdîstan de hêna zaf neqşîbendî yan zî qadirî yê. Derwîşî ke muridî nê terîqetan bîy, dewan ra geyrên, bi elbaneyan (erebaneyan) qesîdeyî vatîyen û zikir kerdîyen. Nê derwîşî geyrayoxî bîy. Yew çeşît propogandîstî dîn, terîqet û şêxan bîy. Qey Homayî, Pêxemberî û şêxanî xo ya eserî edebîyatî dînî ("qesîdeyî" û "beytî") vatîyen û elbane ceneyn (cineyn). Wexto ke derwîşî bişîn yew dew, a dew de, merdimî (sofî) ameyn yew ca û pîya zikir kerdîyen.

2. Kurdo, Prof. Qanadê, Tarîxa Edebyata Kurdî, c. II, Wêşanên Roja Nû, Stockholm, 1985, r. 40-80

Bozarşan, M. Emîn, Jîn, Weşanxana Deng, Uppsala, 1995, c. 1, r. 21-89

Zinar (Kaya), Zeynelabidîn, Nimûne Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî, Stockholm, 1991. r. 28-130

Hasanpour, Amir, The Language Factor in National Development: The Standardisation of the Kurdish Language, 1918-1985, Illinois, 1989, r. 66-68

Merdim eşkenû (bese keno) vacû ke no, edebîyatî kurdkî yî fekkî de xoser yew ekol û. Biney buyê "tesewwufî" zî tira yena. Feqet derwîşan teyna qey (seba) dîn û Homayî, qey şêxan û terîqetanî xo ya qesîdeyî nivatîyen; înan û deyîrbazanê normalan sewbîna babetan de zî qesîdeyî, beytî û mersîyeyî (axitî) vatîyen. Mavacî hedîseyanî muhîmanî sey herb, erdlerz (binbilerz), afet; şexsîyetanî milî û tarîxî, qehremanan ser o zî qesîdeyî vacîyên. Nê tewir qesîdeyî ekserîya anonîm î. Herbî Dinya yê Yewînî de, wexto ke Hesênqele kewna binî îşxalî rûsan, ney ser o bi kurmanckî yew qesîde vacîyena. M. Emîn Bozarslan derheqî na qesîde de wina nusenû:

"Na qesîde anonîm a. Yew wext Kurdîstan de, derwîşanî (senetkaranî) kurdan ê ke elbane ceneyn, qesîdeyî û beytî vatîyen û dewan ra geyrên -ke nê mîyanî xelqî de bi nameyî "derwêş" yan zî "şêxik" yanî "şêxo qîjik" amên namekerdiş- vatîyen." (3)

Goreyî M. Emîn Bozarslanî, "Serewedartişî Hîzanî" û îdamkerdişî Mela Selîmî û embazanî ey ser o zî yew "beytê" (mersîyeyê) kurmanckî yê anonîmê winasî esta (4). La qesîdeyan de tema bingeyîn hancî zî tema dînî ya. Şêx Eliy Palî, Şêx Seîdî û embazanî ey ser o ewro zî mîyanî şarî ma de qesîdeyî vacîyenî. Goreyî Zeynelabidîn Zinarî, nê qesîdeyî ke deyîrbazî mîyanî şarî de vanî (qesîdeyî anonîmî), bi wezn, qafîye û ahengî xo, wayîrî yew degerî edebîyî berzî yê (5). Îslamîyet de muzîk (texennî) û reqs mekruh î, saz "aletê şeytanî" ya. La vatîşî qesîdeyanî dînî xeyr û. Cuweka derûdormeyî (çewreyî) dînî de vatîşî qesîdeyan, sey edetî heta ewro zî dewam kenû. Kurdîstan de ewro zî cematan de, merdimî dîndarî û şikiteyî (emrinî), biney sohbetî ya pey, eke keso zanaye û vengweş bibû, ey ra vanî: "De ma rê yew qesîde vac!" Yan zî: "De ma rê çend beytan vac!" Zaf rey "qesîde" û "beyt" eynî mana de yenî

3. Samî, Şemseddin, Tarihteki İlk Türkçe Ansiklopedide Kürdistan ve Kürdler, Osmanlıca'dan çeviren M. Emîn Bozarslan, Deng Yayınları, İstanbul, 2001, r. 285-286

Zeynelabidîn Zinar (Kaya) zî kitabî xo de derheqî nê derwîşan û edebîyatî dînî (qesîde, medhîye, ne't, munacat) de melumat dano. (Nimûne Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî, Stockholm, 1991, r. 15, 241-275).

4. Bozarslan, M. Emîn, Jîn, c. I, Weşanxana Deng, Uppsala, 1995, r. 45

5. Zinar (Kaya), Zeynelabidîn, Nimûne Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî, Stockholm, 1991, r. 15

xebitnayîş. Edebîyatî fekkî yî kurdkî de, derheqî krîteranî qesîde de biney nezelaîye zî esta.

Eke merdim goreyî peymeyî (ölçü) şîyerû, qesîde, wayîrî tayê peymeyan a. Qesîde, ekserîya 30-99 beytî ra virazîyena, tewr (en) kêmi pancês beytî ya, bi qafiye û ekserîya bi weznê arûzî nusîyena. Qesîdeya ke 30 beytî ra kilmêr a, fariskî de aye ra "qesîde-bêççe" (qesîdeyê qij) vacîyena. Qesîdeya ke 15 beytî ra kilmêr a, aye ra zî "xezelê muzeyyel", yanî xezela ke zeylê (îlaweyê) aye esto, vacîyeno ⁽⁶⁾.

Qesîde zaf babetan de nusîyena. Mavacî semedê (qandê) merdiman a yena nuştiş (îthaf bena). Nê merdimî beno ke şexsîyetî dînî bî, qehremanî milî û sîyasî bî, padişahî bî, cinî (waştî, yar) bî. Hetta beno ke eşqî tebîetî yan zî eşqî îlahî (tesewwufî) bû. Xaye (armanc) medihkerdiş û. Qesîdeya ke pîliyê yewîyê (ezamet û wehdetî) Homayî ser o ya bi "tewhîd", a ke xîtabî Homayî kena bi "munacat", a ke semedî pesndayîşî Pêxemberî ya bi "ne't" name bena. Bêguman sewbîna çeşîdî qesîdeyan zî estî.

Qesîdeyî hêna (hinya) zaf pesnî merdimanî pîlan (girdan) danî, yanî merdimanî pîlan medih kenî. Demî osmanîyan de, şairanî edebîyatî dîwanî (divan edebîyatî) ekserîya qesîdeyî semedî padişahan nuştîyen, yanî ê medih kerdîyen. Padişahan zî bi nameyî "caîze" xelat (pere yan zî çîko qîmetin) dênî nê şairan. Caîze, zaf şairan rê bibi yew rayîrî qezencî.

Qesîde ekserîya panc qisman ra virazîyena.

1) Destpêkerdiş (yan zî "nesîb", "teşbîb")

Şair nê qismî de wazenû çinê ser o binusû, ey teswîr kenû, salix danû. Nê qismî de beyta en muhîm "gîrîzgah" a. Bi na beyt şair meqsedî xo tam eşkera kenû.

2) Pesndayîş (medhîyye)

Armancê şairî û ruhî qesîde dîyar kenû. Qismo en derg no yo. Na babetê pesndayîşî ya. Bi nameyî "medîha" (pesndayîş) yew şeklî qesîde zî estû.

3) Xezel

Qesîdeyanî girdan de, nê qismî de, ekserîya yew xezel vacîyena. La xezel vatiş (texezzul) her qesîde de mecburî nîyû.

4) Fexrîye

Nê qismî de şair pesnî xo danû, yanî xo medih kenû. Fexrîye, ge-ge zî nameyî yew şeklî qesîde yo.

5) Dua

Qesîde de qismo en kilm û. Tîya de şair hem xo rê hem keso ke medih kenû ey rê, hem zî wendoxan û goşdaran (guesdarûn) rê dua kenû.

Demî osmanîyan de qesîdenuştîş de Fuzûlî (1495-1556), Xeyalî (....-1557), Baqî (1526-1600), Nevî (....-1762), Nefî (1572-1635), Nedîm (....-1730) zaf meşhur bîy. Weqayê Kerbelayî ser o zî welatanî bisilmanan de zaf şairan qesîdeyî nuştî. Nînan ra yew Fuzûlî yo. Weqayê Kerbelayî ser o mersîyeyê ey bi nameyî "Hedîqetu's-Sueda" (Baxçeyî Kesan ê ke Resayî Seadet) meşhur a (7). Tayê çimeyî vanî eslî Fuzûlî kurd û. Fuzûlî şîrî xo bi fariskî û tirkî nuştî la kes raştî nuştayî eyî kurdkî niamo. Hatayî (Şah İsmailî Sefewî, 1486-1524) zî bi tirkî qesîdeyî nuştî.

II) TARİXÇEYÊ WEQAYÊ KERBELAYÎ

Di sebebana ra ez wazena nê nuştayî de Weqayê Kerbelayî ser o zî biney vinderî. Yew, semedo ke wendoxî, qesîdeyanî Mela Mehmed Elî hêna hol fehm bikirî. Ey dîyin, na mesela, ewro zî aktuel a.

Weqayê Kerbelayî, tarîxî îslamî de yew cayo muhîm gena. Na mesela mîyanî bisilmanan de bîya sebebî piye (pê) ra abirîyayîşî (înşîqaqî) û heta ewro zî tesîrî xo dewam keno. Beyntarê ehli sunnetî û şîa de îxtîlafa bingeyîn, xelîfeyîye (xelîfetê, xîlafet) û Weqayê Kerbelayî ra vicîyo. Eslî xo de, sebeb û bingeyî meseleyî yo esasî, "xîlafet û seltenetî ser o pênerkerdiş" û.

Senî ke yenû zanayîş, badê wefatî Hezretî Mehemedî (570-632) (sellellahû eleyhî wesellem) ya demî xelîfeyîye dest pêkenû. Hezretî Ebû Bekir (573-834) xelîfeyo verên û. Ey di serrî xelîfeyîye kerda. Hezretî Umer (591-644) xelîfeyo dîyin o. Yew koleyo zerduştî ey nimajî (nimacî) ser o kişenû. Hezretî Osman (574-656) xelîfeyo hîrêyin o. Keye de Quranî ser o kişîyêno. Hezretî Elî (598-661) xelîfeyî çarin o. Hezretî Elî (Hezretî

7. Yeni Hayat Ansiklopedisi, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1983, c. 2, r. 1055-1058

Alî) zî 661 de mescîd de, wexto ke nimaj kerdîyen kişîya.

Hezretî Elî ya pey lajî ey Hezretî Hesen 661 de benû xelîfe. Muawîye (602-680), xelîfeyîyê ey rê îtiraz kenû. Mîyanî nînan de mesela bena gird. Her di perrî (terefî) ver bi cengî (herbî) şînî. Muawîye wayîrî şeştî hezar eskerî yo. Hezretî Hesen zî wayîrî çewres hezar eskerî yo. Çimî Hezretî Hesenî ceng ra nibirnenû, niwazenû gonî birîşîyû û tayê sebebânî bînan ra zî xelîfeyîye ra xo peyser ancenû. Hezretî Hesen û Muawîye panc şertan ser o yew pêameyîş (ehd) virazenî, Muawîye benû xelîfe. Nê panc şertî wina yî:

- 1) Gereka Muawîye, goreyî kitab (Quran) û sunnetî hereket bikirû, adil bû; her kesî sey yewbînî bigerû,
- 2) Terefdaranî Hezretî Elî (şîa) rê neheqîye û ezîyet nîyerû kerdiş,
- 3) Eleyhî Hezretî Elî de çîko xerab nîyerû vatiş,
- 4) Neslî Hezretî Elî rê ardim bîyerû kerdiş,
- 5) Muawîyeyî ra "Emîru'l-mu'mînîn" nîyerû vatiş û xelîfeyîye badê Muawîyeyî bidîyû Hezretî Hesenî ⁽⁸⁾.

Welakîn Muawîye vateyî xo ser o nivindenû. Hetta vanû: "Ehdo bi Hesenî ra ho binî linganî mi de yo". Pêameyîşo ke viraştû, betal kenû. Muawîye wazenû ke Hezretî Hesenî ra bixelîsîyû, ney ra zî çare geyrenû. Goreyê tayê çimeyan, seke Mela Mehmed Elî zî qesîdeyê xo de vanû, cinîyê ey jehr dana ey. Hezretî Hesen 669 de bi jehr merenû. No zî planî Muawîyeyî yo. Muawîye, Merwan Bîn Hakemî şawenû Medîne, o zî bi destî Cu'da, Hezretî Hesenî bi jehr danû kîştîş. Cu'da kênayê Eş'asî û cinîyê Hezretî Hesenî ya ⁽⁹⁾. Abdûlbaki Gölpinarlı zî wina nusenû: "Muawîyeyî, cinîyê Îmam Hesenî ra va 'Ez to Yezîdî rê anû (ûnû) ', bi no hawa a xapeynê û bi destî aye şito jehrin da ey. Hezretî Hesen bi no hawa şehîd kerd." ⁽¹⁰⁾ Hezretî Hesen û Huseyn lajî Hezretî Fatma yê. Hezretî Fatma kênayê Hezretî Mehmedî ya. Hezretî Hesen serra 625 û Hezretî Huseyn 626 de Medîne de ameyî dinya. Nameyî her dîyin

8. Gölpinarlı, Abdûlbaki, Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve ŞİİLİK, Ensariyan Yayınları, Kum/İran; çapê dîyin 1991, r. 80, 376

9. Yaman, Ali, "Kerbela Bir Destandır (Muawiye, Yezid ve Kerbela) ", Cem dergisi, 1994

10. Gölpinarlı, Abdûlbaki, Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve ŞİİLİK, Ensariyan Yayınları, Kum/İran, çapê dîyin 1991, r. 81, r. 378

(wir dîn) zî Hezretî Mehemedî nay pa (panayê). Tayê hedîsî vanî Pêxemberî semedî Hesên û Huseynî wina vatû: "Nê lajî min ê, lajî kêneyê min ê. Ya Reb, ez nînan ra hes kena, ti zî ê ke nînan ra hes kenî ra hes biki." Semedê Hesên û Huseynî "Heseneyn" (di holî, di Hesênî) zî vacîyenû.

Muawîye, emewîyan ra lajî Ebû Sufyanî yo. Eslê nînan qureyşî yo. Emewî, Mekke de û qureyşîyan mîyan de yew keyeyo pîl û îtîbarin û. Nameyî pîrikî înan "Emeyye" bîyû, cuweka no name girewtû (girotû). Muawîye hîmdarî (sazkerî) dewletê emewîyan o. Demî xelîfeyan de walîyî Şamî bi. Wextî Hezretî Osmanî (Usman Bîn Affanî) de îqtîdarî xo kerd hera, pêroyî Sûrîye kewt binî nufuzî ey, bi zaf doletî (zengîn). Muawîye merdimî Hezretî Osmanî yo. Dewayê kîştîşî Hezretî Osmanî û xelîfeyîye kerdîyen. Hezretî Osman zî emewîyan ra bi. Muawîyeyî, mînberan ra Hezretî Elî rê zaf heqaret kerdîyen, ey rê lanet deyn wendiş. Muawîyeyî 661 de Şam de xo xelîfe îlan kerd. Şam kerd paytextî emewîyan. Ey newês serrî hukim kerd û 18ê nîsanê 680 de merd. Muawîye wexto ke hema weş bi, lajî xo Yezîd xo rê xelef îlan kerd û bi ters û lez a da xelqî bîetkerdiş (beyatkerdiş). Muawîyeyî dim a, lajî ey Yezîd (645-683) bi xelîfe. Eslê xo de ne Muawîye ne zî Yezîd bi "bîet" nibî "xelîfe". Bîet, bi rizayê xo xelîfeyîye, hukimdarîye, hakemîye, şexîye ûsn yewî (kesî) qebulkerdiş û.

Dewletê Emewîyan yew "dewleta îslamî" ra zîyade sey yew "dewletê ereban" yena qebulkerdiş. Emewîyan, dewayê "erebîye" kerdîyen, ê zaf nîjadperest (ırkçı) bîy. Demî emewîyan de mîletanî ke ereb nibî ser o zaf zulim estibi. Nê mîletan ser o zaf qetlîamî virazîyê. Nê demeyî de Kurdîstan de zî zaf qetlîamî bîy. Mîletanî bînanî ke newe bînî bisilman ra -ê ke eslê înan ereb nêbi-, vatên "mewalî", yanî "koleyî ke îman ardû". Muawîyeyî sey yew "emîrî" (qiralî) hereket kerdîyen, eleqeyî ey û xelîfeyîye pîya çinê bî. Muawîye û lajî ey Yezîdî sefahet û debdebe ra zaf hes kerdîyen. Înan rê sîyaset de her rayîr mubah bi.

Muawîye ke 18ê nîsanê 680 de merenû, lajî ey Yezîd benû xelîfe û selteneî genû xo dest. Welakîn mîyanî terefdaranî Ehlî Beytî (mensûbî keyeyî Hezretî Mehemedî, neslê Hezretî Mehemedî) û Muawîyeyî de îxtîlaf dewam kenû. Terefdaranî Hezretî Elî ra "şîa" zî vacîyeno. Çekuyî "şîî" û "şîîtî" tîya ra yenî. Çekuyî "elewî" û "elewîtî" zî eslê xo de Çekuyê

”Elî” ra yena. ”Elewî”, keso ke Hezretî Elî ra hes kenû, terefdarî ey û, ey ra vacîyenû. La hewce yo merdim vacû ke ”şîa” û ”elewitî” eynî çî nîy; mîyanî înan de ferq zaf û.

Hezretî Huseyn, Yezîdî rê bîet nikenû. Yezîd, walîyî Medîne Welîdî rê mektub şawenû (rusnenû) ke rayîrî holî yan zî xirabî ra, senî benû wa bibû, gerek Hezretî Huseynî bidû bîetkerdiş (Welîd dezayî Yezîdî yo). Hetta Yezîd mektubî xo de wina vanû: ”Eger bîet nikerd, sereyî ey tira bikir û mi rê bişaw”. Şarî Kufeyî, Hezretî Huseynî rê xeber şawenû, qarşî (vera) Yezîdî ey dawet kenû, vanû: ”Ti bê Kufe, ma tu xelife qebl kenî.” Hezretî Huseyn, hê (hina) verî dezayî (lajî apî) xo Muslîm Bîn Ekîlî şawenû Kufe ke wezîyety ucaýî rind fehîm bikerû la walîyî Kufeyî Ubeydullah Bîn Zîyad ey îdam kenû. Hezretî Huseyn tewrî (torî) eyal û efradî xo ya wazenû şîyerû Kufe. Rayîrî ser o xeberê kîştîşî Muslîmî resena ci. Eskerî walî Kufeyî, yanî eskerî Ubeydullah Bîn Zîyadî, nêzdîyê royî (rueyî) Firatî de, mintiqayê Kerbela de vernîyê nînan genî.

Hezretî Huseyn û merdimî ey pêro veşan-teşan û perîşan mendibî. Eskeran rayîrî awk zî girewtû. Hezretî Huseyn ceng niwazenû. O wazenû yan Yezîdî weynû yan ê ageyrî, yan zî xo rê şîrî yewna dîyar. Hezretî Huseyn eskeran rê yew xîtabo meşhur kenû la eskerî Ubeydullah Bîn Zîyadî hêriş (hucum) kenî înan ser. Merdimî Hezretî Huseynî ê ke ceng kenî, heme 33 esparî (suwarî) û 40 peya (pîyade) yî. Ê Ubeydullah Bîn Zîyadî hezar eskeran ra zîyade yî. Hezretî Huseyn, di lajî ey, yanî Elî Esxer –ke tayê vanî diserre, tayê zî vanî şeşaşme bi- û Elî Ekber -hewtêsserre bi- zî tede 72 tenî kîşîyênî. Hezretî Huseynî 33 derbeyî tîrkemanî û 34 derbeyî kalmeyî (gordî, şîmşêrî) girewtibî. Lajanî Hezretî Huseynî ra Zeynelabidîn, semedo ke nêweş bi û nikewtbi ceng, fîrset dî ke tewrî (torî) cinîyan û qijan merg ra bixelisîyê.

Wextî xelîfe Welîdî de, bi fermanî (emrî) walî Hîşam Bîn Ebdulmelîkî jehr dîya Zeynelabidînî, o zî bi jehr merd. Goreyê (guerê) şîa, diwês (des û dî) îmaman ra yew no Zeynelabidîn o, yanî o îmamî çarin o. Merdimî zanaye û wayîrî teqwa bi. Di kîtabî nuştî: ”El-Sehîfetu’l-Kamîle” û ”Rîsaletu’l-Huqûq” (11).

Sereyanî şehîdanî Kerbelayî, cinîyan û qijan sey esîran pêro pîya,

11.) Risale Masa Ansiklopedisi, Risale Yayınları, İstanbul, 1988, r. 427

verî benî Kufe û uca ra zî Şimr nînan benû Şam. "Wexto ke sereyî Hezretî Huseynî yî tirakerdeyî benî Kufe, walî Kufeyî Ubeydullah Bîn Zîyad, bi asayê xo danû lewanî Hezretî Huseynî ri. Merdimî ke uca de hazir î, înan ra yew hêrs benû, vanû, 'Mi zaf girangî (reyî) dî ke Hezretî Pêxemberî lew nay nê lewan a' " (12). Yezîd o wext Şam de benû.

Weqayê Kerbelayî, mîyanî bisilmanan de û bîlhessa mîyanî şarî Hîcazî û Îranî de, qarşî emewîyan bî sebebî kîn, nefret û serewedartişî. Yezîdî, Mekke û Medîne de qetlîamî girdî viraştî. Hetta Kabe zî qismen kerd xirabe. Yezîd 11ê teşrînê 683 de merd. Zaf derg nikerd Kufe de yew merdim bi nameyî Muxtarî û embazanî ey sere wedarna (hewana). Nînan, Umer Bîn Sa'd, Şimr (kiştoxî Hezretî Huseynî) zî tede 210 tenî, bîlhessa ê kesane ke Weqayê Kerbelayî de ca girewtibi, kiştî. Binî serdarîyê Eba Muslîmî Xorasanî de, serra 750 de zî ebbasîyan peynîyê selteneî emewîyan ardi (13). Eba Muslîmî Xorasanî kurd bi. Lakîn xelifeyî ebbasîyan ey ra şik kerd û 755 de o îdam kerd. Demî emewîyan (680-750) de 14 û demî ebbasîyan (750-1258) de zî 37 "xelifeyan" hukim kerd. Paytextî ebbasîyan Bexdad bi. Mîyanî emewîyan û ebbasîyan de ferqeko zaf gird çiniye bi.

III) KERBELA, MUHERREM Û AŞÛRE

Hezretî Huseyn û eyal û efradî ey "desî muherrem 680" (desî oktobre 680) de Kerbela de şehîd bîy. Turbeyê Hezretî Huseynî, Kerbela de ya. Kerbela, Îraq de yew bajar û. Fırat ra 25, Bexdad ra 50 kîlometreyî nêzdî yo. Kerbela hem semedî ehlî sunnetî hem zî semedî şîa û elewîyan yew cayo muqeddes û. Tîya de bi nameyî Hezretî Huseyn û Hezretî Ebbasî ya yew camî (cûmî) virazîya. Camîyê Hezretî Huseynî de, turbeyê lajanî Hezretî Huseynî Elî Esxerî û Elî Ekberî zî tede turbeyî 72 "masumanî pakan", yanî înanî ke Kerbela de şehîd bîbîy, estî. Turbeyê Hezretî Elî zî Necef de yo. Tira vanî "Meşhedî Elî", yanî "cayo ke Elî şehîd bîyû". Her serre aşmê muherremî de, her welat ra terefdarî Ehlî Beytî yenî Kerbela û bi feryad, fixan, dua, qesîde û mersîyeyan şîn

12. İslam Ansiklopedisi, maddeyî Kerbelayî

13. Yeni Hayat Ansiklopedisi, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1983, c. 1, r. 348-350; c. 3, r. 1163, 1499, 1604; c. 4, r. 1951; c. 5, r. 2403, 2406-2410; c. 6, r. 3343-3344

(matem) degênî.

Desî muherremî "rojê aşûreyî" ya. Na roje rojê (ruecê) mubarek a. Zaf keyeyî aşûre virazinî. Hem ehli sunnet hem zî şîa û elewî aşmê (mangê) muherremî de roje (ruece) genî. Rojeyî aşûreyî, mîyanî yew û diwêsî aşmê muherremî de yo. Rojê aşûreyî, semedî şîa û elewîyan rojê pêameyîşî ya. Kurdîstan de elewîyî kurdî ewro zî Rojê Aşûreyî pîroz (bimbarek) kenî. No derheq de Mûnzûr Çem wina nusenû:

"Yewna demo mubarek zî *Rojeyî 12 Îmaman* û ey dima zî *rojê aşûreyî* ya. Aşûreyî ra "*Germîya Des û Di Îmamû*" (Oniki Îmam Çorbasi) vaciyeno. Wextî (dergeyê) rojeyî aşûreyî 12 rojî yo. Nê wextî mîyan de, akewtişî rojî ra heta awanşîyayîşî rojî qet çîke niwirênû û nişimênû. Wextî rojeyî de, yanî mîyanî nê 12 rojan de, merdim qet aw nişimû (niwerû) hêna hol û meqbul û. Ê nê rojan de kes goşt niwenû, teraş nibenû, xo nişîwenû. La hancî zî pratîk de ço (kes) hend wişk (katı) hereket nikenû, merdim nê qaydeyan bi yew şeklo nerm ca anû." (14)

Weqayê Kerbelayî ser o, bîlhessa şîyan û elewîyan mîyan de, yew edebîyato xususî (taybetî) virazîyo. Ney ra vanî "Meqtelî Huseyn" (eserî ke behsî şehîdbîyayîşî Hezretî Huseynî kenî). Fuzûlî, Pîr Sultan Abdal, Esîrî, Hatayî (Şah Îsmailî Sefewî), Qul Hîmmet, Yemînî, Vîranî, Teslîm Abdalî û sewbîna şaîran no terz a qesîdeyî, mersîyeyî, ne'tî, munacatî, medhîyeyî û gulbangî nuştî. Nê edebîyatî de şîir û saz yewbînan tamam kenî. Ê nê edebîyatî de hem "tewella" hem zî "teberra" esta. Tewella, heskerdişî Hezretî Elî û "Ehli Beytî" yo. Bi tewella, Hezretî Elî, Ehli Beyt, şehîdî Kerbelayî (masûmî pakî), diwês îmamî yenî medihkerdiş. Teberra zî, dişmenanî Hezretî Elî û Ehli Beytî ra, -hemînî ra ver zî Muawîye û Yezîdî ra- hesnêkerdiş (buxz) û (15). "Tevella û teberra" mezhebî Îmam Caferî de esasanî îslamîyetî ra hesebîyenî (16). Feqet şîa, "teberra" de zaf aver (raver) şîya, "heyf û gonî" dima bîya. Hetta yew qismî înan pêroyê "sunnîyan" rê xerez û dişmenîye kerda. Tewella

14. Çem, Mûnzûr, Alevi Sorunu ve Dersim Ayaklanması Üzerine, Stockholm, 1995, r. 21

Cemşîd Bender zî kitabî xo bi namê Kürt Uygarlığında Alevilik de (r. 363) na babet de tayê enformasyon danû.

15. Gölpinarlı, Abdülbaki, e. c. Bender, Cemşîd, e. c.

16. Bender, Cemşîd, Kürt Uygarlığında Alevilik, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1991, r. 28-29

û teberra (dostî Hezretî Elî dost, dişmenî Hezretî Elî dişmen qebulkerdiş) teyna mexsusî şîa û elewîyan nîya, şaîr û nuştoxanî sunnîyan mîyan de zî heta yew ca "tewella" û "teberra" esta. Welakîn sunnîyan mîyan de teyna Yezîd û înanî ke Weqayê Kerbelayî de hetî Yezîdî girewtû ser o "teberra" esta. Qesîdeyanî Mela Mehmed Elî de zî merdim ney veynenû. Mela Mehmed Elî wina nusenû:

Wir dî tu vûn milakêt î, wir d' axay xortan cennêt î,
Dişmên wir dîn mexennêt î , dunya ra şî Hesên, Huseyn.

Hesên, Huseyn gîl yew dar ey; Hesên, Huseyn du heb arre y' ,
'Erşî e'la d' gîlgoşare y' , dunya ra şî Hesên, Huseyn ⁽¹⁷⁾.
(.....)

Huseyn kişîya bi şehîd, sarey yî şî resa Yezîd,
Yezîd şeçî, Huseyn se'îd; dunya ra şî Hezret Huseyn.

Walî Şamî zalim Yezîd, cehennem vûn "Hel min mezîd?"
Temam hewtey du tîn şehîd, dunya ra şî Hezret Huseyn ⁽¹⁸⁾.

Yew çîko balkêş zî o yo ke merdim ewro zî hem şî û elewîyan hem zî ehlî sunnetî mîyan de raştî nameyî Yezîdî nînû. Senî ke merdim Kurdîstan de raştî nameyî Rayberî (Rêberî) nînû. "Verî, teyna terefdaranî Huseynî û şîyan Yezîdî ra nefret kerdîyen û lanet ardiyen ey. La cuwa pey sunnîyan zî dest pêkerd ey ra nefret kerd û lanet ard ey. Nameyî Yezîdî ser o roje bi roje nefret virazîya. Hend nefret virazîya ke, yew wext ra pey hinî nameyî Yezîdî qet yew qijî bisilmanî ra nêniya. Hetta, ney ra wet, nê name, heme dinyayê îslamî de sey yew çekuyê (kelîmeyê) kufirî û heqeretî ame xebitnayîş." ⁽¹⁹⁾

17. Mela Mehmed Elî Hunî, Weqay Kerbelay Hezret Hesên Hezret Huseyn, destnuşte, r. 23

18. Mela Mehmed Elî Hunî, Weqay Kerbelay Hezret Huseyn, destnuşte, r. 27

19. Yaman, Ali, "Kerbela Bir Destandır (Muaviye, Yezid ve Kerbela) ", Cem dergisi, 1994

WEQAY KERBELAY

Hacı Xoca Muhammed 'Elî Öztürk (1)

I-WEQ'EY KERBELAY HESEN, HUSEYN (2)

Pey namey Homay biwan (3) veyn, Homay vaw "ihde'l-husneyeyn" (4),
Yew pey axû yew zî pey guyn, dunya ra şî Hesen, Huseyn.

Hesen, Huseyn 'eyîl şêr î (5), 'eyelanî (6) yî ra vêr î,

Wir dî tornî (7) Peyxember î (8), dunya ra şî Hesen, Huseyn.

Sukey Peyxember Medîna, wir dî tede amey dunya (9),

Wir dî qey dîn îr bî feda, dunya ra şî Hesen, Huseyn.

1. Hacı Xoca Muhammed 'Elî Öztürk, şaîro namdar Mela Mehmed Elî Hunî yo. Heyatî şaîrî û eseranî ey ser o melumat hûmarê heştêsina kovara Vateyî de estû.
2. Destnuşte de, na qesîde ra ver bi tirkî wina nuştû: "*Kerbela Vak'ası*".
Binî nê sernuşteyî de yew şekil viraştû û şekilî ser o wina nuştû:
"Uçlarından şehidlik kanı damlayan arş-ı a'lanın iki küpesi
Hazreti Hasan ile Hazreti Hüseyin
Zazaca manzume ile yazan Hacı Hoca Muhammed Ali Öztürk, 1975."
La binî beytê peyênê na qesîde de wina nuştû: "*Miladi 1971'de te'lif edilmiştir. Hacı Hoca Muhammed Ali.*"
Mela Mehmed Elî, band de verî destpêkerdişî wendişî na qesîde, di girangî (rey) vanû "Weqey Kerbelay Hezret Hesen Hezret Huseyn", dima zî vanû "Kerbela d' ewlad 'Elî şehîd şîy".
3. Band de vanû "biwûn".
4. **ihde'l-husneyeyn**: Yew vateyo erebkî yo. Na mana danû: "Di rindan ra yew."
5. **'eyîl şêrî**: (tirkî de "aslan yavruları")
Zaf leqabî Hezretî Elî estî. Ninan ra yew zî "Şêrî Homayî" yo. "Esedullah" (erebkî de "Şêrî Ellayî"), "Murteza" (rez, weçînaye) û "Heyder" zî leqabî Hezretî Elî yê.
6. Band de vanû "eyîlûnî".
7. **torn**: tuern
8. Band de ge-ge vanû "Pêxember" ge-ge zî vanû "Pêxûmber".
9. Hezretî Hesen 625 de, Hezretî Huseyn 626 de Medîne de ameyî dinya. Nameyî her dîyan zî Hezretî Mehmedî ney pa (panayê).

Dunya key misafirûn a, dunya sukey kafirûn a,
 Dunya ma rî zaf girûn a, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Ena dunya bena fanî, nêbena ⁽¹⁰⁾ "mulk" qey însanî,
 Mevac tim-tim manen ganî ⁽¹¹⁾, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Hesên, Huseyn wir d' bî vînî, wir d' bî feday enî dînî,
 Yew pey camêrd yew pey cînî, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Hesên, Huseyn wir dî axa y, axay xortan ⁽¹²⁾ cennêt e'lay ⁽¹³⁾,
 Tornî Muhammed Mustefa y ⁽¹⁴⁾, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Wir dî tu vûn milakêt î ⁽¹⁵⁾, wir d' axay xortan cennêt î,
 Dişmên wir dîn mexennêt î ⁽¹⁶⁾, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Hesên, Huseyn gîl yew ⁽¹⁷⁾ dar ey; Hesên, Huseyn du ⁽¹⁸⁾ heb arre y' ⁽¹⁹⁾,
 'Erşî e'la d' gîlgoşare y' ⁽²⁰⁾, dunya ra şî Hesên, Huseyn.

10. Band de vanû "nibena".

11. Band de vanû "gûnî".

12. Band de vanû "xuertûn".

13. **axay xortan cennêt e'lay**: Tayê çimeyî vanî wexto ke Hezretî Huseyn yenû dinya, Pêxember goşî (guesî) ey de vanû: "O (wi), efendî (seyidî) xortanî cennetî yo."

cennetî e'la: cenneto berz, cennet de qato tewr (en) berz

14. Tayê çimeyî (hedîsî) vanî, Pêxemberî semedî Hezretî Hesên û Hezretî Huseynî vatû: "Nê lajî min ê, lajî kêneyê min ê. Ya Reb, ez nînan ra hes kena, ti zî ê ke nînan ra hes kenî ra hes biki"

15. Band de vanû "melaket î".

16. **mexennet** (muxennet) : Manayê na çekuye hera ya. Manayê bingeyîn "bêbext", "namerd" a. La mintiqayê Palî û Çewligî de nê manayan zî dana: Merdimo xirab, xaîn, pîs; keso ke bawerî pê nîna û zirar dano însanan, keso ke holê çoyî niwazenû. Eslê çekuye erebkî ("muxennes") ra yenû, ziwani xelqî de bedîliya, no form girewtû. Mesela miyanî xelqî de no vate zaf vacîyenû: "Homa çoyî muhtacî mexennetî nikerû."

17. Band de vanû "yo".

18. Band de vanû "dî".

19. **arre**: harre (tirkî de "filiz")

20. Band de vanû "gîlgoşare".

gîlgoşare (gilgûşare) : Tirkî de "kûpe gibi yere doğru sarkan dallar", "kûpe gibi gökyüzünde asılı iki dal", "çifte salkım".

'**Erşî e'la**: asmêno corên, asmêno tewr (en) berz

'**Erşî e'la d' gîlgoşare y**: Bi tirkî "Arş-ı ala'da (yüksek gökte) asılı salkımdırlar." "Gökte asılı bir çift küpedirler".

Hezret Mu'awîye pîl zat, Peyxember zaf medih yî vat ⁽²¹⁾,
 Peyxember îr zaf ⁽²²⁾ selewat, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Peyxember va yî r' yew ⁽²³⁾ xeber: "Hoday otur kerdû qeder,
 Ewlad tu mi r' kenî keder." Dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Mu'awîye zaf berma, va: "Ya Muhemmed, ya Mustefa,
 Ewladûn xu tu r' ken feda." Dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Peyxember va "Ez vûn tu rî, çe rey tu nîşkên qederî,
 Keder bon ⁽²⁴⁾ ewladûn mi rî." Dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Me'na barî beşnaw mi ra, Peyxember lew neybî yîn ra,
 Fêk Hesên ra mîl Huseyn ra, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Hoday va "Lewma ⁽²⁵⁾ mek mi ra, cezey lewa ⁽²⁶⁾ wêrdî 'mura',
 Cezey lewa guyna sur a". ⁽²⁷⁾ Dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Hoday va "Tu sadiq min î", Hoday va "Tu laîq min î,
 Hesên, Huseyn 'aşiq min î", dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Zerrey 'aşîqa ⁽²⁸⁾ vêşena, herrey 'aşîqa kîşena,
 Guyney 'aşîqa rîşena, dunya ra şî Hesên, Huseyn.
 Fetwa dey qedêr wir d' lewa, xeber giney roca, şewa ⁽²⁹⁾,
 Xeber giney suka, dewa ⁽³⁰⁾; dunya ra şî Hesên, Huseyn.

21. Muawîye (602-680), lajî Ebû Sufyanî yo. Badê fethî Mekkeyî ya benû bisilman. Bado ke bi bisilman, kewt çend cengan (herban). Zaf lez xo vist Hezretî Mehemedî çim. Katibîyê Hezretî Mehemedî kerda. Hezretî Mehemed çend hedîsan de behsî ey kenû. Wextî Hezretî Umerî de bi walî Şamî. Muawîyeyî serra 661 de Şam de xo "xelife" îlan kerd.

22. Band de vanû "bîya selewat".

23. Band de vanû "yo".

24. **bon**: beno, benû

25. **lewma**: lewman, lomeyan, loman

Band de vanû "luemû". Na çekuye "lewm"ê erebkî ra yena.

26. Band de vanû "lewû".

27. **Cezey lewa wêrdî (werdî) "mura"/Cezey lewa guyna "sur" a**: Mela Mehmed Elî tîya de kîştîşî Hezretî Hesênî (bi jehrî "mura") û Hezretî Huseynî (Kerbela de bi kalme û tîrkeman) îşaret kenû.

28. Band de vanû "aşîqû".

29. Band de vanû "ruecû, şewû".

30. Band de vanû "sukû, dewû"

Homay va "Ya hebîb, mijdan⁽³¹⁾ ; Hesên, Huseyn şehîd bizan⁽³²⁾,
Kîşttox wir dîn îz bêwîcdan."⁽³³⁾ Dunya ra şî Hesên, Huseyn.
Hacî Xoca vûn sey melî, ya Rebb tu⁽³⁴⁾ yî bik yew welî,
Hesên, Huseyn ewlad 'Elî, dunya ra şî Hesên, Huseyn.

II-WEQ'EY KERBELAY HEZRET HESEN

Vac "Pey namey Homay wanen", vac "Pey namey Homay ez wen".
Mevac "Dunya d' ez nêmeren". Dunya ra şî Hezret Hesên.

Hezret Hesên lacî 'Elî, Hezret Hesên pîl yew welî,
Wefat yî biwan sey melî, dunya ra şî Hezret Hesên.

Hesên lacî Fatîma wû, pîrîk yî peyxember ma wû,
Wefat yî tu rind beşnawû, dunya ra şî Hezret Hesên.

Çican Fatîma ra werd guyc⁽³⁵⁾, xelîfey şeş aşm û şeş ruyc⁽³⁶⁾,
Je'rî⁽³⁷⁾ şîmit yî dî zaf deyc⁽³⁸⁾, dunya ra şî Hezret Hesên.

Şeş aşmî xelîfeyey kerd, çeher-pûnc rey yî je'rî werd,
Peynî sukey Medîna d' merd, dunya ra şî Hezret Hesên.

Hesên yew estuney⁽³⁹⁾ dînî, zewca⁽⁴⁰⁾ girewt neway cînî,
Zaf comerd ib ronayn sînî, dunya ra şî Hezret Hesên.

Hesên bi çewreshewtserre, je'rî werd va "Zerre, zerre!"
Xewf Homay ra nêkerd gerre, dunya ra şî Hezret Hesên.

Gerrey çoy mek, beşnaw şîret; gerrey Hesên mend axîret,
Homay heyf yî dunya d' guret, dunya ra şî Hezret Hesên.

31. Band de vanû "mîjdûn".

32. Band de vanû "bizûn".

33) Band de vanû "wîcdûn".

34. Band de vanû "ti".

35. **guyc**: guec (guej), lewnayîş/lawnayîş (tirkî de "emzirme"); reya verêna ke qij (gede, tut, doman) şitî mayê xo wenû

36. **xelîfey şeş aşm û şeş ruyc**: Hezretî Hesênî pêro pîya şeş aşmî û şeş rojî xelîfeyîye kerda.

37. **je'rî**: jehrî (n), jehr, ja'r; zehîr; axû

38. **deyc**: dej, dec

39. **estuney dînî**: estuna dînî

40. **zewca**: zewcîya, zewijîya, zowjîya

Biwan, beşnaw mi ra eney, hîrê rey şî Mûsul, Kufey,
Yî rî bî teng dunya herey, dunya ra şî Hezret Hesen.

Homay va "Tu 'aşîq min î, tu bân feday enî dînî" (41).

Je'rî da Hesen yew cînî, dunya ra şî Hezret Hesen.

Hezret Hesen tu vûn yew say, vîst pûnc rey şî Beytî Homay (42),
Tornî Muhammed Mustefay, dunya ra şî Hezret Hesen.

Dişmenûn yî xu zaf wepîşt (43), yîn da-çewres dost Hesen kîşt,
Hetta resey key Hesen gîşt, dunya ra şî Hezret Hesen.

Dişmên Homay ra nêtersey, gîştêy yîn key Hesen resey,
Hesen yew şew ame key wey (44), dunya ra şî Hezret Hesen.

Hesen may çîn a, vac "mayê"; wey xu ra va "Rakuwn wayê"

Sibay wey va "Dayê, dayê!" Dunya ra şî Hezret Hesen.

Aşmey şewa yeney akewt, key wey xu Zeyneb id rakewt,
Cu'da geyrey, amey pakewt (45), dunya ra şî Hezret Hesen.

Yew cînê Hesen ena ya, namey yey persên, Cu'da ya

May şeytana[n] bizûn ya ya, dunya ra şî Hezret Hesen.

Cu'da yewa bêfesal (46) a, mura (47) "almas" çiqas cal a,
Rindey Hesen bêemsal a, dunya ra şî Hezret Hesen.

Cu'da resey vêr pencera, yey kerd zerrey merî (48) mura,

A şimit, va "Bira, bira!" Dunya ra şî Hezret Hesen.

41. Tayî hedîsan de neql beno ke "Cebraîlî, xeberê şehîdbîyayîşî Hezretî Huseynî hema weşiyê ey de daya Hezretî Mehemedî." Hetta, nê hedîsan gore, Hezretî Elî rê zî 'eyan bîyû ke Hezretî Huseyn tewrî efradî xo ya Kərbela de şehîd benû.

42. **Beytî Homay**: Keyeyî Homayî (erebkî de "Beytullah"), Kabe

43. **wepîştîş**: tirkî de "hazırlanmak", "toparlanmak", "kuşanmak"

44. **wey**: waye, ware, wak

45. **pakewt**: rayîrî xo vist pa, linga xo ta viste (tirkî de "uğradı")

46. **Cu'da**: cinîyê Hezretî Hesenî ya.

bêfesal: 1-bêbejn, bêqam, kilmek, nerind, pîs 2-keso ke şeklê ey yan zî qalê ey weş nîyî, keso ke ûsul û erkan nêzano, bêedeb, bêaheng

47. **mura**: Çekuyê "mura" di manayî dana (tirkî de 1-boncuk 2-armut). Tîya de mana "mura"ya ke cinî kenî xo ver a, dana.

Rîwayetan gore, Cu'da yew mura (almas) tehna, kena hurdî, parzûn ra vîyarnena, tozî aye kena mîyanî aw. No tewir a yew jehr virazîyenû ke merdim pê merenû. No tewir jehr sey kezzabî zerreyî merdimî vêşnenû.

48. **meri**: (tirkî de "testî")

Hesen ven da "Huseyn, bira!", va "Ha merg bon (49) nîzdî mi ra".
Va "Hîn xatir wazen tu ra". Dunya ra şi Hezret Hesen.

Hacî Xoca vûn sey melî, Hezret Hesen lac Şêr 'Elî,
Ya Rebb, 'efw bik qey vil telî, dunya ra şi Hezret Hesen.

III-WEQ'EY KERBELAY HEZRET HUSEYN

Vatiş namey Homay bi deyn, tu namey Homay qic meveyn,
Wefat Huseyn beşnaw, rind veyn; dunya ra şi Hezret Huseyn.

Huseyn lacî 'Elî Şêrî, Huseyn tornî Peyxemberî,
Werre eya dunyay verî, dunya ra şi Hezret Huseyn.

Hezret Huseyn lac Fatîma w, ced yî Muhemmed Mustefa w,
Weq'ey Huseyn tu rind beşnaw, dunya ra şi Hezret Huseyn.

Huseyn bi sukey Medîna d', Huseyn ame dunya uca d',
Huseyn kişîya Kerbela d', dunya ra şi Hezret Huseyn.

Hezret Huseyn bi pîl hinî, zewca girewt çêher cînî,
Peynî d' xu kerd fedayî dînî, dunya ra şi Hezret Huseyn.

We'qey Huseyn zazakî vac, yî ra bî du keyney, du lac,
Yî Homay r' zaf kerdîn nimac, dunya ra şi Hezret Huseyn.

Peyxember hes kerdîn yî ra, Peyxember lew neyb' mil yî ra,
Zalimû mil yî kerd tira, dunya ra şi Hezret Huseyn.

Nîn zaneyîş hîkmet celîl, "Ma ye'lemû illa qelîl",
Hezret Huseyn mend bêdelîl (50), dunya ra şi Hezret Huseyn.

Tornî Muhemmed Mustefay, qefley yî resa sêr neway,
Yîn tepîşt rahar Kerbelay, dunya ra şi Hezret Huseyn.

Sukey Medîna ra vîcey, cey Kerbelay çiqas dur cey,
Quçey Hezret Huseyn rîcey, dunya ra şi Hezret Huseyn.

Yî bî teyšû zaf bêhîsab, Huseynyî vêşey, bî kebab,

'Erd 'Îraq id bon încîlab, dunya ra şi Hezret Huseyn.

Încîlab yîn bîyû ûsul, zewtey Huseyn bîya qebul,

Hezret Peyxember bi melul, dunya ra şi Hezret Huseyn.

49. **bon**: beno, benû

50. **hîkmet celîl**: hîkmeta gird, hîkmetê îlahî

Ma ye'lemû illa qelîl: [Merdîm ey ra] encax tay zanû. [Ey ra] tay yenû fehmkerdiş.

bêdelîl: bêrehber, bêrayber

Dêsî muherremu'l-heram, roc yene Huseyn bi îmam,
 Nimac sibay kerd, wend Kelam ⁽⁵¹⁾ ; dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Huseyn bi pûncaşşeşerre, walî Kufey tu vûn merre,
 Qelb yî wuşk û, tu vûn kerre; dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Walî Kufey Îbnu'l-Zîyad ⁽⁵²⁾, du pehlîwan şawît uca d',
 Wu çiqas yew zalim înad, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Yew Şemîr û w yew zî Sinan, wir d' zalim î, wir d' pehlîwan,
 Wir d' bênsaf î, bêwîdan; dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Hezret Huseyn biraw qic û, lacî Şêr 'Elî darbic' û,
 Kerbela d' yew tef, yew mic û, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Hezret Huseyn mend bê warî, Sinan hucûm kerd sey marî,
 Yî Huseyn kîşt vêr têştari ⁽⁵³⁾, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Guyney Huseyn çiqas sur a, Şemîr sarey yî kerd tira,
 Dês muherrem roc Aşûra ⁽⁵⁴⁾, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Hezret Huseyn lac Şêr 'Elî, Hezret Huseyn pîl yew welî,
 Sinan sare berd sey helî, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Huseyn kişîya bi şehîd, sarey yî şî resa Yezîd,
 Yezîd şeçî, Huseyn se'îd ⁽⁵⁵⁾ ; dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Walî Şamî zalim Yezîd, cehennem vûn "Hel min mezîd?" ⁽⁵⁶⁾
 Temam hewtey du tên şehîd, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Hewtey du tên kîşey, merdî; sarey Huseyn sarey derdî,
 Leşey yî se w pûnc derb werdî, dunya ra şî Hezret Huseyn.

51. **Kelam:** Nameyanî Quranî ra yew zî "Kelam" û. Goreyî bawerîyê bisilmanan Kelam, vateyî Homayî yo ezeli yo.

52. **Îbnu'l-Zîyad:** Wextî xelîfe Yezîdî de walîyî Kufeyî bi. Weqayê Kerbelayî de tesîrî ey zaf û. Eskeranî ey, Hezretî Huseyn û merdimî ey şehîd kerdî.

53. **vêr têştari:** verê teştareyî, verê nêmrojî

54. **Dês muherrem roc Aşûra:** Desî aşmê (mengê) muherremî, rojî aşûreyî yo. Na roje pîroz (bimbarek) a. Zaf keyeyî aşûra virazinî. Hem ehli sunnet hem zî şîa û elewî na aşme de roje (ruece) genî. Rojî aşûreyî rojî holîye û pêameyîşî yo.

55. **şeçî:** haydût, bêbext, gunekar

se'îd (erebkî de "se'd" ra) : bimbarekin, keso ke Homayî tira hes kerdû, eyî ke dinyayê bin kerda heq

56. **Hel min mezîd?:** Yew ayetê Quranî ya. [Cehennem qey kafiran û zaliman vanû] "Hêna (hinya) zaf çînî yo?"

Leşey Hezret Huseyn kîşey, guyney Hezret Huseyn rîşey,
 Meşkey zalimû hîn nîşey ⁽⁵⁷⁾, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Dunya bî yew micû tarî, qıcan Huseyn kerd yew zarî,
 Cîni Huseyn mênd bê warî, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Darey Hezret Huseyn bî hîm, sarey Hezret Huseyn bi mîm ⁽⁵⁸⁾,
 Zeynel'abidîn ⁽⁵⁹⁾ mend yetîm, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Yew fesadey kewt rî 'erdû, hem sarey bî sarey derdû,
 'Erd 'Îraq bon 'erdî merdû, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Yew fesadey kewt Kerbela, şarî ucey zaf dî cela ⁽⁶⁰⁾,
 Yîn dî bela, yîn dî xela; dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Dunya d' bêbextey çine bîn, wa ena dunya d' bext bibîn,
 Dunya bişîn Huseyn nişîn, dunya ra şî Hezret Huseyn.
 Hacî Xoca Mehmed 'Elî, Weq'ey Huseyn vûn sey melî,
 Pîl yew şehîd, pîl yew welî; dunya ra şî Hezret Huseyn ⁽⁶¹⁾.

Transkrîbekerdox: **Mehmet UZUN**

57. **Meşkey zalimû hîn nîşey:** Zalimî resayî armancê xo, zerrê înan bî rehet.

58. **hîm:** bînge, temel

mîm: îşaret, belu, belubîyaye (tirkî de "mimli")

Darey Hezret Huseyn bî hîm, sarey Hezret Huseyn bi mîm: Sereyî Hezretî Huseynî kewt bela la eserî Hezretî Huseynî dinya de mend.

59. Zeynel'abidîn (659-719), lajî Hezretî Huseynî yo. Wextî xelîfe Welidî de bi fermanî (emrî) walî Hîşam Bîn Ebdulmelîkî, jehr dîyo ci û merdû. Goreyê şîa, diwês (des û di) îmaman ra yew o û îmamî çarin o. Merdimî zanaye û wayîrî teqwa biyû. Nê di kitabî nuştî: "El-Sehifetu'l-Kamîle" û Rîsaletu'l-Huqûq".

60. **cela:** (erebkî de) welatê xo terkkerdiş, terkê welatî kerdiş, xurbet şîyayîş
 61. Mela Mehmed Elî, 24.10.1970 de, peyniyê na qesîde de, bi tirkî yew vateyo verêno (önsöz) kilmek zî nuştû. O (wi), tîya de sebebî nuştîşî nê qesîdeyanî xo vanû. Bi kilmeyî, goreyê ey, Weqayê Kerbelayî ser o, bisilmanan û welatanî bisilmanan mîyan de fikr û cereyanî ke zaf ziddî yewbînan ê, estî. No zî bîyo sebebî xerez û dişmenîye. Badê zî vanû no sebeb ra û semedo ke zazayî na mesela de nikewrî (nikurî) "îfrat û tefrît", mi meraq û cesaret kerd ke na weqa sey qesîde bi lehçeyê zazakî binusî. Ez hêvî kena ke birayî minî zazayî wexto ke bi heraret a na qesîdeyê manzûme wananî (wûninî), mi yad kenî (anî xo vîr) û mi rê duayanî xeyrênan kenî.

Eynî rîpel de, keyeyî Elî Sebtioxluyî ra Ehmed Fuadî zî bi tirkî yew teqrîzo (pesênayîşo) kilmek nuştû. O zî nuştêyî xo de behsî Weqayê Kerbelayî, ezîyet û cefa ke ewladanî Resulî (Ehlî Beytî) anta, na mesela bisilmanan ser o çend tesîr kerdû, muhebbetî Ehlî Beytî ûsn. kenû. Ehmed Fuad, ney ra pey, semedo ke şairî bi yew ziwano fesîh na qesîde bi lehçeyê zazakî nuştâ, ey rê sipas (teşekur) kenû, Homayî ra qey ey ecr û sewab nîyaz kenû.

MADALYAYA DÊRSİMÎ

Hem wextê Împeretoriya Osmanîyan hem zî wextê Komara Tirkîya (Türkiye Cumhuriyeti) de zaf rey orduyê dewlete ramit Dêrsimî ser, waşt ke şarê ucayî bido îtaetkerdene (îtaetkerdiş). Wextê nê hêrişan (hucuman) de zaf merdimî kişiyayî, zaf dewî bîy xirabe û amey weşnayene, şarî ra zaf kes ame surgunkerdene.

Nê hêrişan ra oyo ke tewr (zaf) baş yeno naskerdene (şinasnayiş), hêrişê 1937-38î yo. Bi nê hêrişî jenosidêko gird bi.

Goreyê çimeyanê (kaynaklar) orduyê dewlete, hêrişê dewlete yê 1937-38î bi çar “harekat”an bi. Bi tirkî nînan ra vanê Birinci Tunceli Harekatı, İkinci Tunceli Harekatı, Üçüncü Tunceli Harekatı, Dördüncü Tunceli Harekatı. Harekatê Hîrêyine, yanî Üçüncü Tunceli Harekatı, 10.08.1938 ra heta 17.08.1938 dewam kerd ⁽¹⁾.

Goreyê planê Orduyê Hîrêyine yê Komara Tirkîya:

- Nê harekatî ganî (gerek) şeş yan zî hewt rojî dewam bikerdênê,
- Dima, eskerî ganî rojêk (yew roj) biarrisaynê (îstirehet bikerdênê),
- Semedê sefhaya dîyine ganî eskerî 21 yan zî 22yê aşma teboxe (agustose) de cayê xo bivurînaynê (bibedilnaynê),
- Ney dima, 22-23 yan zî 23yê teboxe de eskerî ganî biarrisaynê,
- Ganî hîrê rojî (24, 25 û 26ê teboxe de) manewraya leşkerî (tetbîqato eskerî) bibînê
- Û 30ê teboxe de xora roşanê tirkan bi, semedê pîrozkerdişî eskerî ganî amade bibînê.

No plan zaf ra tay tetbîq bi. Bi tetbîqkerdişê ey zî jenosidê Dersimî de ordu ser kewt. Mustafa Kemalî, 30.08.1938 de Mareşal Fevzî

MALMÎSANIJ

1. Hallı, Emekli Kurmay Albay Reşat, Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938), Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara, 1972, r. 442

Çakmakî rê yew telgraf şawit (rusna) û tede va, ez hêvî kena ke muweffeqîyetê şîma ewro ra pey zî dewam bikê (2).

Madalyaya ya ke şîma cêr ra fotografê aye vînenê, nê rojan ra 26.08.1938 de vejîyaya. Derheqê na madalya de ma heta ewro raştê sewbî malumatî nêameyî la wina fam beno ke semedo ke ordu jenosîdê Dêrsimî de ser kewtbi, wezîfeyê xo ardbi ca, na madalya diyaya

Ver û peya Madalyaya Dêrsimî

muzefferanê nê orduyî.

Demeyêk ra ver na madalya yew mezate de ameybî erînayîş. Uca ra kewte ma dest.

Yew rîyê Madalyaya Dêrsimî (Tunceli Madalyası) ser o bi tirkî wina nuşte yo:

“Tunceli

3. Ordu Manevrası Hatırası

26.VIII.1938”

Tarîxî ra cor zî îmzaya Kemal Atatürkî esta.

Bi kilmîye, na madalya xatira ya. Xatira hema çi xatira!

Demê osmanîyan de zî dewlete ge-ge madalyayî vila kerdbi. Mavajî wexto ke orduyê Împeretoriya Osmanîyan 1847 de zorê Mîr Bedîrxanê Cizîre û kurdan berd, dewlete “Madalyaya Kurdistanî” day tay zabitanê (sûbayanê) xo (3).

2. Hall, ec., r. 448, 466

3. Derheqê Madalyaya Kurdistanî de seba malumatê zîyadeyî û fotografê na madalya b. Malmîsanîj, Cızîra Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneğî'nin Tutanakları, Avesta Yayınları, İstanbul, 2000, r. 74-85, fotoğraf-13

ÇEND VATEYÊ VERÊNAN Û ÎDYOMÎ (1)

Arêkerdax: **Serdar BEDIRXAN**

VATEYÊ VERÊNAN

Adir bikiwo (dekewo) dehl, tern û wişkî têreydi veşneno.

Adir, zimistanan weş o.

Adir o, daran gil o.

Aqilo şenik (sivik) , baro giran.

Arêyo xirabe, xişn tahneno.

Aşik, axa nîbeno.

Awka vinderta ra bitersi.

Berê xo kîlît ki (bike) , cîranê xo dizd meveji (meke) .

Bidi bi destan, bigeyri bi lingan.

Biza koli xayîn a (2) .

Cayê silî silo yo (3) .

Çim teres o, dest comerd o (4) .

Cîrano xirab, kê (5) kenô wayîrê hacda zerrêni.

Çew (6) pay xo cawo hî de nêroneno.

Çimo pawite, qirş dekwenô.

Çîy cuwenî ser o erjan o.

1. Vateyê verênan û îdyomê (deyîmê) ke tîya nusîyayî, hîna zaf mintiqaya Pîranî ra arêdîyayî. Semedo ke hîna baş bêrî famkerdiş, mi manaya tay çeku (kelîme) û vateyan cêr ra nuşte.

2. Keso ke komelî (toplumî) mîyan de sey merdimanê bînan nêbo, kemaneyê xo bibo, vera merdimanê bînan samîmî nîyo.

3. Cayê kesanê xiraban cayo xirab a.

4. Semedo ke çimê merdimî vêşan o, nêwazeno kesî rê ardim biko labelê dest yardim kenô.

5. kê: kes, merdim

6. çew: çi kes, yew

Derd zano, wayîr zano.

Durî (dûrî) ra govendi weş a.

Enguri enguri ra ewnêna deresena (dersena) .

Gurewo ke destî kenî, ma û pî nîkenî.

Herkes silam dano sifredê hazirî.

Hero hewl (hol) çuwa xo nêresneno.

Heskerdişê merdimî, dayîşê destan ra beylî (boyli) yo ⁽⁷⁾ .

Homay zuri fineno, durî nêfineno ⁽⁸⁾ .

Keyna qereçî, xatuni nêbena.

Kê çî ramit kê ay çînenî.

Kê hetana ki xiraban nêveynî kê rindan xo vîrî nêanî.

Kê nişna şarî kê şînî xo.

Kê zor de mendî kê yarê marda (maya) xo ra vanî “baw”.

Ko çend berz bo (bibo) , linga kê takuwena.

Linga xo goreyê leheyfê xo derg ke (bike) .

Mal goştê ganî yo.

Maya gedan yewdest a ⁽⁹⁾ .

Mêrde ban virazeno, cenî (cinî) keye virazena.

Mi şit fir kerd, mi do puf kerd ⁽¹⁰⁾ .

Mird hayî veyşanî nîyo.

Nişnî gay, şînî golikî.

Panc (panj) giştî yew nîyî.

Pisîngî ki (ke) nêasay, siringey merrî yo.

Qala heqî binê neheqî d’ a ⁽¹¹⁾ .

Qala weşi, marî quli ra ancena.

Qali gedî ra persi.

7. Merdimo ke yewî (kesî) ra hes biko, bi dayîşê çiyî heskerdişê xo nawneno (musneno) .

8. Rew yan zî erey (berey) eslê meseleyî/gureyî û raştîye vejîyêna meydan.

9. Maya gedeyan (qican, domanan) , semedo ke gedeyanê xo weye kena, înan de eleqedar bena, tam nêşena (nêşkena) karanê bînan biko.

10. Kesî (merdimî) ke bi tecrubeyê xo çiyê xirabî diyî, dima hîna dîqet keno.

11. Raştîye (raşte) tim pere nêkena. Keso neheq yan zî zûrker (zura) eke wayîrê qewetî bibo, vateyê ey pere keno.

Riwenî silî ser (se) ni, datî ver (ve) ni ⁽¹²⁾ .
 Rojê may, keyna rê yo ⁽¹³⁾ .
 Sewki (eke) adir çinê bo, duy (duman) nîno.
 Suj o, bînc o.
 Tazî (tanzî) , zorî reyde (reydi) nêşona aroşî.
 Va “Tirri ⁽¹⁴⁾ kamî kerda, kamî nêkerda?” , va “Bêmay û bêpî kerda”.
 Vaş kokdê xo ser o yeno.
 Ver de qalî meki, pey de pîrda ⁽¹⁵⁾ paşay n. . .
 Vêka xirabi nêşîna adir tafino ⁽¹⁶⁾ .
 Wa pîzeyê kê veyşan bo la wa leşa kê newa bo ⁽¹⁷⁾ .
 Wir (her) çîyo beriqîyaye altun nîyo.
 Zan (ziwan) leq-leq, sere teq-teq ⁽¹⁸⁾ .
 Zuri biki şadî binawni.

ÎDYOMÎ

De bê inî herî ina awk ra vîyar (ver) ni!
 Dîk layiqê silo yo./Dîkî rê silo layiq o ⁽¹⁹⁾ .
 Çerçî yo, heme çî yo ⁽²⁰⁾ .
 Gîy mi dari (daru) , mi dekerd (devist) kari (kuwari) .
 Keçelî va “Navê mi navê te, kuma mi serê te” ⁽²¹⁾ .

12. Datî rê hole (başîye) bike, bes o; ey ra xeyr nîno.

13. Eke maye (dadî) zewajê xo ra pey bextîyar (mutlu) bîya, kênaya aye zî zewajê xo ra pey bextîyar bena; eke maye bextîyar nêbîya, kênaya aye zî nêbena.

14. tirri: tîze, tîzi

15. pîri: cinî, cenî

16. Merdimo/merdima bêhuner (bêmeharet) nêşeno karî bero serî.

17. Kincê (cilê) merdimî muhîm î.

18. Qalê (qiseyê) zafî û bêmunasebetî, sereyê wayîrê xo dejnenî, wayîrê xo rê bela anê.

19. Kamî çende heq kerdo, merdim ganî ende qîymet bide ey. Kesê ke qîymetdayîş heq nêkerdo, merdim ganî qîymet nêdo ey.

20. Şexsîyetê ey zeif o, raştîye nêvano la herkesî het sey ey vano.

21. Xususîyetanê xo yê xiraban, suc û neheqîya xo erzeno şarî (merdimanê bînan) ser.

K...ê herî, sey verî ⁽²²⁾ .

Mêrikî va “Mi bizî nêdî, qey (la) mi pişikî zî nêdî?” ⁽²³⁾

Mi rişt ⁽²⁴⁾ , merrî (merreyî) kirişt ⁽²⁵⁾ .

Nan adirî mîyan d’ o ⁽²⁶⁾ .

Ne şeytanî veyni ne Qulûwella biwani ⁽²⁷⁾ .

Paşda kurran ⁽²⁸⁾ , biki tirran ⁽²⁹⁾ .

Şari ser a (sere ra) , qinî teber a ⁽³⁰⁾ .

22. Çiyekî (teba) nêbediliyayo (bêvuriyayo) , sey verî yo.

23. Ez ende zî nezan nîya. Beno ke ez tayê çîyan nêzana labelê ez ehmeq zî nîya, ez tayê çîyan zî zana.

24. riştiş: riştene (rêş riştene) , ristene

25. Ez xebitîyaya (gureyaya) , şarî xebata mi ra îstîfade kerd. Ez xebitîyaya, keda mi veng ra şî.

26. Debare (nanêxovetiş, şêlik) zaf zor o.

27. Ca û çîyo taluke (xeternak) ra, xirabîye ra dûrî vinde.

28. kurr: laj

29. Yew cinî, gedeyê aye verika (virara) aye de, ronîşte bena. Yew tirri (tîze) kena û dana gedeyê xo ro vana “Bewnî (nîyade) , bêmîrad nêşermeyêno, senî tirran keno!”

Cinîya ke lajê xo zaf î, şena (bese kena) serbest qalî biko labelê cinîya ke lajê xo çinê yê, qîymetê aye mêrdeyê aye het tay o.

30. Hem şare (şari) sereyê xo ra besta hem zî qena (qîna) xo virran a (teber ra ya) . Yanî kerdişê ey yewbînan nêgênî. Beyntarê (beynateyê) hereketanê ey/ayê de aheng (uyum) çin o.

ÇEND MERTAL Û LEZVATEYÎ

Arêdayoxe: Yekta LEZGÎN

MERTALÎ ⁽¹⁾

- 1-Çuwa çewte, pê hewt koyan de kewte.
- 2-Giloko ⁽²⁾ sîya, veradîya dinya.
- 3-Kelê ⁽³⁾ nûtî ⁽⁴⁾ , serê tûtî ⁽⁵⁾ ./Kelawa nûtî, sereyê tûtî.
- 4-Kelo ⁽⁶⁾ hinar ⁽⁷⁾ , vazda zinar; kerdî war se û hezar.
- 5-Letê nanî, pê banî.
- 6-Patîlê vaşî, qinê kaşî.
- 7-Qine ra weno, fek ra keno.
- 8-Tenûra xumxum a, pirrê nanê genim a.
- 9-Tîya ra Mûş, erd bîyo pûş.
- 10-Tîya ra zozan, xire-xirê gozan.

LEZVATEYÎ

Kam eşkeno şeş rey pêsero û leze-leze vajo “Sêşeme ra sêşeme vîst û şeş sêşemey”?

Kam eşkeno hîrê rey pêsero û leze-leze vajo “Lore rûn lole ser ra lişt”? ⁽⁸⁾

-
1. **mortal**: (tirkî de: bilmece)
 2. **gilok**: ginda, gindêlike (tirkî de: yumak)
 3. **kelê nûtî**: kelawa nute, kelawa nutike
 4. **nûte**: nute, nutike, leyrekê espîje/sipice
 5. **serê tûtî**: sereyê domanî, sereyê gedî/qeçekî/tutî
 6. **kel**: kelce, kelîce
 7. **hinar**: (Tîya de) rengê toleyê henare/hinare (sûr o hêşînin)
 8. Nê mortal û lezvateyî, sey vatişê yew dewijê Licê nusîyayî.

Date _____

CEWABÊ MERTALAN

1-keskûsûre, keskesûre, mûndîya Hezretî Fatma

2-şewe

3-încîre, hêjîre, encîle

4-cilêt/estere

5-aşme

6-zimbêlî

7-tifing

8-kuwarîyê hingan û şanê hingimênî/hingêmînî

9-herdîşe, erîşi

10-pişkilî

“ADIRÎ EZ NIMNENA”

C. Z. PÎRANIJ

Verênî weş zanê, verê adir nimîyaynê (limîyaynê) . Ma vajê ke yew keye wayîrê adirê xo nêvejîya, adirê keyeyî hewn a şî. No rewş (durum) hem eyb bi hem zî kulfet bi. Çunke keyeyo ke adirê ey (jey) hewn a şîyo, ganî (gereka) bişînê cîranan ra, eke ciranan de çînê bînê - rey rey tayîne adirê xo nêdaynê- bişînê yewna mehla ra, weyra (uca) zî çînê bi yewna dewe ra adir biardênê. Yanî gureyo gelek zehmet bi.

Dewa ma de yew merdim bi, nameyê ey Ado Punik bi. Dewijan, rî (ri) ey de ey ra vatênê “Ado”, pey de vatênê “Punik”. “Punik” vatiş weş bi (bê) ey nêşînê.

Punik, da-pancasserre bi, hêç (qet) nêzewijiyabi. La dewe de kam kêneka ke biameynê wextê zewajî, çimê Punikî a kêneke de bîynê. A kêneke hetanî ke bizewijîyo “waşta”ya ey bî. Eyla (labelê) kênekan zî pey pêla xo bide kerdênê, goş panêkewtênê, vatênê “de ayo keçelo pîs”.

Kêneke ke zewijiyay, Punik çend hewteyî nêweş kewtênê; sereyê xo girê daynê û mîyanê (manê) dewe ra gêraynê. Hetanî ke xo rê yewna “waşta” bivîno (veyno) .

Punik, yew merdimo eşqlî zî bi. Kure (kotî) veyve bibîynê, Punik weyra bi. Cilê xoyê sipî pira girewtênê û erbaneyê xo girewtênê, şînê veyveyan. Hem deyîrî kerdênê hem zî erbane cenaynê. La no dem de hem a kêneka ke bîya veyveke aye rê ecirîyaynê hem zî xo rê yewna ”waşta”ya newa gêraynê.

Punik tikê (tenê) safek bi. Coka tayêne ey ra vatê “Ado Dîno” tayêne zî qeşmerîya xo bi ey kerdênê, pê hewîya xo ardênê. Wexto ke ganê înan (jîn) ecizîyaynê yan zî hewîya înan nêameynê, vatênê “Ado, bê ma xo rê tikê biterriqnê”. Eyla terraqa (xoşebera) ey raşta zî weşe bî.

Eke keyfê ey ca de bibîynê, ronîştênê û asan-asan nêwarîştênê. Tewr (en) zaf zî cinîyan (cenîyan) reyde terriqnayîş weş bi ey şîynê. Raşta ey

(jeý), na terraqe weş bi cinîyan zî şîynê. Cinîyan gore, Punik bira camêrd nêhesibyaynê! Cinîyan ke Punikî de biterriqaynê, camêrdan zî cinîyandê xo ra çîyê nêvatênê, nêcigîrîyîyaynê.

Punik ronîştênê behsê waştayanê xo, eskerîya xo –hina zaf zî behsê cinîya qumandanê xo- kerdênê. Deyîrî, sanikî (istanikî) vatênê. Hela hela şewanê derganê zimistanî de. . .

Xora kesî (kê) Punik dîynê ke yan ha kelawe ser o, cilê sipî piradaye û dest de yew çulike, tincî (tuncî) ra ronîšto, herre aşaneno yan dest de erbane veyveyan de erbane ceneno; yan seregirêdaye, bêmoral û zicurveradaye kuçanê dewe tulî (gamî) keno yan zî şewanê zimistanî de ha keyeyê yewî de mêman o û kuçlanî (kuçike) ver de ronîşte yo.

De inasar şewan de Punik asan-asan nêwariştê! Hetanî nêmeyê şewe, hetanî destê nimajî ronîştênê ke ronîştênê. Wayîrê keyeyî rey-rey ewnîyaynê ke Punik nêwardeno, hinî (êdî) eciz bîynê û wariştênê cilmilê xo rakerdênê ke wa Punik zî fam biko ke hewnê înan yeno û wa wardo şoro.

Ancî (reyna) inasar yew şew a. Wayîrê keyeyî wardenê cilanê xo rafînenê û xo amade (hadre) kenê ke hinî rakewê (rakwê) . Punik qet nêgêno xo ser, cayê xo ra tê nêgêreno û vano: “Şima rakewenê rakewê. Adirî ez nimnena.”

VATEYÊ VERÊNAN

Arêkerdox: **Firat ÇELKER**

Cawo ke ti nêbena/nêbenî mird, vêşaniya xo kifş meke.
Çimê korî ra, îstîre (hesir) nêna.
Çûçika bêperre, fir nêdana.
Defê qesî bike, di defey goş ser ne.
Ecel ke ame, tevdîr fayde nêkeno.
Feko yakerde, vêşan nêmaneno.
Hazar dost şenik (tay) o, jû dişmen zaf o.
Heq destê raştî mekero motayê (motacê) destê çepî.
Her çî vaxtê xo de weş o.
Jû (yew) mix nal xelesneno ra, jû nal jî astorî.
Jû mîye ra di postî nêvecînê.
Ko nereseno koyî, însan reseno însanî.
Locine çiqe çewte bo kî, oncîya (ancîya) duman vecîno şono.
Pîyayê bêvengî ra, awa (axwa) bêxuşe ra biterse.
Sere ebe zon (ziwan) sencîno.
Sere şoro kotî, lingî şonê uca (uja).
Serê xuyo weş, paç mepilosne re ci*.
Şenikî (tayî) ra vato "Ti şona kotî?", vato "Ez şona ley zafî".
Vergo kal, raya xo şaş nêkeno.
Xêx xêxî ra hes keno, mele (mela) jî (zî) merdî ra.
Zêde tamahkerdene ra zerar vecîno.

* **mepilosne re ci:** piro mepêşe, tiro mepêşe, to mepêşe

MEWLIDÎ NEBÎ

Mela Kamilê PUEXÎ

Bîsmîllahîrrehmanîrrehîm

Pey Allay Mewlîd Nebî xwi r' wûneno

Allah wahar canûn û camîdûn o

Weqta g' Allay waşti g' mexluq yi vînû

Pey emrî "kun" 'erd û ezmûn ard meydû

Allah zat û sifetûn xwi d' yo ⁽¹⁾ ten û

Bê yi çewnê Reb nêken, nêvînenû

Sey dinya zaf çî viraşt, hey êsenî

Aşm û ruej, seyyarey, astareyî

Çi ko şima pey çimûn xwi vînenî

Qey şima ya virazyo, hem bizûnî

Hemd û şikir Allay xwi r' dewam kirîn

Şewûn, ruejûn tim vajîn, terk mekirîn

Bûn' dinya ra, geyrena, tadyena

Qey xatîr tu nî'metûn bedilnena

Çi ko çim tu vînenî, eşnawenî

Hem çîyo g' nêvînen, nêşnawenî

Pîyor qey tu, ti qey yo çî virazyey

Xafil mebi Allah kûm û, ti çine y?

Çi ko tu ra wazîyen, ey xwi r' fikir

Ti yi ra mevêjî, cehde şaş mekir

Her teref tarî, cehalet hakim bi

Zulm û heqaret qetl û qîtal zaf bi

Ey Muhammed, ey ti enwaru'l-huda!

Hem sened û mesnedî kurey ⁽²⁾ dinya!

Werre ⁽³⁾ yî r' ku ti şinasney, vîneyî

Tabî' ummet, pêl kufrî qerefneyî

1. **yo**: yew, jew

2. **kure**: gudikin, gilover

3. **werre**: werrek, xojî bi, xojî ve

Ummetê tu d' şan, şeref xwi r' vînenû
 Tu peyxamber, dîn tu heq şinasnenû
 Ti umîdî cin û hem însanûn î
 Hem şafi' û muşfiqê wir dîyûn (4) î
 Şu'le da tu wertey dinya, Mekke de
 Ruaşn (5) tu tarî wera da (6) derûn de
 'Eşq û can ra şima bîyarîn selewat
 Muhemmêd ser, al û eshabûn yi pîya
 Îrado ezeli weqta g' ûmi (7) hal
 Waşt Allay Adêm virazû zaf delal
 Ven da (8) Cebraîl ra va: Hela bê îtya!
 Parçêk herr bigir erdûn ra bîya îtya!
 Ûme erdûn ra guret herr ta bi Şam
 Yo çeng zî qebrê Nebî ra wesselam
 Awkê Yenî Tesnîm kerd mîyû, têdîya
 Mîr virazîya, zaf zemûn ser d' vîyert ra
 Va Cibrîl ra: Bigeyr 'erd û ezmûnûn d'
 Hem behrûn û şerq û xerbê etrafûn d'
 Ûme geyra, behs' Adêm qet çine yo
 Dar, kerri pîyor vûn "Muhemmed nebî yo".
 Bajnê (9) gelêk zemûn ûme vîyert ra
 Pey destûn xwi Adem viraşt, ca d' ruena
 Guret eşt cennet, va: Îtya d' tu r' dewam
 Bê ina dar werdîş her çî tu r' helal
 Her kês paştê Adêm sêr kerdîn dewam
 Lewra nûr Muhemmed tede şu'le da b'
 Pîyor ûmên vatîn: In çî y', çine nyo?
 Yin ra va: In nûr' Muhemmed Nebî yo

4. **wir dîyûn**: her dîyan

5. **ruaşn**: roşn, roşt

6. **wera da**: hewa na, hewa da

7. **ûmi**: ame, hame

8. **ven da**: veng da

9. **bajnê**: badî, badîna, badînî

Adem geyrên cennet de her cîns dînî
Cîns xwi d' çewnê nê dînî nê vînênî
Allay Hewa viraşt hem bedên yi ra
Dest kerd piri her terêf cennêt geyra
Hewa yo ruej ûnya paştê Adêm ra
Va: Ey Adem! In çi nur ho paştê tu da?
Va: In nûr peyinê peyxemberûn o
Hem seyyîd û rehberê her kesûn o
'Eşq û can ra vajîn şima selewat
Muhemmed ser al û eshabûn yi pîya
Şeytûn hesûdey xwi berd, şi cey yino
Va: Îtya zaf rind û, merg çine bîni.
Yin va: Merg çi yo? Ma nê dî nê vîna wo?
Yi va: Merg her kesî beno herr îtya wo.
Yin va: Çarey în çi yo, çine nîyo?
Va: Çarey în werdiş darê xelî yo.
Yi g' şî darê xelî ra werd, ûmeyî
Kînc ûmey war, beden zit, şarmîyeyî
Cennet ra êşt Adem, Hewa, şeytanû
Hem Hureyş⁽¹⁰⁾ û Tawuso g' şerîk yinû
Her yo yo cay dinya d' kowtîb, bermênî
Hewar yin rasên her ca, eşnawyênî
"Towbe, towbe!" vatîn veng çêw nêşînî
Yo ruej sarê xwi wera da ûnyênî
Dîy Muhemmed nusyo kiştê Allayî d'
Va: Qey xatirî in Muhemmêd 'ef bid
Cebraîl ûme va: Towbey tu tamam,
Hem tu ra pey kûmo g' îtya wesselam
Eg⁽¹¹⁾ şima wazên cennet yedî şima b'
Muhemmêd r' selewat bîyarîn dewam.
Weqto g' nûrî Muhemmêd Adêm ra vejya
Ûme paştê Şît Pêxmêrî d' şu'le da

10. **Hureyş**: Nameyê yew heywanê sey marî yo. Vanê ey zî şeytanî rê ardim kerdo.

11. **eg**: eke, eger

Bajê ûme paştûn pakûn d' geyrênî
 Bênatê ⁽¹²⁾ yin d' yew xirab nêvînênî
 Ednan a cuar heta g' Adêm reso
 Her kes vûnû, tede îxtîlaf esto
 Adnan a cêr heta g' Ebdullay resû
 Vîst û yew babî d' pa doxrû-durust û
 Nûr Muhemmêd paştûn pakûn d' geyrênî
 Zaf mûcîzey tede ûmey, êsenî
 Ey keso k' ti vînenî, eşnawênî!
 Dadî, babî sulala ta Ademî
 Pîyor şîn cennet, şubhey çew wa çine bo
 Lewra nûr Muhemmêd pîyorin d' geyrabo
 Ey Muhammed! Ti ruaşnê dinya yî
 Pey tu şîyayê ûmê, xelîsyeyî
 Şerî'eto g' pêxmerûn ard ib ⁽¹³⁾ dinya
 Milletûn û cem'etûn rê bib' çila
 Nûr tu ruaşn da pêro dinya, hemini
 Rîy erdûn d' tarî nêverda derûn di
 Ey ti sînayê hebîbî îns û can!
 Qey xatîr tu virazya erd û ezman
 Umîdwarê gunekarûn pîyor ti yî
 Ti sulaley Qureşîy Haşîmûn î
 Êmeyîş tu rahîbûn d' heyecûn da
 "Way, way!" vatîn derûn û hem deştûn da.
 Kahînu vatîn: "Muhammed ûmeyo,
 Îtya ra wet ma r' yew dewrûn çine yo".
 Êmeyîş tu şayan ib rîy erdûn de
 Kueşk⁽¹⁴⁾-saray kesrûn ⁽¹⁵⁾ rijyêb' Êrûn de
 Eg şima wazên cennet yedî şima b'
 Muhemmêd r' selewat bîyarîn dewam.

12. **bênate**: beynate, beyntar, mîyan

13. **ib**: bi

14. **kueşk**: koşke

15. **kesra**: padîşayê îranî, kesra, kîsra

Mîlad-tarîx pûnc sey hewtay serri bi
Duyês rebî'ul-ewwel hem ûmebi
' Eynî şew Ebdulmüttelîb Ke'be d' bi
Qey ta'mîr Ke'bî xebat rê meşxul bi
Amîne va: Ez teyna menda îtya
Bê cinyûn, cûmêrdûn tersû ez îtya.
Mi dîy çar heb cinî ûmey cayê min
Zaf bedew ⁽¹⁶⁾ b', rindîyê yin ruaşn da min.
Lewûn Awkê Kewsêr werdib belû bî
Rindîyê yin d' çewnê cinî çine bî.
Yo raşt de yo zî çep de bîbîy mesned
Yo vernî d' yo peynî d' bîbîy perdeband.
Eg şima wazên nûmey yin bimusî
Hewa, Sare, Asîye û Meryem bî.
Raşt û çep mi de astarey vîrsîyey ⁽¹⁷⁾
Qaf ra Qaf pêro dinya bîbî şu'ley.
Yo beyraqa kesek terefi mexrîbî
Yo terêf şerq yo zî sêr bûn Ke'be d' bî.
Emir kerd, Cebrâil ra va: Bê îtya!
Hem mîjdûn ⁽¹⁸⁾ bid' pêro mexlûqê dinya.
Bîr' adîr racîyeyî ⁽¹⁹⁾, qefilyeyî
Hûr û ridwan çiçekûn d' xemilyeyî.
Cebrâil towr ⁽²⁰⁾ melekûn a ûme war
Her terêf Mekkî viraştbi yo dîwar.
O zemûn mîr bi Muhemmed Mustefa
Nûr yi ruaşn da pêro etrafê dinya.
Eg şima wazên cennet yedî şima b'
Muhemmêd r' selewat bîyarîn dewam.
Qey hîdayêt îns û cin yi g' şeref da
Pey veng berz pîyorin va: Tu r' merheba!

16. **bedew**: rind, xasek

17. **vîrsîyey**: beriqîyay, bereqîyey

18. **mîjdûn**: mizgîne, mêjdûn, mujdûn

19. **racîyeyîş**: padîyayene, gîrîyayene

20. **towr**: tewr, pîya, reyra, reyde

Merheba, ti rehberê her kesûn î
 Merheba, ti pîyorê derdûn dermûn î
 Merheba, ti eşrefî wir d' dinyûn î
 Merheba, ti peyinî pêxmerûn î
 Merheba, ti sulala d' qureyşî yî
 Merheba, ti paştê ummet hêvî yî
 Merheba, waştê ummet ancax ti yî
 Merheba, wazi' şerî'et hûnc ti yî
 Şu'le da tu wertê dinya Mekke de
 Ruaşn tu tarî wera da qutbûn de
 Ti sened û mesnedê ma pîyorin î
 Umîdwarê erebûn, ecemûn î
 Merheba, ti şafi'ê gunahûn î
 Merheba, ti muşfîqê însanûn î
 Pêxmêr g' vernîyê tu de ûmey-şîyî
 Her yo ancax yo millet rê eysênî
 Ti şafi'ê pêro însûn, cinûn î
 Ti sebêb bîyayîş awkûn, herrûn î
 Merheba, tu tarî ruaşnker ⁽²¹⁾ dinya di
 Cay cehalet d' 'ilm û îrfan ronabi
 Ey ti sîney aşiqûn d' vîn nêbenî!
 Ta qîyamet ven dên tu, fixan kenî
 Merheba, ti şafi'ê bermayûn î
 Merheba, ti zûnayey waşttoxûn î
 Merheba, ti rehmete'l-'alemîn î
 Rehm biker ma r', ma feqîr û esîr î
 Ya kerîmo, ya ti umîdê min î!
 Ti şefa'et bik' guna w xetûn mi rî
 Bê tu çewnê nêvînen, nêşnasnenû
 Tu peyxamber, dîn tu heq; tesdîq kenû.
 Eg şima wazên cennet yedî şima b'
 Muhemmêd r' selewat bîyarîn dewam.
 Umîdwarê rehm û îhsanî tu yî
 Hem talibî 'ef û xufranî tu yî

21. **ruaşnker**: roşnkerdax

Kûmo g' hazir mewlidî Nebî bîyo
'Ef gunûn yi r', qet yo şubhe çine yo
 Ya Reb! Ti vînenî, hem eşnawenî
 Gunê ma hîsab nêbên, n'ûmaryenî
'Ef bide qey xatirî Muhemmedî
Ummetê yi şadan kir cennêt xwi di
 Ya Reb! Ma bê tu çewnê nêvendenî
 Lewra veng' ma ancax ti eşnawenî
Vendayîş xwi d' 'efê gunûn xwi wazen
Red mekir lewra, ya kerîm û rehman!
 Ti settar û hem xeffarî 'eybûn î
 De 'ef bik' gunahûn ma pîyorunî
Ma pêrun tabî' ummetê yi bikir
Hem gunûn, qusûrûn katîb 'ef bikir
' Erşî e'lay pey lingûn tu şeref da
 Qatûn ezmûn pey rindê tu ruaşn da
Emsal tu n'ûmo bênatê pêxmerûn d'
Zê tu cûmêrd n'ûmo mîn wir dî dinyûn d'
 Tu kerîm, comêrdê wir dî dinyûn î
 Ummetê tu faxirê însanûn î
Ti umîdê qewmûn û milletûn î
Hem ummetûn, 'eşîr û qebilûn î
 Ya kerîmo! Ya ti hadî qey ma rê!
 Ti şefa'et bik' guna w xetay ma rê
Bê tu çewnê nêvînen, nêşinasnenû
Tu peyxamber, dîn tu heq; tesdîq kenû
 Eg şima wazên cennet yedî şima b'
 Muhemmêd r' selewat bîyarîn dewam (22).

Hicrî 1420/Mîladî 1999

Transkrîbekerdox: **W. K. MERDIMÎN**

22. Na misra ra pey bi erebkî duaya mewlidî esta.

ÎDYOMÊ MA-III

Roşan LEZGÎN

A

adir fek ra varayîş: zaf hêrs bîyayîş; nengî çînayîş, zewtî dayîş piro

adir kewtiş ey/aye: qerqilîyayîş, asan nêvindertiş; bêexlaqîye kerdiş

adir kile kerdiş: têwdayîş, bela/pêrodavîş vêşî (zîyade) kerdiş

adirê yewî de veşayîş: herinda yewî de (rîyê yewî ra) zehmet/ceza/
ezîyet dîyayîş; guneyê yewî ver zehmet/ceza/ezîyet antiş

Aqubete to sere de: Wa eynî çî bêro to zî sere.

aste kutik: zaf bêar, bêşerm

asteyê req (riq) û rûtî bîyayîş: zaf zeîf bîyayîş

asteyê tenya bîyayîş: zaf zeîf bîyayîş

asteyê wişkî bîyayîş: zaf zeîf bîyayîş

Astor asparê xo şinaseno: Merdim hunkufê/dengê xo şinaseno.

awa arêyî birîyayîş: debare dest ra şîyayîş, qezenc dest ra şîyayîş,
feqîr bîyayîş

awa . . . acor (vor ro) şîyayîş: zaf rikdar/eksî/ters bîyayîş, înadên/
eynad bîyayîş

Axayî ey ra vato “kutik”: Seba “eferim”êk, yewî ver a her gureyê
xirabî keno, yan zî her çiyê xirabî xo çim a keno. Seba ke axayî ey ra
vato “kutik”, hendî seba axayî eşkeno (bese keno) heme çîyanê xiraban
biko.

B

Baskî pa wa çîné bî ke bifirro/biperro: Zaf keyfê ey/aye ame. Zaf şa
bi/bî.

baskî sist bîyayîş/pelişîyayîş: hêvî şikîyayîş

bazarewişk bîyayîş: bazar de bêtolerans (bêmusameha) bîyayîş,
erînayîş û rotiş de ê/a xo ra nêameyîş war

belayê xo yewî sawitiş: bilaheq yewî de pêrodavîş, bîlasebeb neheqî
û tada bi yewî kerdiş, museletê yewî bîyayîş

beqa nêkerdiş: ca de merdiş, pirde merdiş, desinde merdiş; bê veng û
hes merdiş

ber akerde verdayîş: alternatîfê bînî rê yan zî alternatîfanê bînan rê îmkan verdayîş, meseleyêk de musamahakar bîyayîş, qeraro qetî nêgirewtîş

ber bîyayîş: 1-tebervejîyayîşê çiyê awinî

Sûrbine/kunêre ber bî. (Sûrbine ra rêm/ricaw ame teber.)

2-vernîya . . . vejîyayîş

Ber bî. (Vernîya înan vejîyay./Hê/ha yenê.)

ber kuwayîş/ber kutîş: hawarê xo bi yewî resnayîş, ardim waştîş

berê . . . akerde bîyayîş: hertim mêmânî qebûl kerdiş, mêmânperwer bîyayîş

bêdest bîyayîş: 1-heqê xo ra nêameyîş 2-dest xo nêkerdiş, tersok/tersonik bîyayîş

bêhawa: çorsîye; edetan ra teber, bênezaketîye

bêhewsar/bêhevsar: veradaye bîyayîş, bêkontrol, bêqayde

bêzerrî bîyayîş: nêwaştîş

bê zerrîya xo kerdiş: bê waştîşê xo kerdiş

bi çar çiman bermayîş: zaf/vêşî bermayîş

bi çar çiman pabeyê/paweyê . . . bîyayîş: bi meraq yan zî waştîşêko zaf pabeyê/paweyê . . . bîyayîş

Bi kewçike arê da (da arê), bi kondêz vila kerd (kerd vila) : Bi ezîyet û zehmetî yan zî bi keda zafe tay-tay arê da (pêser kerd) la zaf xerc kerd (vêşî vila kerd).

Bi qasê goze yo/ya, la gozêre ra qisey keno/kena: Zanayîşê ey/aye tay o (tikê yo) la xo ra zîyadeyêr qisey keno/kena.

Bido lortikan nêdo lortikan, ko bido heqê şimikan: Senî keno wa bikero, kam het a şono wa şoro, mecbûr o ke cirmê xo bido yan zî cezaya xo bianco. Felatê (xelasa) eye çinê yo.

binê çengê ey/aye germin kerdiş: dûrî ra gule panayîş, kiştîş

bizêko bêwext/bizêka bêwexte (virnik/virnike) : lexic, zeîf, lawaz

C

cinê ci ameyîş: 1-tewş hereket kerdiş, hêrs bîyayîş 2-nişka ve ra (xaftela) qerarê xo bedilnayîş

Cinîke va “Hema wa mêrde bo, wa qet qineşte bo!”: Çiyo zaf wazena/wazeno la goş bi kalîte û başîye ra nêkewena/nêkeweno. Ehemîyet nêdana/nêdano kalîte û başîye.

Cinîya gawanî hela şanî bena veng: Tim bi gureyanê tewşan wextê xo vîyarnena/vîyarneno. Gureyê xo wext de nêkena/nêkeno.

Cita (citê) herî û gayî ya: Vatiş û hereketê înan yewbînî nêtepîşenê/nêgênê. (Seba embazan, şirikan yan zî cinî û mêrdî vajîyêno.)
cîgerpola/cegerpola bîyayîş: camêrdek bîyayîş, cesûr bîyayîş

Ç

çareyê xo çiqirnayîş/qirmişnayîş: mirûzê xo tirş/cal kerdiş, bi hereketanê rîyê xo razînêbîyayîşê xo îfade kerdiş, celîyayîş, hêrs bîyayîş

çargurçik bîyayîş: cesûr bîyayîş

Çewt bo, Çewtela yena: Gama ke karêk/gureyêk rast nêşi, çiyê bînî zî raşt nêşonî. Karêk/gureyêk de destpêkerdiş xelet/şaş bibo, peynîya ey zî xelet/şaş bena.

Çi herê to te/ti ra lengeno?: Tu zîrarêk nêreseno to, ti çî rê nêwazenî, yan zî mudaxele kenî?

Çi te ra şehetêno/şahtêno?: Çiyê nêbeno. Zîrarê ey/ayê çîne yo. Têw (tê) nêgêreno.

(Ez) Çi herr û wele xo ser ro (sere) kerî!: Ez bêçare ya, ez nêzana ez se kerî/ka. Ez xo rê senî çareyêk bivînî/bivîna!

(Ez) Çi wele/herre xo ser ro (sere) kerî!: Ez bêçare ya, ez nêzana ez se kerî/ka. Ez xo rê senî çareyêk bivînî/bivîna!

çim anêkerdiş/çim nêakerdiş: nêweşo/nêweşa giran bîyayîş

çim ver . . . dayîş: çim . . . de bîyayîş, zerrî devistiş, waştîş

çim verdayîş . . . : çim . . . de bîyayîş, zerrî devistiş, waştîş

çiman tarî kerdiş: her çî xo çim a kerdiş, şîurê xo vindî kerdiş

Çimanê xo bigîre.: Mexsûs mevîne. Wina bihesibne seke to nêdîyo. Îdare bike.

çimê . . . bestîş: xapênayîş

çimê . . . bestîyayîş: xapîyayîş

çimê . . . girê dayîş: xapênayîş

çimê . . . girêdîyayîş (ameyîş girêdayîş) : xapîyayîş

Çimî ey sere de zî estê: O zî şeno (eşkeno) qerarê xo bido. Aqil sereyê ey de zî esto. Ey vera ti qisey meke.

çimî sere de kay kerdiş: 1-zaf qurnaz/zîrek/zingur bîyayîş 2-çim ro xirabîyêk bîyayîş, çim xirabîye de bîyayîş

çiyê ser o şeq bîyayîş: bi baldarî (dîqqet) taqîb kerdiş, heşê/hêşê ey/ayê çiyê ser o bîyayîş, bi rike pabeyê çiyê vindertiş

çokî şikîyayîş/qudûm şikîyayîş: 1-hêz ra kewtiş 2-bêhêvî mendîş 3-zaf tersayîş

RESMÊ VAYÎ

Nevzat GEDÎK

Kam şîkîno resmê vayî virazo?
Vay bi xo, resmê xo hêgayan ra viraştî
Payîzî bi, zerd reng kerd,
Zimistanî sipî,
Wisarî û hamnanî her reng kerd pede.

Tabloyêde henên bî ke
Şarî ser a silawate arde
Hekmet mendî
Qe kesî nêviraştîbî
Ne amê rotene
Ne amê herînayîş
Ne kî buha xo biyê.

Teyr û turan,
Heywananê kovîyan,
Vay kî bi vengê xo
No kerd orkestraya senfonî.
Quling û bilbil solîst,
Gorgeçîno kewe vokalîst,
Ga bas,
Her kontrabas bî.

Peyê cû,
Filmê nê tabloyî kî ame viraştene
Hen se raştikên bî ke
Kesî nezana ke kamciye raştî ya.

20.08.2000

GÛLALA GULXATUN

Arêkerdoxe: Xezala ŞARIKÎ

Yew gûlal bena. Yew ruc ser' sibay warzena we, vûna "vinnng"
Kuçey Evdûn ri kena war. Emîn Evdûn ho ser bûn ya, bûn kuwenû;
vûnû:

-Gûlala Gulxatun, ti ha sera şina?

Gûlal vûna:

-Ez ha şin cey zewcîyeni.

Emîn vûnû:

-La nibenû ti mi bigîr?

Gûlal vûna:

-Ti pey çiney mi kuwenî?

Emîn vûnû:

-Bûnî (bo) pey in dimî bûnkuy xu ez tu kuwen.

Gûlal vûna:

-Tow! Tu yewda tek dey mi r' se, ez dusyen erd ri. Wilay ez tu nigen.

Û vûna "vinnng" bineyna ca şina, yew cityer ho uca cit kenû. Vûnû:

-Gûlala Gulxatun, sera?

Ya vûna:

-Ez ha şin cey zewcîyeni.

Cityer vûnû:

-La nibenû ti mi bigîr?

Gûlal vûna:

-Ti pey çiney mi kuwenî?

Cityer vûnû:

-Pey ina mesasey xu tu kuwen.

Gûlal vûna:

-Tow! Tu yew mesas dey mi r' se, ez dusyen erd ri. Wilay ez tu nigen.

Huney vûna "vinnng" şina bineyna cîyer. Uca yew quley dîyes ra
yew merre yenû teber, vûnû:

-Gûlala Gulxatun, ti ha şina ça?

Gûlal vûna:

-Ez ha şin cey zewcîyeni.

Merre vûnû:

-La nibenû ti mi bigîr?

Gûlal vûna:

-Ti pey çiney mi kuwenî?

Merre vûnû:

-Pey ina bueçey xu wa ez tu kuwen.

Gûlal vûna:

-Otir o se ez tu gen.

Gûlal û merre kenî yew, şinî yew quley dîyesî.

Benû ser' sibay, merre vûnû:

-Êr veywey lacî paşey o. Ez ha şin ey zerrûn ra geyren, çey yew estey gueştî ma r' veynî.

Gûlal vûna:

-Ez zî êr şin verî derî.

Dûna purye şina ver derî. Uca adilgûn virazena, adir kena we, lîyenî xu nûna ser. Desta (nişka ve ra) benû hora, varûn varenû, laser yenû.

Gûlal kuwena awk ser, pede şina.

Şina, şina, dusyena pûncey pird ya. Uca vindena, veynena yew merdim ho astuar nişte, weta ra yenû. Gûlal ven[g] dena, astuarî yî ra vûna:

-Astuareko, pûrçareko! Ti hey şinî veywey lacî paşey, Merrey Merzîz ra vac "Gûlala Gulxatun awk di şîya, dusya pûncey Pird Palî ya".

Mîyerik vindenû, nat-wet xu ûnîyenû, çew neysenû. Bineyna ca şinû, huney Gûlal ven dena, vûna:

-Astuareko, pûrçareko! Ti hey şinî veywey lacî paşey, Merrey Merzîz ra vac "Gûlala Gulxatun awk di şîya, dusya pûncey Pird Palî ya".

Mîyerik huney vindenû, nat-wet xu ûnîyenû, çew kes neysenû. Dûn purye şinû veywe.

Wahar veywî sifre ûn kenû ra. Meymûn nişinî rue, nûn wenî. Mîyerik lacî paşey ra vûnû:

-Lîya mi êr yew ecêb dî.

Lac paşey vûnû:

-Qey bira, se bi?

Mîyerik vûnû:

-Seg ez lewey Pird ra ûmeyni, yewî ven da va: “Astuareko, pûçareko! Ti hey şînî veywey lacî paşey, Merrey Merzîz ra vac ‘Gûlala Gulxatun awk di şîya, dusya pûncey Pird Palî ya’”. Ez vinderta nat-wet xu ûnîya, mi tawey nidî. Ez bineyna ca ûmeya, huney yewî ven da.

Hama hey ûna qal kenî, Merrey Merzîz yenû ey zerrûn ra geyrenû, veng şînû ci. Vûnû:

-Wilay Gûlala Gulxatun awk di şîya!

Û vazdenû şînû kêye, eg uca nîya. Uca ra vazdenû şînû verî derî, eg uca di zî nîya. Uca ra vazdenû şînû verî Pirdî. Ûnîyenû, ey, eg ha uca; dusya pûncey pird ya. Ven denû vûnû:

-Gûlala Gulxatuuun! Ez se kirî? Sinî tu biqedênî (bixelesnî)?

Ya vûna:

-Bueçey xu war kir, ez po yen dîyar.

Merre bueçey xu kenû war. Ya dusyena pa, po şîna dîyar. Pîya dûnî ra şînî kêye.

Ma ra zur, Hûmay ra raşt

Tîr eşt, we rî deşt

Hîrye hebî say kotî

Ma her yew rî yew*.

*Na sanike (estaneke) dewanê Palî de vajîyêna.

HA WURZE

Heydo KEÇANIC

Ha wurze wurze wurze
Kênê, Heqî kena wurze
Tasê awe bîya mi rê
Nê kînê xo tîya bierze.

Ti şîya ro domanan, tew domanan
Ti bê şîrik û heval a
Sermîyanê keyan a
Ha wurze wurze wurze
Nê kînê xo tîya bierze.

Ti nîştê ro oda de, ha oda de
Qey kîn kena ti ma de?
Gerrê ma kena ca de?
Ha wurze wurze wurze
Kênê, Heqî kena wurze
Nê kînê xo tîya bierze.

Çapa dîyina

“HOTAY SERRA USIVÊ QURZKIZÎ”

Hotay Serra Usivê Qurzkizî nameyê kitabê Mûnzûr Çemî yo ke reya verêne weşanxaneyê Roja Nû 1992 de Stokholm de neşr kerdbi. Weşanxaneyê Dengî zî no kitab aşma teşrîna 2002 de, Îstanbul de newe ra weşanayo.

Demeyo ke reya verêne vejîya, nê kitabî bala zaf kesan ante. Nê kesan ra tayêne çapa yewine ser o nuşt, da şinasnayîş û bi hawayêdo musbet rexne kerd ⁽¹⁾. Mi zî nuştayêkê xo de bi hawayêdo kilm wina (nîya) behsê nê kitabî kerdbi ⁽²⁾:

J. İhsan ESPAR

Mûnzûr Çemî heyatê Usivê Qurzkizî fekê ey ra nuşto û bi nameyê “Hotay Serra Usivê Qurzkizî” se kitab çap kerdo. Hetanî nika kirdan (zazayan) mîyan de kesî heyatê xo nênuşt, yan zî nêdayo nuştiş. Seba naye ra no kitab, no ware de kitabêdo verên o. Kitab bi ferhengekê kirdkî-tirkî 343 rîpelî û yewendes qismî yo. 270 rîpelanê verênan de,

1. Biewnî: Malmîsanij, “Övgüye Değer Bir Kitap: Hotay Serra Usivê Qurzkizî”, Azadî (Rojnameya hefteyî ya nûçeyî û şîroveyî), nr. 21, İstanbul, 1992, r. 6 & nr. 22, r. 6

-Pirtûkêde Newe: “Hotay Serra Usivê Qurzkizî Ser o”, Wan (Kovara Yekîtiya Nivîskarên Kurd-Swêd), nr. 1, Stokholm, 1992, r. 47-48

-Cemîl Gundogan, “Hotay Serra Usivê Qurzkizî”, Rewşen (Kovara Navenda Çanda Mezopotamya), nr. 9, İstanbul, Kanûna paşîn-Sibat, 1993, r. 55-57

-Ferqîn Melîk, Kirdkî Lehçemizde İlk Roman: “Hotay Serra Usivê Qurzkizî”, Özgür Politika, (Günlük gazete), nr. 117, Neu-Isenburg, 21.12.1995, r. 9.

2. Biewnî: J. Espar, “Çend Nuştay û Kitabê Kirdkî”, Zend (Kovara sê mehîya lêkolîn û lêgerînên zanistî), nr. 1, İstanbul, Payîz 1996, r. 44-49.

yanî new qismanê verênan de Usiv behsê heyatê xo keno. Qismê desine de qalê edet û toreyanê Dêrsimî keno û yê yewendesîne de qiseyanê xo yê peyênan vano. Kitab bi şîweya Dêrsimî nusîyayo.

Usiv wina dest bi qeseyanê xo keno: *“Ez Qurze ra wûne. Qurze mazra dewa Hop a. Naya ma Xorxol o. Namê Xorxolo bin Conega wa. Conega giredayîye Kêxî (Cêxî, Gêxî) ya.”* Dima, ma qewm û merdimanê Usivî, dewanê nêzdîyan û a mintîqa nas kenê. Ma lej û pêrodâyîşê dewijan ser o benê wayirê malumatî. Ma nameyê çend kurdanê Dêrsimî musenê ke şonî vera eskeranê Şêx Seîdî herb kenê. Qismê dîyinê kitabî, jenosîde Dêrsimî ser o yo. Usiv bi xo nê hedîseyan mîyan de yo. Çend reyî merg ra xelisîyêno. Bi çimanê xo jenosîde Dêrsimî veyneno. Mavajî Key Bertal Efendî ser o wina vano: *“Çê Bertal Efendî ra xora hîre çêneki xelaşay. Ê kî mêrde de bî, coka xelaşay. Ci ra jûye maya Dr. Şivanî, yanê Saît Kirmizitoprak bîye.”* (r. 79) O nê qismî de derg û dila behsê wehşet û bêbavîya dewlete, behsê têkilîyan û psîkolojîye kurdan keno.

Bi kilmîye, bi hawayêko kronolojîk heyatê Usivê Qurzkizî wina yo:

Jenosîde Dêrsimî ra pey Usiv reya verêne Dêrsim ra vejîyêno şono Zibildax (Zonguldak). Uca de karê komirî de gureyêno. Dima şono Îstanbul. Cengê Dîyinê Cihanî de Usiv eskerîye keno. Eskerîye ra pey Îstanbul de, yew fabrîka de keweno yew gureyî ver. Aye ra pey gelekî cayanê cîyayan de gureyêno. 1962 de keyeyê xo beno Îstanbul. 1964 de şono Almanya. 1983 de Almanya de teqawut beno.

Bêguman nê serran ser o Usiv gelekî malumat dano. No kitab derheqê jenosîd, cografya û edetanê Dêrsimî de, derheqê strukturê cematkîyê (sosyalê) Tirkîya de, xebata kurdan a Almanya de û psîkolojîyê xerîbîye de belgeyêko gelekî muhîm o”⁽³⁾.

Çapa yewine û dîyine heme hetan ra sey pê nîyê, yanî yê dîyine kopyaya yê yewine nîya. Nuştox vateyê verênê çapa dîyine de nuseno ke ey kitab reyna wendo *“û hetê îmla ra serrast”* kerd. *“Seba rehet famkerdişê tekstan, tayê çîyê qijkekî (qiskekî) vurnayî.”* Hetê îmla ra, vurnayîşê (bedilnayîşê) ke nuştox behs keno, çîyê muhîm ê. Verê verkan alfabeya nê kitabî çapa dîyine de tam bîya alfabeya kurdkîya latînkî.

3. No qismo ke mi nuştêyê xo ra neqil kerd, mi hetê rastnuştîşî ra goreyê qeraranê Kombîyayîşanê Kirmanckî newe ra redakte kerd.

Wendoxanê ke çapa yewina nê kitabî wenda, zanê; çapa yewine de herfa "î" û "î"ya alfabeya kurdkî sey "î" û "î"ya alfabeya tirkî nusîyaybî. Bêguman xebitnayîşê alfabeya standarda kurdkî seba wendoxan ardimêko pîl o. Sewbî zî, hetê rastnuştişî ra heta ke nuştoxî ra ameya waşto qeraranê Kombîyayîşanê Kirmanckîyan tetbîq bikero. Goreyê fikrê mi, no zî çiyêdo muhîm o. Gama ke xebatêka wina balkêş û hecmhîraye de merdim qeraranê Kombîyayîşanê Kirmanckî ano ca, kirmanckîya (zazakîya) standarde rê zî xizmetêko girs keno.

Nuştoxî çapa dîyine de "tayê çiyê qijkekî" vurnayî, helbet seba hina asan fambîyayîşê kitabî. Mavajî çapa yewine de vato "Çiyo ke sivte êno ra mi vîr na wo". Çapa dîyine de vato "Heyatê mi de çiyê ke sivte êno ra mi vîrî na wo". Labelê çapa dîyine de tayê vurnayîşê girsî zî estê. Mesela çapa yewine de, peynîya kitabî de nêzdîyê 50 rîpelî "Ferhengek"êk kirmanckî-tirkî estbi labelê çapa dîyine de çin o. Gama ke merdim wezîyetê wendoxanê kirmanckîya ewroyine fikirîyêno, no "ferhengek" bibînî ka hina baş bibo.

Çapa dîyine de vurnayîşo hina muhîm îlawekerdîşê yew qismê neweyî yo. No qisim bi nameyê "Tayê Vatenê Dewrêşî" ameyo nuştiş û nêzdîyê 40 rîpelî yo. Hawayo ke Dewrêş behs keno, kiştişê yew merdimî ra pey, o û merdimê xo dewa xo ra bar kenê, şonê mintiqaya Demenan. Yew deme ra pey, na rey şonê hetê Zerkû ser ke nêzdîyê Kêxî de dewêk a. Rayîr (raye) ra ê û şarê Bilêçkû danê pêro. Peynî de înan tepîşenê û dat (ap) û datîzayê Dewrêşî benê kişenê. O wext Dewrêş hema çarêsserre bîyo. Pêrodâyîşê dewijan ser o, yew deme Erzîngan de hepis de maneno. Demeyo ke hepis ra vejîno, şono dostê bawkalê (kalikê) xo Welî Axayî het ke o zî o wext "heyderû" mîyan de maneno. Welî Axa ey rê wayîr vejîno; gama

Munzur Çem, Hotay Serra Usivê Qurzkizî, Weşanên Deng, İstanbul, 2002, 297 rîpelî

ke şono eşîran mîyan, ey xo reyra beno. Dewrêş vano "Ma di reyî pîya şîme çê Sêy Rizay" (r. 266).

Demeyo ke 1936 de "Dêrsîm çekan teslîm keno" Dewrêş agêreno yeno dewa Mazra û xo rê cite-mite keno. Zêde wext nêvereno, na rey "hîris û heşt keweno werte". Dewrêş a serre zewejîyêno. O bi çîmanê xo veyneno ke esker yeno dewan ra şarî anceno pêser, beno ke bikişo. Mavajî dewa Mazra ra "Çê Dewrêş Usivî, Çê Dewrêş Zêynelî" benê ke bikişê labelê semedo ke a şewe nêresenê Qisle (Nazimîye), kiştîş ra xelisîyênê; çunke ef vejîyêno.

Dewrêş zî sey Usivê Qurzkizî, Cengê Dîyinê Cihanî de şono esker û çar serrî eskerîye keno. Seba ke elewî yo gelek zilm û tada veyneno û coka reyêk eskerîye ra remeno. Eskerîye ra pey sey Usivî şono Îstanbul de kar gêreno. Yew deme ra pey Fabrîkaya Gislawete de hîrê serrî -bê ke şêro dewa xo- gureyêno.

Baş o, no Dewrêşo ke ma ende behsê ey kerd, kam o? Peynîya nê kitabî de ey şecereyê xo vato. Nê şecereyî ra fam beno ke Dewrêş pîyê (bawkê) nuştox Mûnzûr Çemî yo, Usivo Qurzkij zî datîzayê (lajê apê) Dewrêşî yo.

Perso bîno ke nika yeno vîrê kesî no yo: Gelo qet kemanîya nê kitabî çin a? Sey heme çîyan kemane zî nîsbî yo, pabesteyê (girêdayeyê) muqayesekerdişê kesî yo. Labelê ez vana qey se wendox heqê ma esto ke ma weşanxaneyanê kurdan ra tayê çîyanê mînîmuman (esxerîyan) biwazê. Mavajî ganî weşanxaneyêk bişîyo (bese bikero) nameyê nuştoxê xo rast binuso. Nameyê nuştoxê "Hotay Serra Usivê Qurzkizî", çapa yewine de bi hawayêdo rast wina nusîyayo: Mûnzûr Çem. Çi heyf ke çapa dîyine de eynî name wina nusîyayo: Munzur Çem. Goreyê fikrê mi, ganî ma nameyê kesan sey ziwanê înanê orîjînalî binusê. No kitab kurdkî yo, kitabê kurdkî ser o çi rê nameyê nuştoxî goreyê telafuzê tirkî binusîyo?

Kitab de tayê şaşîyê teknîkî zî mi çîman ver ra kewtê. Mavajî herinda herfa "î" de "ğ" (r. 12, 272), herinda herfa "u" de "ü" (r. 14, 295, 297) vejîyayê.

Herçiqas ke nuştoxî gelek diqet kerdo ke no kitab hetê rastnuştîşî ra bê kemane bikewo wendoxan dest, reyna zaf tay bibo zî ez raştê

şaşîyanê rastnuştişî ameya. Ez nêwazena tîya yew bi yew ser o vindera labelê şaşîyê sey cîya yan zî pîyanuştişê kar (fîl) û nameyan, kar û sifetan û heta zemîran; bi çend hawayî (bêjî, şeklî) nuştişê eyînê çekuye (kelîme), herfa hurdî û girde û sewbî şaşîyê inasarênî mi çîman ver ra kewtê.

Ez vana qey her keso ke nê kitabî biwano veyneno ke Mûnzûr Çemî bi nuştişê nê kitabî karêko gelekî baş kerdo. Labelê kitab heta nika welat ra dûrî û cayê surgunî de bi. Bi çapa Îstanbulî na hesrete qedîyay, “Hotay Serra Usivî Qurzkizî” resa sînayoxanê kirmanckî.

“ZERAC Û XOZANÊ”

Seyîdxan KURIJ

“Zerac û Xozanê” nameyê kasetê (bandê) diyinê Rêzanî yo. Rêzan çend serrî cuwa ver pê (bi) nameyê “Dêrd Ma Giron” yew kaset vetbi.

Deyîrbaz (dengbêj) Rêzan Depe (Karakoçan) ra yo. O nêzdîyê pancês serrî yo ho Ewropa di (de) yo û muzîkê kurdkî ser o kar kenê. Nê serranê peyênan di, hetê muzîkî ya mîyanê kurdan di xebata hole esta, zaf çîyê neweyî vejîyênî. La çi heyf ke hama zî hetê Çewlîg, Pali û Depeyî ra zaf kêmi deyîrbazî estî. Muzîk, deyîr û bipêroyî folklorê na mintiqaya ma ser o

zaf xebate çin a. Rêzan des-pancês serrî yo ke deyîranê na mintiqa vano. Çi heyf ke Rêzan na xebate di tena yo. Rencber Ezîzî ra pey, keso ke bîprofosyonelî, Rêzanî ra serkewteyêr deyîranê na mintiqaya ma ser o xebat bikiro, çin o. Kasetê Rêzanî yo verên nême-nême kurmanckî û kirdkî (zazakî) bi la nê kasetê diyine de tena di kilamê kurmanckî estî, hîrês (des û hêrê) kilamê bînî kirdkî yî.

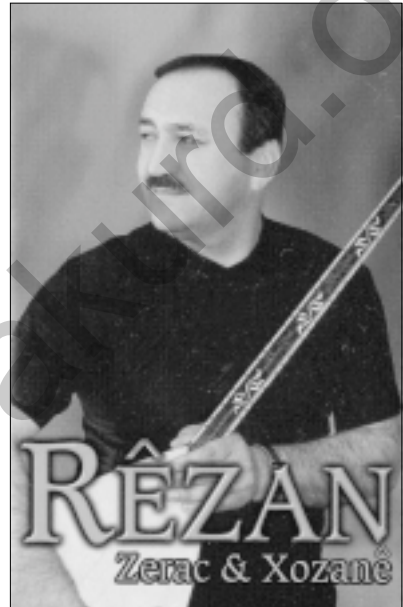
Kasetê Rêzanî yê verênî ra pey, nê kasetê diyine di yew averşîyayîşo (raverşîyayîşo) ke çiman ver di yo tîya di ayseno. Rêzanî nê kasêtê xo di hêna hacetê modernî hol xebitnayî (gurenayî) û bînatayê (mîyanê) tekstan û muzîkî di hol aheng viraşto. Muzîkê zafî dêyiran Rêzanî bi xo viraşto. Kî (kes) eşkeno deyîranê kasetê “Zerac û Xozanê” bikiro hirê leteyî. Hem tekst û hem zî muzîkê zafê nê deyîran ey (yê) Rêzanî yî. Yanî Rêzanî bi xo şîrî nuştî û nê şîran rê muzîk viraşto. Çend deyîrî zî gelêrî yî, yanî deyîrê ke mîyanê şarê ma di vajîyênî. La Rêzanî nê deyîrê gelêrî zî modernîze kerdî, rîtm dayo ci, kerdî zafveng. Rêzanî çend şîrê kirdkî zî girewtî, înan rê muzîk viraşto.

No kasetê diyine yo ke Rêzan vejeno la Rêzanî stîlê xo dîyo. Zaf

deyîrbazî çar-panc kasetan vejenî la her kaset di yewna terz esto. Rêzan pê vengê xo û ûsulê vatişê xo otantîk o la hacetanê modernan xebitneno. Merdim eşkeno vajo ke Rêzanî muzîko otantîk û modern hol sentez kerdî. Kasetê Rêzanî di ruhê kurditîye weş ayseno. Nê kasetê dîyine de zî sey ey verênî, deyîrê ke mîyanê şarê ma di vajîyênî zaf kêmi yî. Deyîrê na mintîqa zaf nivêjîyayî. O semed ra, gorê vînayîşê mi, eger Rêzan hêna zaf ca bido deyîranê gelêrîyan hêna hol beno.

Ez wazena tîya di bikilmkî behse di çîyan bikirî ke mi ser o teşîr kerdo:

Sey yew merdimê ke çend serrî yo folklorê na mintîqa ser o xebate keno, deyîrî kuey (deyîrê koyî) –“deyîrê zerr” zî vajîyêno- zaf mi eleqedar kenî. No qayde (qide) deyîrî hêna zaf mintîqaya Çewlîg û Palîyî di vajîyênî. Temaya înan hêna zaf heskerdiş, xerîbîye (xerîbê) û ge-ge zî eskerîye (eskerê) ya. Nê deyîrî, deyîrê govende nîyî, veyveyan di nîni vatiş. Nameyê înan zaf rey “Zerac” (Zerenc, Zerec) a. Pê namê Zerac, no qayde (tewir) bêhesab deyîrî estî. Heta nika kesî biprofosyonelî nê deyîrî kesetan di nivatî. Xetê Aşîkan nê deyîran vano la ey zî heta nika studyo di kaset de nikerdo. Rêzanî yew destpêk

kerdo û no qayde deyîrî zî no kasetê xo di wendî. Xora ey nameyê kasetê xo zî “Zerac û Xozanê” nawo pa.

Ê dîyine, çar şîrê ke Rêzanî înan rê muzîk viraşt o û wendî, heme çar zî kovara (dergîya) kirdkî Vate ra gêrîyayî. Ewro ra dima zî kam ke muzîk û folklorê kirdkî ser o xebate bikiro, Vate semedê na xebate yew çimeyo dewlemend (zengîn) o. Xora Rêzan bi xo zî yew wendoxê holê kovara Vateyî yo.

No kasetê Rêzanî, Devran Muzîk ra vêjîyayo û tede nê pancês deyîrî estî: 1-Delal Ti Rind a 2-Zerac, 3-Lêxe Lêxe Bilûrvan, 4-Emir Şi, 5-Pali o Çolîg, 6-Peskûvîyê Qibêsi, 7-Delalê, 8-Zerrê De Warz, 9-Welato Delal, 10-Xozanê, 11-Nizon Dayê Ez Se Kirî, 12-Bîbext Derdo, 13-Ximê Tu Can a, 14-Rind Viraşt a, 15-Xonê.

QEY BIRAREY ONA YA?

Gawanê WELATÎ

Mal û milkî ma talan kenî
Wexta ke ma veng-hes xo kenî
Ma kenî komunîst verdenî
La qey birarey ona* ya?

Ezan Muhammedî rakerdo
Şima şerîat xirab kerdo
Şima goşt-esteyî ma werdo
La qey îslamey ona ya?

Ma erd û zîyan xo wazenî
Gawir-îslam yen kom benî
Ma kenî terorîst verdenî
La qey birarey ona ya?

Berî camîyan şima mor kenî
Şêx û melan dar da kenî
Şevqa û eteg peyda kenî
La qey îslamey ona ya?

Laîklîxey şima girot
Tuzbî û erdîş barê ma kot
Ma r' şiknenî çuyan û rot
La qey birarey ona ya?

Koşk û saray şima girot
Axur û haf barê ma kot
Şima goşt û esteyî ma pot
La qey îslamey ona ya?

23.01.1998

* ona: wina, nîya

MAR Û CITÊR Û LIWE

Arêkerdox: **Mihanî LICOKIC**

Citêrêke serê sibay şino cite, hawnêno (hanêno) agir kewto dirrike. Hebêke dara valêre mîyanê dirrike de wa, marêke şîyo ser û qaje-qajê cê wa. Vano:

-Ey îsan, qey bê Hoday ti go min bixelesnê.

Citêr vano:

-Ez seyîn to bixelesnî?

Mar vano:

-Hema ganpolê xo derge ke, ezo ser o bêrî!

Citêr ganpolê xo keno derge. Mar tero şelêno yeno ganpole ro, destê cê ro şino, xo pêşeno ro dorê milê mêrikî û serey xo serê sîney mêrikî de nano ro.

Mêrik vano:

-Maro, de bê war.

Mar vano:

-Wele ez nîna war. Ez dana to de.

Mêrik vano:

-Maro, ti seyîn danê mi de? Min to rê başî kerde, min ti mîyanê agirî ra xelesnay.

Mar vano:

-Keys û fesal a. Min keys dîyo, ez dana to de. Yan serê kezebe yan serê zerrî. Ça ti vanê, ez ewca de dî.

Mêrik vano:

-Ma xo rê şin şerî'et.

Mar vano:

-Wa bo, ma şin şerî'et.

Şinê, rastê hebêke estorê lexeşî yenê.

Vanê:

-Estor, ti şerî'etê ma bike.

Estor vano:

-Baş o, ez şerî'etê şima bikerî.

Mêrik îfadey xo dano û mar îfadey xo dano. Estor vano:

-Gava ez ciwan bîya, ez kewtêne ray, zey bablîsoke şîne. Wahîrê min roc hîrê ray êm dayne min, ez qeşawî kerdêne, ez tîmar kerdêne, simê min nale kerdêne, dimê min mûndêne; mi ra hes kerdêne. La enka ez bîya extîyar, ez qewernawa. Îsano seresiya wo, ihtîbarê cê çinê yo. Maro, pede de, wa pûrtê serey cê bêro war!

Mêrik vano:

-Ez qebûl nêkena! Eno xerezê cê îsanen dir esto, bi qey ku wahîrê cê ê nêkeno wey, ê kîne îsanen heminan ra girota.

Mêrik vano:

-Ma xo rê şin cayna şerî'et.

Mar vano:

-Baş o, wa cayna bo.

Şinê, rastê herêkey lexeî yenê, tera dewa şer'îetî kenê. Her vano:

-Îfadanê xo bidê.

Wir dî îfadanê xo danê, her zî dest pêkeno derdê xo vano. Vano:

-Heta ku mi eşkayne bar wegîrî, wahîrî min ez kerdêne wey. Enka ez nêşkena bar wegîrî, ez kerda teber.

Ew zî marî ra vano:

-Maro, pede de!

Mêrik rayna qebûl nêkeno, vano:

-Xerezê enî zî îsanî dir esto. Ma xo rê şin cayna şer'îet.

Mar vano:

-Wa bo, la ena ray raya peyîn a.

Şinê, rastê hebêke liwe yenê. Vanê:

-Liwê, ti şer'ê ma bike.

Liwe vana:

-Baş o.

Marî ra vana:

-Maro, bê war, wir dî tê qarşî vinderê û îfadanê xo bidê.

Mar dorê milê mêrikî ra xo keno a û yeno war, wir dî tê qarşî vinderê û îfadanê xo danê. Ganpolê citêrî hema zî destê cê de wa. Liwe mêrikî ra persena vana:

-Ew çi yo destê to de?

Ew vano:

-Dar o.

Vana:

-Ew çi yo qarşî to de?

Vano:

-Mar o.

Liwe vana:

-Pero de bikişe, neyar o!

Mêrik bi ganpole dano pero, marî kişeno.

Mêrik vano:

-Liwê, to heyatê min xelesna, lazim o ez zî hewlîke ro to bikerî. Ti tîya vînde, ez şînî keye ra to rê pesêke bîyarî ku ez binê hewlî to ra wirzî we.

Mêrik şîno keye, tajî xo keno zerey hebêke çîwalî, fekê cê anceno pê û erzeno milê xo, yeno.

Liwe dûrî ra hawnêna, vana "Mêrik deke ro min nêkero? Kutikî yan zî tajî tedir çînê bê?" Hawnêna, nê, çîke dimay mêrikî çînî yo.

Mêrik çîwalî ano nano ro, vano:

-Liwê, de bê xo rê bere.

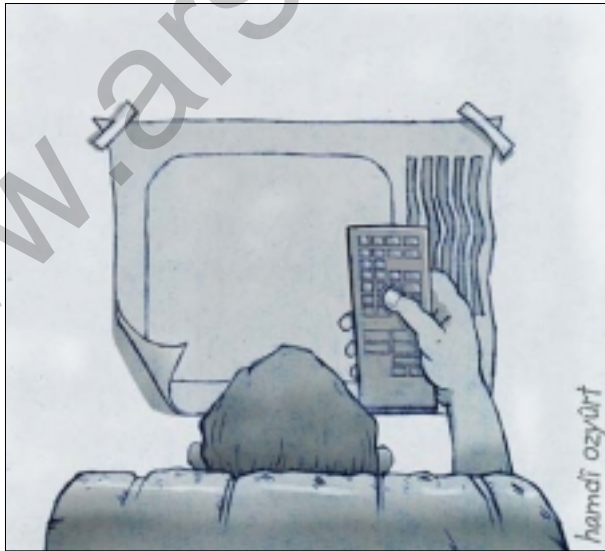
Liwe yena û ew zî fekê çîwalî keno a, tajî tera zît bena. Jo û di, tajî liwe qefelnena. Mêrik liwê xo gêno sere birneno û ano keye, keno şamê şanî*.

* Na sanike (fistanike) tayê dewanê Licê de yena vatiş.

Vatişê Bêvateyî

Hamdî OZYÛRT

FEKÊ ÇEWLÎGÎ DE ANTIŞÊ KARAN (FÎLAN) -III

Seyîdxan KURIJ

1) RAWEYA WAŞTIŞÎ (İSTEK KİPİ)

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

ez biwinî (ben okuyayım)

ti biwinî (sen okuyasın)

wi biwinû (o okuya)

ya biwinû (o okuya)

ma biwinî (biz okuyalım)

şima biwinî (siz okuyasınız)

yi biwinî (onlar okuyalar)

Cumleyê nimûneyî:

Ti wazên, ez tu rî kitav Ema biwinî. (İstersen sana Ema'nın kitabını okuyayım)

Ez tu rî Sanikê Apo Faris biwini? (Sana Apo Faris Masalı'nı okuyayım mı?)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez bîyêrî (ben geleyim)

ti bîyerî (sen gelesin)

wi bîyerû (o gele)

ya bîyerû (o gele)

ma bîyerî (biz gelemiz)

şima bîyêrî (siz gelesiniz)

yi bîyerî (onlar gelesin)

Nimûne:

Ti têna zûnî şûerî kêye nûn ez bîyêrî? (Yalnız eve gidebilir misin, yoksa ben geleyim mi?)

2) RAWEYA GANÎYÊ (GEREKLİK KİPİ)

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

ez gereka biwinî⁽⁶⁾ (ben okumalıyım)
ti gereka biwinî (sen okumalısın)
wi gereka biwinû (o okumalı)
ya gereka biwinû (o okumalı)
ma gereka biwinî (biz okumalıyız)
şima gereka biwinî (siz okumalısınız)
yi gereka biwinî (onlar okumalılar)

Nimûne:

Ti gereka her şûnd laj xwi rî yew sanika kirdkî biwinî. (Her akşam oğluna Zazaca bir masal okumalısın.)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez gereka bîyêrî⁽⁷⁾ (ben gelmeliyim)
ti gereka bîyerî (sen gelmelisin)
wi gereka bîyerû (o gelmeli)
ya gereka bîyerû (o gelmeli)
ma gereka bîyerî (biz gelmeliyiz)
şima gereka bîyêrî (siz gelmelisiniz)
yi gereka bîyerî (onlar gelmeliler)

Nimûne:

Wi gereka siba bîyerû gure. (O yarın işe gelmeli.)

2.1) DEMÊ VÎYARTEYÊ RAWEYA GANÎYÊ (GEREKLİK KİPİNİN HİKAYESİ)

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

mi gereka biwêndîyeni (ben okumalıydım)
tu gereka biwêndîyeni (sen okumalıydım)

6. Ca-ca de “ez gûn biwinî” zî vajîyeno. Yanî herindê “gereka” de ”gûn” vajîyeno.

7. Ca-ca de “ez gûn bîyerî” vajîyeno.

yi gereka biwêndîyeni (o okumalıydı)
 yay gereka biwêndîyeni (o okumalıydı)
 ma gereka biwêndîyeni (biz okumalıydık)
 şima gereka biwêndîyeni (siz okumalıydınız)
 yin gereka biwêndîyeni (onlar okumalıydılar)

Nimûne:

Tu gereka kitav tarîx biwêndîyeni, çimkî siba tarîx ra îmtihûn tu est. (Sen tarih kitabını okumalıydın, çünkü yarın tarihten imtihanın var.)

2) karo înransîtîf (geçişsiz fiil)

ez gereka biamêni (ben gelmeliydim)
 ti gereka biamêni (sen gelmeliydin)
 wi gereka biamêni (o gelmeliydi)
 ya gereka biamêni (o gelmeliydi)
 ma gereka biamêni (biz gelmeliydik)
 şima gereka biamêni (siz gelmeliydiniz)
 yi gereka biamêni (onlar gelmeliydiler)

Nimûne:

Ti gereka vizêr biamêni, çimkî a film vizêr sînema di kay kêrdîyeni.
 (Sen dün gelmeliydin, çünkü o film dün sinemada oynuyordu.)

Halo negatîf (olumsuz hal) :

1) karo transîtîf (geçişli fiil)
 mi gereka mewêndîyeni (ben okumamalıydım)
 tu gereka mewêndîyeni (sen okumamalıydın)
 yi gereka mewêndîyeni (o okumamalıydı)
 yay gereka mewêndîyeni (o okumamalıydı)
 ma gereka mewêndîyeni (biz okumamalıydık)
 şima gereka mewêndîyeni (siz okumamalıydınız)
 yin gereka mewêndîyeni (onlar okumamalıydılar)

Nimûne:

Tu gereka ini kitav mewêndiyeni. (Sen bu kitabı okumamalıydın.)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez gereka meamêni (ben gelmemeliydim)

ti gereka meamêni (sen gelmemeliydin)

wi gereka meamêni (o gelmemeliydi)

ya gereka meamêni (o gelmemeliydi)

ma gereka meamêni (biz gelmemeliydik)

şima gereka meamêni (siz gelmemeliydiniz)

yi gereka meamêni (onlar gelmemeliydiler)

Nimûne:

Ti gereka êr meamêni, çimkî ez êr nieşkema tu ya alaquadar bî. (Sen bugün gelmemeliydin, çünkü ben bugün seninle ilgilenemem.)

3) RAWEYA FERMANÎ (EMİR KİPİ)

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

Biwini! (Oku!)

Mewini! (Okuma!)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

Bîye! (Gel!)

Mîye!/Mêy! (Gelme!)

DÎYARBEKIR DE ROJÊ MAMOSTAYANÊ DINYA

Hesenî GIRAN

Pancê aşma oktobre (ekîme) rojê mamostayanê (malimanê) dinya Dîyarbekir de zî ame bimbarekkerdiş (imbarkênkerdiş). Şaxê Dîyarbekir ê Sendîkaya Perwerdeyî (Egîtim-Sen), şeşê oktobre de rojê mamostayanê dinya bimbarek kerd. Saete heştês de dest bi bimbarekkerdişî kerd, hetanê saet vîst û yew. Ez texmîn kena şeş sey kes amebi na şewe.

Di spîkerî amey sehne. Yewî tirkî yewî zî kurmanckî dest bi qalan (qîseyan) kerd. Dima, berpirsîyaran (mesulan) derheqê vîyarteyê (mazîyê) komele û sendîkayanê mamostayan de, nawitişe sînevîzyonî reyde (reyra) malumat da mêmanan û goştaritoxan. Na rey Serekê Egîtîm-Senî (Şaxê Dîyarbekir) Ebdullah Demîrbaş ame mîkrofonî ver, qalî (qîsey) kerd. Behsê problemanê mamostayan û perwerdeyî kerd. Semedê surgunbîyayîşê mamostayan ra îdarekerdoxî û sîstem rexne (krîtîk) kerdî.

Yew mamostayî bi tirkî yew şîire wende.

Spîkere nameyê mêmanan yew bi yew wend, va “Şîma xeyr ameyî”. Nê mêmanan mîyan de nê kesî bîy:

-Sendîkaya Mamostayanê Îngilîstanî ra yew heyet,

-Serekê Beledîyaya Şarîstanê Girdê (Xişnê) Dîyarbekir Ferîdûn Çelîk,

-Serekê HADEP (Halkın Demokrasi Partisi) ê Wîlayetê Dîyarbekir Mefahîr Altindag,

-Serekê Beledîyaya Rezan (Baxler) Cebbar Leygara,

-Serekê Beledîyaya Fabrîqa (Çarikli) Şefîk Turk,

-Serekê Verên ê Egîtîm-Senî (Şaxê Dîyarbekir) Heyder Kiliçoğlu,

-û sewbî sendîkayanê Dîyarbekir ra çend temsîlkarî.

Mêmanan ra Mefahîr Altindag, Ferîdûn Çelîk û Platformê Cinîyan

ra yew temsîlkare, pêdima amey kursî de qalî kerdî. Qalîkerdoxan derheqê problemanê mamostayan, perwerde û zîwanê (zanê) dayîke de qalî kerd. Hemîne (pêrunê) va “Ma paştî danî sendîqaya mamostayan, yîni rê wayîr vejîyînê û rojê mamostayan bimbarek kenî”.

Mesajê serekanê verênanê Egîtîm-Senî (Şaxê Dîyarbekir) ra Xeyreddîn Altunî wanîya. Altunî inahawa (wina) vatbi: “Ez emşo şîma miyan de nîya, no semed ra ez zerrîşikte ya. Ez wazena ke şîma xebata xo berî serî. Wa ewro (eyrû) mamostayanê dinya rê bimbarek bo.”

Nameyê yew wendekare (telebeya kêneke) anons bi: Berfîn Demîrbaş. Na wendekare, bi tirkî şîra “Öğretmene Özlem” (Bêrîya Mamostayî/Mamostaye) wende.

Na şewe de, mi rê qîsmo zaf weş qîsmê Koroyê Gedeyan (Çocuklar Korosu) bi. Nê koroyê Beledîyaya Şaristanê Girdê Dîyarbekirî, şerqî û deyîrî vatî. Şerqî û deyîrê înan (jîni, yîni) kurmanckî û tirkî bî. No koro Îzmîr, İstanbul û Antalya de deyîrbaza namedare Sezen Aksu reyde zî vejîyabi sehne, deyîrî û şerqî vatîbî. Serekê Pêroyî (Umûmî) yê Partîya Anavatanî Mesut Yilmazî no koro dawet kerdbi ke şero şerqî û deyîran vajo. Ewro zî nê koroyî semedê rojê mamostayanê dinya, bi kurmanckî û tirkî deyîrî vatî. Deyîrê kurmanckîyê ke vajîyayî nê (inî) bî: Eyşo, Berde, Hevalê, Nurê.

Peynîya şewe de Koma Azadî zî hîrê-çar hebî deyîrê kurmanckî vatî.

Semedo ke berpirsîyaranê Egîtîm-Senî dawetîyeyî kurmanckî nuştîbî, dewlete serra 2000 û 2001î de musade nêdabi ke mamostayî nê rojî bimbarek bikî. Tebaxa (agustosa) 2002 de Tîrkîya de yew qanûn vejîya. Nê qanûnî gore, kursê kurdkî serbest bîy. Semedo ke no qanun vejîya, emser dewlete musade da ke Egîtîm-Sen dawetîyeyanê xo de kurmanckî binuso. Dawetîyeya Şaxê Dîyarbekirê Egîtîm-Senî, semedê şewa nê rojê mamostayanê dinya, kurmanckî û tirkî nusîyaybî. No semed ra zî no rojê mamostayanê Dîyarbekir, yew rojo tarîxî yo.

ŞİMA RÊ SILAYÎ YA

Alî ADIR

Tayê vanê “hona qij o”,
Tayê vanê “endî pîl o”.
No yo, waxtê xo amo
Dêrsim nika sunet beno.

Na daweta ma, sunetî de
Hevalê xo, yenê têlewe
Huyînê, wenê, şimenê,
Gowenda xo kay kenê.

Ha ewro bî ha meşte bî
Heqo, ma nê rozî kî dî
Bigîre dest-bazîye Dêrsimî
Şukir to rê Jara Melkîsî.

Şima rê silayî* ya ha, rew bê
Durî mevinde, bê kay bike
Ewro sunet, meşte veyve
Xizir, a roze kî ma misne.

Kewra ê ma, no Duzgin o
Murodê şima kî bikero
Bê ke Dêrsim to bivîno
Şima qe xo vîr a mekerro.

*silayîye: dawet

Xala Qîza Awasî:

“GAXAN KE BÎ, ENDÎ MA ZONÊNE KE ZIMISTON AMO”

Muzafer CEYLAN

Kal Gaxan ke vanê roze (roje) û serra newîye yena vîrê mordemî. Kal Gaxan ke vanê, rozêda sey (zê) roza Kirîsmasê (Christmas, Noel) xirîstîyanan yena vîrê mordemî. Kal Gaxan, roza şabîyene, parvakerdene (barekerdene) û meymanîye ya.

Kal Gaxan roza keye (çê) bi keye fetilîyayene, çî topkerdene û parvakerdena nê çîyan bî. Eke bîyêne zimistan, vewre (vore) varêne û banê ma binê vewre de mendêne, ma endî zanêne ke Kal Gaxan beno nêzdî. Karê hamnan (amnon) û payîzî ke qediyêne, dewijê ma kewtêne zereyê keyeyanê (çêyanê) xo. Kar û gure ke qediyê û çileyo verên ke ame verê keyberan (çêveran), endî wextê kay û cejnan bî.

Seba (seveta) bimbarekkerdena Kal Gaxanî, di kesî lazim bî: yew cinî (ju cenî) û yew mêrde (camêrd). Nê her di (hur dî) xemilnêne, kerdêne tonê (donê, şeklê) kal û pîran. Yew bîyêne mêrde û yew kî (zî) bîyêne cinî. Mêrdeyî yew herdîşe nayêne rîyê xo ra û kewtêne tonê yew kalî, cinî kî kincê kanî dênê xo ra û kewtêne tonê yew kokime.

Kal Gaxan rozêde bimbareke û muhîm a. Mordemê ke rozan û şewanê serdînan de keyeyanê xo de hêsîr manenê, na roza bimbareke de vejînê teber, yênê têlewe. Dewe de, qeza de, bajar (bazar) de; kam ke kotî der o, uca (uza) de roza xo keno bimbareke.

Kal Gaxan nika nêno bimbarekkerdene û doman (gede) û xortê roza ma nêzanenê Kal Gaxan çik o. Mi çend kesan ra pers kerd, mi va “Şima Kal Gaxanî zanenê?” Mi nê cewabî girewtî (guretî) :

Alî Oral (48 serre) dewa Reqasan a Gimgimî (Vartoyî) ra yo. Heta verê panc serran dewa xo de, yanî reqasan de mendêne, nika Îstanbul de maneno. Oral, Kal Gaxanî zaneno û vano: “Şar amêne pêser, çê bi çê fetelîyêne. Pere, nan, genim, dan û qatix kerdê top. Çîyo ke kerdê arê, berdê ju (yew) ca. Uca de kî şar amêne têlewe, dawol dênê piro û zirne

cinitêne. Bimbarekkerdêna Gaxanî di-hîrê şewî dewam kerdêne. Qatixê ke top kerdêne wertê xo de par va kerdêne.”

Xala Qîza Awasî û Ap Huseyîn, Dêrsim ra yê. Her di kî kal ê û nika Îstanbul de nîşenê ro. Înan wextê xo de Kal Gaxan kerdo bimbarek. Xala Qîza Awasî vana: “Gaxand ke bî, ma ardî berdê arê (ayre), kerdê non. Dima dêy ra, ma nonê xo potê. Gaxan ke bî, endî ma zonêne ke zimiston amo.”

Serrnewe (serra newîye) hetê Nisêbîna Mêrdînî de kî yeno bimbarekkerdene. Şîrîn Eldemîro nisêbînij vano: “Ma ke doman bîme, ma vejîyêne teber, keye bi keye fetilîyêne û pere kerdêne top.”

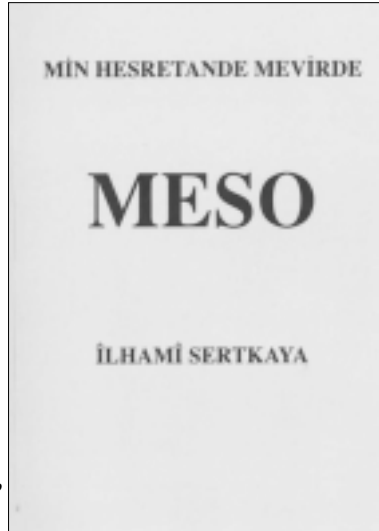
Nisêbîn de yew vatena înan kî wina (nîya) bîya: “Peşk peşk, heçî nede bibe meşk.”

Şîrîn Eldemîr qala topkerdena ardan, nan û qatixî kî keno.

KITABÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-IX

44- *Çetîn Satıcı, Azebe, Weşanên Sî, İstanbul, 2002, 112 rîpelî*

45- *Îlhamî Sertkaya, Min Hesretan de Mevirde: Meso, Den Haag, 2002, 70 rîpelî*